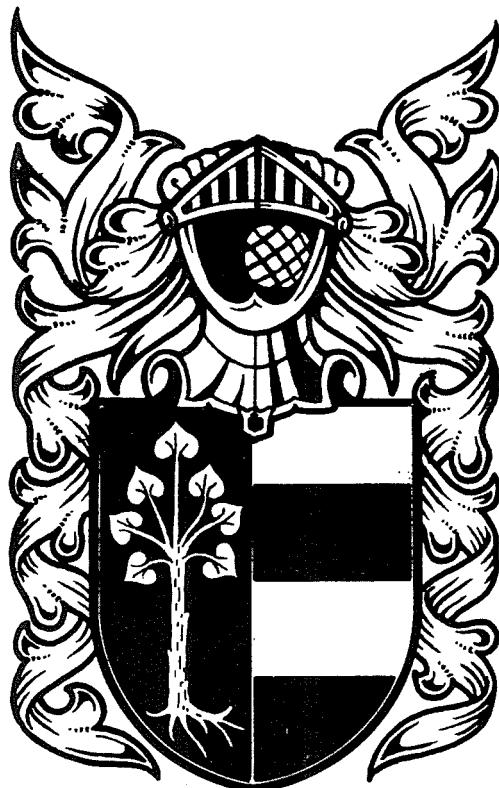

DŮM KULTURY ROH
KRÁLOVOPOLSKÉ STROJÍRNY BRNO

I N F O R M A C E

GENEALOGICKÉ
A HERALDICKÉ

2
1984

Z ČINNOSTI KLUBU

Obrazová galerie Clary - Aldringenů v Teplicích.

Doplňkem výroční členské schůze GH klubu při DK ROH KSB dne 19. ledna 1984 byla nadepsaná přednáška PhDr. Sylvie Ostrovské, CSc. z UK Praha.

Svůj výklad věnovala Dr. Ostrovská obrazové sbírce shromážděné rodinou zetě maršála Kutuzova, Ferdinanda Tiessenhausenova, který padl r. 1805 v bitvě u Slavkova, a rodinou Fiquelmontů, jejíž někteří členové mají vztah k českým a moravským dějinám. Základ své sbírky získává za svého působení v Rusku Karel Fiquelmont a jeho žena Darja Tiessenhausenová. Jsou v ní obrazy mnoha kulturních i politických osobnosti tehdejšího Ruska.

Dr. Ostrovská si všimla též genealogických vazeb zobrazených osobností s rodinou Fiquelmontů a pozdějšími majiteli sbírky rodiny Clary - Aldringenů v Teplicích.

Díky badatelskému úsilí, které vzešlo od našich přátel v Sovětském svazu, byla sbírka Clary-Aldringenů znova shromážděna z různých svozů a depozitářů a po renovaci v plné kráse předvedena veřejnosti na výstavě v Teplicích.

Přednáška byla doplněna malou výstavkou dokumentů, literatury a článků, v níž dominovaly zejména práce sovětských vědců a literárních historiků. Nad reprodukcemi obrazů se potom rozvinula bohatá neformální diskuse.

red.

Rod Mittrovských a jeho role v osvícenství na Moravě.

Na toto téma hovořil na členské schůzi dne 21.2.1984 PhDr. Jiří Kroupa. V přednášce nastínil vývoj rodu od roku

1373 a zejména dějiny linie, která od 17. století žila v Uhřách, Slezsku a na Moravě. Z ní pocházelo pět příslušníků, kteří se významně zapsali do moravského politického a společenského života. Přednášející shrnul též své poznatky o Mitrovských do článku, který vyjde v tomto roce v GHI.

red.

Členská schůze dne 20. března 1984.

Třetí březnové úterý se měla uskutečnit přednáška Ing. Jaroslava Pinkavy z Kroměříže na téma "Z bohatství rodových kronik na Prostějovsku" s dodatek o významu rodokmenu pro historické bádání. Přednášející se na poslední chvíli omluvil a tak byl úterní podvečer věnován volné besedě členů.

Dr. J. Bílý informoval o edičních záměrech Klubu v roce 1984, ing.arch. Křížan promluvil o návazích na podzimní klubový zájezd, který se uskuteční v měsíci září či říjnu a zavede nás na střední Slovensko. V.Walter přečetl seznam zprístupněných památkových objektů ve správě KS SPPOP v Brně v letošním roce. Dr.M. Procházka konstatoval, že se v rámci genealogického kurzu utvořila agilně pracující skupina, která bude vykonávat pravidelnou činnost i mimo rámec kurzu (genealogické pondělky).

Ing. K.Dvořák obšírně informoval o chystaném tisku genealogických formulářů a v diskusi k problému bylo rozhodnuto vypracovat formuláře zeela nové. Členové, kteří budou mít e-formuláře zájem, se musí urychleně přihlásit na adresu klubu.

Schůzi zakončil ve 20 hod. ing. Dvořák. Konstatoval, že i přes neúčast přednášejícího měla schůze dobrou úroveň a dále přispěla ke zkvalitnění práce členů.

Podstatná část původně plánované přednášky byla otištěna pod názvem "Šubiřovské kroniky" v č.1/1984 GHI na str. 32 až 34.

red.

ČLÁNKY A STUDIE

Rody a jejich pozemková držba v obvodu farnosti Kralice na Hané od poloviny 17. století do druhé poloviny 18. století.

Jiří Adámek

Naše genealogické bádání ještě stále upírá svůj zájem na jednotlivé rody. Badatelé se v rámci dějin svého rodu snaží interpretovat získané poznatky.

V tomto článku bychom chtěli vedle zpřístupnění jmenného fondu vymezené oblasti upozornit na důležitost kolektivní genealogie (makrogenealogie), která nám umožňuje plné pochopení dějin rodu. Nakolik jsou tyto dějiny výjimečné a nakolik vyjadřují obecné společenské zákonitosti doby a regionu.

Zaměřili jsme se na sledování otázky vývoje pozemkové držby od poloviny 17. století do druhé poloviny 18. století. Jedná se zejména o výzkum stability posesorních vztahů k půdě u jednotlivých rodů a sledování změn výměry jednotlivých usedlostí, které jsou bezpochyby i výsledkem genealogických vazeb.

Časově je práce ohrazena koncem třicetileté války, kdy se konstituovala a stabilizovala pozemková držba u jednotlivých rodů. Další hranicí jsou josefínské reformy v druhé polovině 18. století, které připravily půdu pro pronikání kapitalistických vztahů na vesnici. Z pozemkové držby se dá usuzovat na sociální rozvrstvení moravské dědiny. Zejména počty sedláků, domkařů a podruhů v dané oblasti nám ukazují na případy sociální kapilarity a pauperizaci rodů, což jsou jevy, které zajímají nejen historického demografa, ale též genealoga.

Farnost Kralice na Hané nebyla zvolena náhodně. Je to e-

blast, kde ve sledovaném období nebyla velká migrace obyvatelstva. Pohyby obyvatelstva v důsledku sňatků se ve velké míře odehrávaly uvnitř farnosti a nebránily jim ani hranice panství. Nikoliv panství, ale farnost zde sehrála roli jednotícího faktoru. Kralická farnost byla vybrána též z toho důvodu, že se jedná o oblast, která nebyla ve sledovaném období postižena válečnými útrapami a dalšími událostmi zkreslujícími vývoj pozemkové držby.

Kralická farnost zahrnovala ve sledovaném období sedm obcí, nebereme-li v úvahu dočasná krátkodobá přifaření. Jedenalo se o tyto obce 1): Kralice, Hrubčice, Bedihošť, Biskupice, Hrdibořice, Vítovice a Čechůvku. Poslední dvě obce jsme pro malý katastr a počet obyvatel do rozboru nezahrnuli.

Pesuzujeme-li vývoj rodů a jejich pozemkovou držbu v obvodu kralické farnosti, zjištujeme, že k tomu máme vcelku solidní informativní základnu. Tvoří ji matrika narození, sňatků a úmrtí z let 1652-1707 2), matrika narození, sňatků a úmrtí z let 1708-1760 3), dále první lánský rejstřík 4), údaje z druhého lánského rejstříku 5) a rektifikační akta. 6) Mimo to se nám dochoval další cenný pramen, jímž je soupis desátků placených zdejšímu faráři z roku 1652 7), který je zaznamenán ve starší matrice. Pochází z doby nástupu nového katolického faráře Pichnicia.

V soupisu desátků jsou zaznamenána jména jen majetných lidí, neboť tato povinnost byla spojena s držením selské u-sedlosti. O tom svědčí latinská poznámka uvedená na začátku soupisu, v níž se říká, že "po odchodu Antikrista, když křesťanské náboženství začalo mezi lidmi vznástat to, co po právu patřilo Bohu a co lakomí lidé zrušili, bylo nutno znova obnovit. Proto byl proveden soupis desátků. Desátky se mají platit z jednotlivých míst kralického farního obvodu podle toho, co faráři došlo na vědomost (vědomí), ze všech osídlených i pustých domů s vyjímkou zahrad a podruhů, kteří nic nedávají a výjímkou křtu a sňatku". Tolik volný překlad hlavních částí záznamu. Důležitá je poznámka o tom, co došlo na

"Vědomost" faráři, neboť ukazuje, že obnovení povinnosti desátka se dělo na základě vědomí starých pamětníků.

Existence nějakého staršího záznamu je nepravděpodobná a jistě by se na něho farář v záhlaví soupisu odvolával. Nadpis je datován rokem 1652, po něm následují seznamy povinných I když nelze vyloučit, že byl seznam později doplnován, mohlo se tak dít do konce padesátých let. Tato skutečnost vyplývá ze srovnání soupisu a prvního lánského rejstříku. Soupis desátků velmi přesně evidoval počet selských usedlostí v jednotlivých lokalitách, neboť farář měl prvořadý zájem na zajištění své obživy. Odvody desátků a další povinnosti nechtěli sedláci plnit, jak je zřejmé z poznámky za seznamem obcí Bedihošť a Biskupice "nechtějí vozit leč s prošením".

Ze soupisu desátků můžeme poprvé zjistit počty usedlostí. Podle těchto seznamů měly Kralice 38 usedlostí, Hrubčice 35 usedlostí, Bedihošť 21 usedlostí, Hrdibořice 19 usedlostí a Biskupice 11 usedlostí.

Srovnání jmen v "soupisu" s pozdějšími matričními záznamy a lánskými rejstříky zjišťujeme, že mnohé rody z obvodu farnosti odcházejí. Bezpochyby je to způsobeno těžkými životními podmínkami po třicetileté válce, kdy nejeden sedlák opustil svou usedlost. Dá se říci, že z těchto usedlých se ještě nevytvárel základ budoucího osídlení jednak proto, že doba zdaleka ještě nebyla uklidněná a docházelo ke značným sociálním posunům v držbě půdy a jednak proto, že zde byl alespoň zpočátku poměrně značný pohyb obyvatelstva. Ale přesto všechno můžeme říci, že byly již na počátku padesátých let 17. století alespoň v částečné míře položeny základy k vybudování stálého osídlení. Definitivní stabilizace pak nastává během následujících 25 let, jak nám to v přehledné míře dokládají lánské rejstříky. Od tohoto údobí můžeme mluvit o vyrovnaném vývoji celého farního celku.

Přehledná tabulka desátků a obou lánských rejstříků.

KRALICE

desátky kralické   1. lánský rejstřík 8)   2. lánský rejstřík
faře 1652   1656   1679

dva lány

1) Blahunek   ---   ---

jeden lán

2) Sapal	Sapal	Sapal
3) Kroupa	Kroupa	Obsyna
4) Navrátil	Potměkoupil	Navrátil
5) Trmal (již pustý)	---	---

tři čtvrtě lánu

6) Smělý	Smělý	Sedlák
7) ----	Janoušek Tomáš (pův. 1/2 lánu)	Černý

dva a půl čtvrti lánu

8) Horák   Roháček   Vypleštíl

půl lánu

9) Konečný	Konečný	Nedělník
10) Moráček	----	----
11) ----	Němec	Vybíral
12) Ževadil	---	----
13) Hupka (nelze vyloučit zkomolení)	Žapka	Žabka
14) Hakal	Hakal	Němec
15) Janoušek Tomáš	viz 3/4 lánu č.7	možná půl čtvrti lánu č.43
16) Nakládal	Nakládal	Kouřil
17) Šargan	Šargan	Vanča

**desátky kralické 1. lánský rejstřík 2. lánský rejstřík
faře 1652 1656 1679**

18) Němec	Němec	Smělý
19) Koprlík	Koperlík	Dohnal
20) Šubalda (pustý)	Šinvalda, po roce 1657, asi zkomoleno pustý 9)	---
21) ---	Blaha (snad Blahunek z dvouláníků)	Blaha (Blahunek)
obecní dům	---	obnoven 1677 o rozloze 2,5 čtvrti lánu

jeden a půl čtvrti lánu

22) Kment	Zapletal	Zapletal
-----------	----------	----------

čtvrt lánu

23) Cibulka	---	---
24) Doležel	Doležel	Kubík
25) Přihoda	Přihoda	Vanča
26) Živný	---	---
27) Přikryl	Přikryl	Běhal
28) Pokorný	Pokorný	Procházka
29) Soška	---	Soška (převzal 1671 poustku)
30) Lazebník	Lazebník	Lazebník
31) Krejoveský (pustý)	---	---
32) Mlčoch (neudána výměra asi 1/4 lánu)	---	Mlčoch (převzal 1671 poustku)
33) Spurný	Spurný	Kapsa (možná pře- šel z chalupníků bez polí)
34) Vymazal	Vymazal	Vymazal
35) Paseka	Pasyka (zřejmě Paseka)	Pelikán (přešel z půl čtvrt lánu - 1/8 lánu)
36) Procházka	Procházka	Brumovský
37) Studený	---	Studený (po 1657)

**desátky kralické 1. lánský rejstřík 2. lánský rejstřík
faře 1652 1656 1679**

---

38)	---	---	Šklubal (po 1657, původně mezi půlčtvrtláni- ky, v seznamech 1652 a 1656 chybí)
39)	---	---	Musil (1664 převzal poustku)

Půl čtvrti lánu (1/8 lánu)

40)	Šklubal	---	přešel ke čtvrtlání- kům
41)	Jelito	Jelitko (z Jelito?) nelze ověřit ná- vaznost s r. 1652	Jelitko, domkář bez polí, zda jde o ro- dovou návaznost s r. 1652 těžko říci
42)	Pelikán	Pelikán	Paseka (přehozeno po- řádí v držbě polí pro- ti r. 1656 s Pelikánem)
43)	Purkrabí	---	---
44)	---	Kovář	Janoušek Jan

Mimo tento seznam jsou zde ještě pololánici usedlí až po roce 1657 jménem Koutný a Veselý, zachycení jen v lánském rejstříku. Dále pak Tichý mezi třičtvrtěláníky, rovněž usazený až po roku 1657.

Rada údajů je značně neurčitých, např. z roku 1656 z 1. lánského rejstříku je zmínka o Šebestovi s poznámkou - pusté neznámo od kdy - jednalo se asi o třičtvrtěláníka, dále poustka Krátkého, asi půllánika, Štěpánovského poustka, asi půllán, Jelejtkova poustka, zřejmě zkomolenina Jelítka, případně Jelita, držel snad čtvrtlánu, čtvrtlánka Bartoně Růžičku z 2. lánského rejstříku, poněkud záhadnou osobnost Kaniovského, který není zmíněn ani v seznamu z roku 1652, ani v 1. lánském rejstříku, ale přesto je v 2. lánském rejstříku udáváno jeho pole o rozloze půl lánu jako pusté. Část z něj převzal již zmíněný Bartoň Růžička a druhou část (obě ve velikosti čtvrt lánu) převzál zase Jakub Ponížil. Oba noví majitelé převzali Kaniovského pole roku 1671, kdy bylo již evi-

dováno jako pusté. Stejným případem je Jíra Hotař. O něm máme zmínku až po roku 1657. Před rokem 1657 nebyl zmíněn jak ve farních seznamech, tak v l. lánském rejstříku. Podle údajů 2. lánského rejstříku převzal jeho pole o velikosti čtvrt lánu Jiřík Laštovice roku 1674. Mluví se o staré Hotařové poustce (vznikla tedy již před rokem 1656, případně v tomto roce), kde byl před Laštovicou vysazený nějaký zahradník.

HRUBČICE

desátky kralické faře 1652	1. lánský rejstřík 1656	2. lánský rejstřík 1679
-------------------------------	----------------------------	----------------------------

tři čtvrtě lánu

1) Nejezchleba 10)	původně 3/4 lánu zařazen mezi polo- láničky, 1/4 odstou- pil Václavu Navrá- tilovi	---
2) Spáčil	Spáčil	od r. 1656 ke dvoru
3) Hansel	---	---
4) Horák	Horák	Spáčil
5) Minař	---	---
6) Hrbáček	---	---
7) Herout	přešel mezi čtvrtláničky	---
8) Zbořil	---	---
9) Dvořák	Dvořák	Dvořák

půl lánu

10) Novotný	---	---
11) Kroupa	Krupa	Jonáček (patrně Janáček)
12) ---	Dostál	Babirád
13) Zapletal	Zapletal	Malík
14) ---	Rosny	Rosny
15) Čenoch	---	---
16) Koudelka	Koudelka	Skácel

17) Spáčil	---	---
18)	---	Skalil
19) Slanina	Slanina	Slanina
20) Stratil	Stratil	Koutný
21) Tuměl	---	---
22) Polák	---	---
23)	---	Koutný
24) Řospíšil	---	Spurný
25) Lakomý	---	---
26) Nesvadba	---	---
27)	---	Hrbáček (původně 3/4 lánu, 1/4 od- stoupil Janu Mráz- kovi)
28)	---	Zhnojil
29)	---	Kratochvíl
30) Nevymazal	Nevymazal	Kydal
31) Koutný	není vyloučena souvislost s Koutným uvedeným pod č. 23	---
32) Kachlin	Kochlin	Kochlin
33)	---	Procházka (původně 3/4 lánu, 1/4 odstoupil Janu Dohnalovi)
34)	---	viz č.55 v 1/4 lánu
35)	---	viz č.56 v 1/4 lánu
36)	---	Zlámal
37) Sedlák	Sedlák	Sedlák
38) Přidal	Přidal	Šenický
39) Zatloukal	Zatloukal	Čenoch (u č.15 je Čenoch, snad stejn- ý rod)
40) viz č.1 v 3/4 lánu, snad stejný rod	Nejezchleba	Zatloukal

desátky kralické 1. lánský rejstřík 2. lánský rejstřík
faře 1652 1656 1679

---

41) Cikašek	Cikašek	Vláčel
42) Krátký	Krátký	Vymlátil
43) ---	Navrátil (patrně Na- vrátil z 1/4 lánu, č. 46 rok 1652)	Navrátil
44) ---	Přikryl (patrně Při- kryl z 1/4 lánu, č. 49 rok 1652)	Přikryl
45) ---	Dosoudil (původně pa- trně 3/4 lánu mezi 3/4 láničky není uveden, 1/4 lánu odstoupil Ja- kubu Vrzalovi, č. 53)	Mastný
46) ---	Pokorný	Pokorný

čtvrt lánu

47) Navrátil (snad Navrátil z polo- láničků z r. 1656, č. 43)	---	-- (Snad č. 43 z pololáníčků)
48) Kovář	---	--
49) Přikryl (snad Při- kryl z pololáníčků z r. 1656, č. 44)	---	-- (Snad č. 44 z pololáníčků)
50) Nedbal	Nedbal	Markus
51) Klestil	Chlestil (patrně zkomolené Klestil)	Nesvadba
52) ---	Herout (jedná se patrně o Herouta z 3/4 láničků z r. 1652, č. 7)	Dostál
53) ---	Vrzal (obdržel čtvrt- lán od Dosoudila č. 45)	Vrzal
54) ---	Mrázek (obdržel čtvrt- lán od Hrbáčka, viz č. 27)	Mrázek
55) ---	Dohnsal	---(přešel do po- loláníčků č. 34)
56) ---	Dostál	---(přešel do po- loláníčků, č. 35)

desátky kralické   1.lánský rejstřík   2.lánský rejstřík
faře 1652   1656   1679

Nově osazení od roku 1657.

půl lánu

- 57) Jiří Slamalik (Zlámalík)
58) Matouš Zapletal
59) Matěj Vysloužil

čtvrt lánu

- 60) Bečel (asi 1656), po něm někdy po roku 1657 Stavěl

BEDIHOŠŤ

desátky kralické   1.lánský rejstřík   2.lánský rejstřík
faře 1652   1656   1679

---

tři čtvrtě lánu

1) Zatlukal	Zatlukal	Zdařil
2) Havelka	Havelka	Havelka

půl lánu

3) Sekanina	Sekanina	Cetkovský
4) Kouřil	---	---
5) ---	Kroutil	Senešek
6) Terel	Hrachovina	Thimel (patrně zkomolenina od Temel)
7) Lukáš	---	---
8) ---	Prchal	Osecký
9) Zavadil	Zavadil	Zavadil
10) Kejval	Kejval	Keval (dialektický tvar)
11) Přikryl	Přikryl	Přemeslovský (dtto)
12) Němec	Němec	Němec
13) Jahan	Jahan (asi zkomolené)	Jahan
14) Škrabal	Škrabal	Štvrtníček

desátky kralické 1. lánský rejstřík 2. lánský rejstřík
faře 1652 1656 1679

15) Trtil	---	---
16) Veselý	Veselý	Veselý
17) Skacil	Skacel	Skacel
18) Protivanský	Protivanský	Protivanský
19) Štěpánovský Matěj	--- možná totožný s č.27	--- možná totožný s č.27
20) Dostál	Dostál	Ostrnul
21) Pavelka	Pavlek (možná zkomolenina)	Spurný
22) ---	Navrátil	Vláčil Martin (čtvrt lánu obdržel od Návrátila a čtvrt lánu obdržel od Tomáše Vláčila, č.26)

jedenapůlčtvrti lánu

23) Buchta	Bochel (snad zkomolené Buchta)	Havelka
24) Doležel	---	---
25) ---	Nevrly	Doležel

čtvrt lánu

26) ---	Vláčil Tomáš	přesel mezi domky, když svou čtvrtinu prepustil Martinu Vláčilovi, č.22
---------	--------------	---

Nově byli vysazeni od roku 1657

- 27) Štěpánovský Matěj, možná totožný se Štěpánovským z č.19, uvedeným v seznamech z roku 1652, obdržel roku 1658 poustku Tomáše Nedvěda na poustkách Mikuláše Kováře a Ondřeje Špačka vystavěla vrchnost roku 1663 hospodu

HRDIBORICE

desátek kralické 1. lánský rejstřík 2.lánský rejstřík
faře 1652 1656 1679

---

půl lánu

1) Drachnovský	Drahanovský	Štáva
2) Platecký (zřejmě zkomolené B za P)	Blatecký	Poledníček
3) Kučera	Kučera	Kučera
4) Zahříval	Zhříval	Kateřina, vdova po Duchkovi
5) Drahnovský (pustý grunt)	---	---
6) Zavadil (pustý grunt)	---	Dostál (převzal 1674)
7) Šebesta Mikeš	Šebesta Matěj	Dorota, vdova po Ma- těji Šebestově
8) Prášek Matouš (vzhledem k ne- jasnosti v úda- jích by mohl být i tříčtvrtě lánik)	Prášil Matouš (jedná se o zko- moleninu?, těžko posoudit)	Klimek
9) mlýn pustý (patrně jej měl původně v majetku mlynář Ku- bík, vzhledem k ne- jasnosti v údajích by mohl mít rozsah i tří čtvrtě lánu)	--- (zmínka ve starých poust- kách před rokem 1656)	---
10) Horák (pustý grunt)	---	Horák (převzal 1658)
11) Pozorek Pavel	Požárek Pavel (patrně zkomo- lená slabika)	Požárek
12) Crha (snad Popelka)	Crha Popelka	Sacubla (nebo také Sačubla)
13) Rokocký (pustý grunt)	---	Přidal (převzal 1661)
14) Novotný (pustý grunt)	---	Nevrla (převzal 1677)
15) Zlámal (pustý grunt)	---	Klásek (převzal 1673)
16) Poledna	---	---
17) mlýn Svarov (drži- telem mohl být Sa- gounek, není tu však o něm zmínka)	Sagounek	Sagounek

desátky kralické 1. lánský rejstřík 2. lánský rejstřík
faře 1652 1656 1679

- 18) Drkula Drkula Drkula
jedenapůlčtvrti lánu
- 19) Řiha (zřejmě se Řeháček
ječná o pozděj-
šího Řeháčka) Zatloukal
- 20) Skacil (pustý grunt) --- Kuthánek (převzal
1669)

Nové založení od roku 1657

půl lánu

- 21) Navrátil (převzal Kopečného poustku 1665)

Nové poustky od roku 1657

žádné nevznikly

Staré poustky před rokem 1656

Kubík (zřejmě příjmení) mlynář, půl lánu, viz č.9

BISKUPICE

desátky kralické 1. lánský rejstřík 2. lánský rejstřík
faře 1652 1656 1679

---

tři čtvrtě lánu

- 1) Gomola (zřejmě Homola Soušek
zkomolené Homola)
- 2) Heil Hejl Struhal
- 3) Kluka Kluka Kluka
- 4) Koutný Koutný Koutný
- 5) Lehocký Šimon Lhotský Šimon (pa- Lhotský
trně vyněcháno
písmeno e)
- 6) Sakan Matěj Saganek Matěj (mož- Saganek
ná, že se jedná o
zkomoleninu)
- 7) Škraňák Pavel Škroňák Pavel (zá- Škroňák Pavel
měna a za o)

desátky kralické 1. lánský rejstřík 2. lánský rejstřík
faře 1652 1656 1679

6) Škroňák Jura Škroňák Jura Škroňák Jura
9) Štětovský Jura Štějtovský Jura Štětovský Tomáš

příl lánu

10) Novotný	Novotný	Tesař
11) Sobody Tomáš (zkomolenina?)	Sabac Tomáš (zdali patří k předcháze- jícímu nelze sto- procentně určit)	Hlavac (zkomolené Hlaváč)

Nove založení od roku 1657

tříčtvrtělánici

12) Kušera převzal Pospíšilovu poustku 1664
13) Kolda převzal Klimšovu poustku 1677
14) Bařina převzal Kejvalovu poustku 1671
15) Bělínec převzal Konečného poustku 1677

pololánici

16) Zdražil převzal Jezdilovu poustku 1673 (možná, že se jed-
ná o chalupníka Dražila, není zde bohužel průkazný bod
pro toto tvrzení)

Kové poustky od roku 1657

tříčtvrtělánici

17) Trmal, zemřel 1659

Staré poustky před rokem 1656

tříčtvrtělánici

18) Jaška

Dříve než přistoupím k vyhodnocení faktů uvedených v tabulkách, pozastavím se blíže u cílnosti provádzících období poloviny 17. století i následující ctvrstoletí po polovině 17. století. Bez nich totiž nemůžeme pochopit tendenci složitý populační a hospodářský vývoj i velkou složitost

tehdejší pozemkové držby. Je obecné známo, proč tomu tak bylo. Třicetiletá válka se vsemi svými doprovodnými jevy, mezi nimiž na prvním místě nutno uvést ztráty na obyvatelstvu a hospodářský rozvrat, přinesla natolik hluboké změny, že její následky nebylo možno odstranit v krátké době, ale trvalo velmi dlouho než se zmírnily a zlikvidovaly.

I když byl mír uzavřen v roce 1648, zůstávala švédská posádka v Olomouci, nepříliš vzdálené od zkoumané oblasti, což pochopitelně snahám o normalisaci poměrů nijak nepřidalo a tato situace trvala až do roku 1650, kdy Švédové konečně odesli. Teprve pak si celý kraj oddechl a bylo přistoupeno k naprávě škod.

Následující padesátá léta jsou vedena snahou obnovení předválečného stavu a podchycení počtu obyvatel, aby tak vznikla určitá představa o počtu obyvatel a držbě půdy. Po nich pak následuje důkladnější soupis z období sedmdesátých let 17. století.

Porovnáme-li jednotlivé dědiny farnosti navzájem, zjištujeme značnou různorodost v rozsahu pozemkové držby, i když nejvíce s výjimkou Kralic a Biskupic se vyskytují pololánici. U Kralic navíc je držba rozrůzněna v rozsahu od dvou lánů až do osminy lánu. Na vývoji pozdějšího období si pak ukážeme, jak právě tyto velké usedlosti během doby podléhaly dalšímu dělení, takže do poloviny 18. století prakticky vymizely rozdelením mezi více vlastníků. Co bylo příčinou tohoto vývoje je otázka, jež by jistě stála za další průzkum. Faktem zůstává, že nejvíce životnosti prokázali pololánici a čtvrtláni, kteří bez problémů přečkali do poloviny 18. století, zatímco větší rozlohy byly rozděleny tak, že z nich byl vyčleněn pololán nebo čtvrtlán a zbytek byl rozdělen mezi drobné držitele. Obvyklá výměra pro drobné držitele byla 5 měřic.

Shrneme-li fakta, pak můžeme konstatovat, že u Kralic je držba od dvou lánů do jedné osminy lánu s více mezistupni, např. jedenapůl čtvrti lánu, u Hrubčic tři čtvrtě lánu, půl lánu a čtvrt lánu, u Bedihoště tři čtvrtě lánu, půl lánu a

jedenapůlčtvrti lánu, u Hrdibořic půl lánu a jedenapůlčtvrti lánu, u Biskupic tříčtvrtě lánu a půl lánu. I když je držba u Kralic rozlohou usedlostí rozrůznena, i zde tvoří největší počet pololánici a čtvrtlánici. Tuto odlišnost by částečně vysvětloval rozdílný rozsah lánů, který se lišil i u dědin stejného panství, jako tomu bylo v případě Biskupic a Hruibovic. Kralický lán měl 84 měřic, hrubčický 74 měřic 5 1/3 strychu. Z toho by vyplývalo, že biskupictí tříčtvrtelánici byly svou rozlohou na úrovni většin bedihošťských pololáníků. U ostatních dědin, kde byly rozdíly v rozloze lánů menší, ovšem rozdílnost držby tímto způsobem vysvětlit nelze.

Dalším seznamem z tohoto období je 1. lánský rejstřík z roku 1656, vtělený později do 2. lánského rejstříku. U tohoto faktu bych se chtěl pozastavit. Je známou věcí, že existovaly soupisy předcházející nynější 2. lánský rejstřík, ukončený rokem 1679. Předpokládá se, že vyhotovení 2. lánského rejstříku, jemuž sloužily za podklad, byly zničeny. Přes tato tvrzení se však vyslovují názory, že jmenné údaje uvozené předložkou -vor- nebo -vordem- v 2. lánském rejstříku byly převzaty z bývalého 1. lánského rejstříku. Srovnáním těchto údajů s údaji farního seznamu jsem zjistil, že se skutečně jedná o údaje 1. lánského rejstříku z roku 1656, protože jména z roku 1652 a 1656 souhlasí v řadě případů a stejně je tomu i v rozsahu držby. Z toho se pak dá vyvodit, že všechna jména, jež mají před sebou předložku -vor-, např. vor Adam Sekamína označují držitele usedlostí z roku 1656. A nejen to. V 2. lánském rej.říku se často vyskytuje i jen jedno jméno, např. Pavel Zavadil bez předložky -vor-. Mohlo by se zdát, že v tomto případě nebylo jméno držitele usedlosti z roku 1656 zaznamenáno a je zde uvedeno pouze jméno pozdějšího držitele z 2. lánského rejstříku. Při porovnání s farním rejstříkem však toto jméno nacházíme i ve farním rejstříku. To dokazuje, že držitel usedlosti zaznamenaný v 2. lánském rejstříku byl držitelem usedlosti i v době soupisu 1. lánského rejstříku v roce 1656. Protože bylo zbytečné, nebo

spíše sestavovatelé považovali za zbytečné uvádět jedno jméno dvakrát, ponechali je tam jen jednou v domění, že bude každému jasné, že se jedná o držitele usedlosti z obou dvou soupisů. Tím máme potvrzeno, že 1. lánský rejstřík z roku 1656 byl zničen teprve po převedení jeho údajů do 2. lárského rejstříku. Máme tedy dochovány v 2. lánském rejstříku jak kompletní záznamy jinak nezachovaného 1. lánského rejstříku tak záznamy 2. lánského rejstříku.

Dalším podkladem pro výzkum je 2. lánský rejstřík ukončený podstatně později. Srovnáním těchto dvou seznamů s farním seznamem můžeme určit tehdejší usedlíky na jednotlivých usedlostech. Ze srovnání nám vyplynе poznatek o značné neu rovnosti poměrů a poměrně velkých přesunech obyvatelstva. Není se čemu divit. Válečné rány se zacelovaly jen pozvolna a jedním jejich důsledkem byla i malá stabilisace obyvatel. Dá se říci, že do konce sedmdesátých let 17. století docházelo ke značným proměnám v pozemkové držbě, prakticky po celá šedesátá i sedmdesátá léta. Proto můžeme vytypovat jen určité množství starousedlých obyvatel, jež jsou na svých usedlostech v letech 1652, 1656 a 1679.

Z Kralic jsou to tito sedláci: lánik Sapal, pololániči Horáček, Zavadil, možná i zkomolený Hupka - Žapka - Žabka, čtvrtláník Soška (není v 1. lánském rejstříku z roku 1656), Lazebník, Mlčoch (není v 1. lánském rejstříku), Paseka (přešel v 2. lánském rejstříku do půlčtvrti lánu) a naopak Feli kán, původně v půlčtvrti lánu přešel v 2. lánském rejstříku do čtvrtláníků, Janoušek, původně pololánič, v 1. lánském rejstříku čtvrtláník a nakonec v 2. lánském rejstříku, půl čtvrtláník (1/8), Škubal, v roce 1652 půlčtvrtláník, v 1. lánském rejstříku vynechán, je zaznamenán v 2. lánském rejstříku jako čtvrtláník. Poslední poněkud sporný případ je Jelito, v 1. lánském rejstříku se vyskytuje pouze forma Jelitko, půl čtvrtláník a v 2. lánském rejstříku rovněž Jelitko, domkář bez polí. Zda jde o nějakou plynulou rodovou návaznost těžko říci a nelze to z uvedených seznamů vyvodit.

Shrneme-li dosavadní poznatky a připočteme-li k nim i dva sporné případy, pak se nám ve zkoumaném období nepřetržitě objevuje celkem 12 jmen. Z 38 usedlých v roce 1652 tvoří necelou třetinu již stabilně usazených, z 31 usedlých v roce 1656 tvoří skoro 40 % a z 35 usazených v roce 1679 celou třetinu stabilně usazených.

V Hrubčicích je situace následující. Ve zkoumaných obdobích se vyskytují tito starousedlíci: Zatloukal pololánik, Spáčil tříčtvrtěláník, Dvořák tříčtvrtěláník, Čenoch (Čonoch) půllánik, neuveden v 1. lánském rejstříku, Slanina pololánik, Koutný pololánik, Nesvadba nejprve pololánik, pak čtvrtlánik, Kachlin (Kochlin) pololánik, Sedlák pololánik, Navrátil nejprve čtvrtlánik, pak pololánik, Přikryl nejprve čtvrtlánik, pak pololánik. Celkem s vyjímkou Čenocha, je ož jméno uvádím proto, že předpokládám, že došlo buď k opominutí nebo dočasnému vzdálení, se nám objevuje nepřetržitě ve zkoumaném období celkem 11 jmen. Z 34 usedlých v roce 1652 tvoří necelou třetinu již stabilně usazených, Z 35 usedlých v roce 1656 tvoří necelou třetinu a z 34 usedlých usedlých v roce 1679 takřka třetinu stabilně usazených.

V Bedihošti je následující situace. Ve zkoumaných obdobích se vyskytuje tito starousedlíci: Havelka tříčtvrtěláník, Temel (v roce 1656 chybí a v roce 1679 se objevuje varianta Thimel, patrně zkomolenina od Temel), pololánik, Zavadil pololánik, Kejval (1679 varianta dialektu Keval), pololánik, Němec, pololánik, Jahan (Jachan), pololánik, Veselý, pololánik, Skacel (Skacil), pololánik, Protivanský, pololánik. Celkem 9 jmen. Z 21 usedlých v roce 1652 tvoří přes 40 % stabilně usazených a v roce 1656 tvoří z 21 usedlých rovněž přes 40 %, stejně jako v roce 1679.

V Hrdibořicích je následující situace. Ve zkoumaných obdobích se vyskytuje tito starousedlíci: Kučera, pololánik, Pozorek (Požarek), pololánik, pravděpodobně Sagounek, jenž sice není zmíněn v roce 1652, ale dá se předpokládat, že zde byl již usazen. Celkem 5 jmen, započteme-li i Sagounka. Pak

nám vychází z počtu 19 usedlých v roce 1652 víc jak čtvrtina stabilně usazených, ale takřka 50 % na 11 usedlých v roce 1656 a více jak třetina stabilně usazených na 17 usedlých v roce 1679.

V Biskupicích je následující situace. Ve zkoumaných obdobích se vyskytuje tito starousedlíci: Kluka, třičtvrtělánek, Koutný třičtvrtělánek, Lehotský (Lhotský), třičtvrtělánek, Sakan (Saganek - zdá se vzhledem ke stejnemu křestnímu jménu, že se jedná o stejnou osobu), třičtvrtělánek, Škraňák (Škroňák), třičtvrtělánek, Štětovský (Štejtovský), třičtvrtělánek. Celkem 6 osob. Z 11 starousedlíků nám vychází v celém zkoumaném období přes 50 % stabilně usazených.

Z uvedených faktů vyplývá důležitý závěr. Nebylo příliš velkého rozdílu mezi počtem usazených na počátku 50. let a počtem usazených na konci sedmdesátých let. Usedlosti byly totiž běžně opouštěny i v padesátých a šedesátých letech, ale zase v poměrně krátké době osazovány. Určitý stálý kádr obyvatelstva se zde zdržoval po celé období. K němu pak přistoupili nově osedlí od roku 1657 a vytvořili tak starousedlíky ustálené složení obyvatelstva.

Pro srovnání s pozdějším vývojem bude vhodné poznamenat stav osídlení v roce 1679. Jedná se o tyto sedláky.

Kralice - Sapal, Obsyna, Navrátil, Sedlák, Černý, Vypleštil, Nedělník, Horáček, Vybíral, Zavadil, Žabka, Němec, Kouřil, Vanča, Smělý, Dohnal, Blaha, Zapletal, Kubík, Vanča, Běhal, Procházka, Soška, Lazebník, Mlčoch, Kapsa, Pospíšil, Pelekán, Brumovský, Studený, Šklubal, Musil, Jelitko, Paseka, Janoušek, Koutný (po 1657), Veselý (po 1657), Tichý (po 1657), Růžička (1671), Ponížil (1671), Laštovice (1674). Celkem 41 usedlých.

Bedihošť - Zdařil, Havelka, Cetkovský, Seneček, Thimel (Temel), Řecký, Zavadil, Keval (Kejval), Přemeslovský (Přemyšlovský), Němec, Jachan, Štvrtníček, Veselý, Skácel (Skácil), Protivanský, Ostrnul, Spurný, Vlášil, Havelka, Doležel, Štěpánovský (po 1657). Celkem 22 usedlých.

Hrubčice - Spáčil, Dvořák, Jonáček (Janáček), Babírád, Malík, Rosný, Skácel, Skalil, Slanina, Koutný, Spurný, Skopal, Svačina, Doležel, Kydal, Kochlin (Kachlin), Ponižil, Dohál, Dostál, Zlámal, Sedláček, Senický, Čenoch (Čonoch), Zatloukal, Vláčel, Vymlátil, Navrátil, Přikryl, Mastný, Pokorný, Markus, Nesvadba, Dostál, Vrzal, Mrázek, Slamalík, (Zlámalík od 1657), Zapletal (od 1657), Vysloužil (od 1657), Stavěl (od 1657). Celkem 39 usedlých.

Hrdibořice - Štáva, Poledniček, Kučera, Duchek, Dostál (usazen 1674), Šebesta, Klimek, Horál (usazen 1658), Požárek (Pozorek), Sacubla (Sačubla, nelze vyloučit zkomolení), Přidal (usazen 1661), Nevrila (usazen 1677), Klásek (usazen 1673), Sagounek (mlýn Svarov), Drkula, Zatloukal, Kuthánek (usazen 1669), Navrátil (usazen 1665). Celkem 19 usedlých.

Biskupice - Soušek, Struhal, Kluka, Koutný, Lhotský (Lethocký), Saganek (Sakan?), Škroňák (Škráňák) Pavel, Škroňák Jura - oba dva Škroňáci doloženi nezávisle na sobě již roku 1652, Štejtovský (Štětovský), Tesař, Hlavac, zkomolené Hlaváč, Kučera (usazen 1664), Kolda (usazen 1677), Bařina (usazen 16¹/1), Bělinek (usazen 1677), Zdražil, možná, že se jedná o chalupníka Dražila, který postoupil mezi pololáníky, i když tato varianta není obvyklá, usazen 1673. Celkem 16 usedlých.

Toto je stav, jenž nám zachycují údaje v 2. lánském rejstříku na konci 70. let 17. století. Další vývoj můžeme sledovat z matričních záznamů a rektifikačních akt na přelomu poloviny 18. století. Porovnáním údajů 2. lánského rejstříku s matričními záznamy a rektifikačními akty nám vystoupí do popředí zněny, k nimž došlo během následujících 80 let ve struktuře rodin a pozemkové držby.

V případě matričních záznamů je třeba upozornit na jeden nedostatek, jímž je absence údajů o sociálním postavení a pozemkové držbě. Promítají se nám zde pouze jména jednotlivých držitelů, ale i ta jsou významná již zjištěním, že rody ve farnosti zůstávaly a přecházely do dalších období. Absence údajů o sociálním postavení a pozemkové držbě je odstraněna až

v padesátých letech 18. století údají obsaženými v rektifikačních aktech, jež nám zachycují pozemkovou držbu té doby a navíc udávají i dřívější majitele usedlostí z roku 1679.

Z porovnání obou složek pak můžeme vyvodit příslušné závěry, jež mají širší platnost a dají se, co se týče působnosti, převést na větší územní okruh a ne jen na obvod zkoumaného farního okrsku.

Matriční záznamy byly vybrány z časového hlediska k excerpti tak, aby vytvořily plynulé časové napojení na 2. lánský rejstřík a pokračovaly až do roku 1760. První excerpte jsou z roku 1689, následují tak 10 let po sestavení 2. lánského rejstříku, další dvě excerpte jsou v poměrně těsném sledu z let 1695 a 1700, další z let 1720, 1740 a 1760.

Z výzkumu a rozboru matrik byla pro jednotlivé dědiny zjištěna tato jména. Je nutno upozornit, že přes velký počet excerptí nebude představa zcela úplná, ale přesto poskytne dostatečný počet údajů pro vyvození příslušných závěrů.

Kralice - Bujak, Bělkovský, Bolečík, Brunovský, Bláha, Bubeníček, Brož, Bednář, Boláček (možná zkomolené Poláček), Bednářík, Bartošek, Bělín, Bosthonek, Běhal, Boriš, Beiger, Berndt, Bolcz (socius molitoris - podle jména a profese - mlynářský tovaryš - se jedná zřejmě o cizí osobu, možná jen s krátkým pobytom), Cep (ex auctoratu miles), Čechovský, Čech, Čermák, Čepička, Černý, Dorazil, Dušek, Dohnal, Divílek, Drochlinger, Dufek, Dokupil., Dostalík, Danikovský, Dofsek, Dokoupil, Fiala, Foltýn, Fübiner (z Prostějova), Fuchs, Gavalír (zkomolenina Kavalíra), Gajdoš, Gruber, Horký, Hotař, Hostinský, Hradečný, Hradil, Haldek, Holý, Horák, Holík, Hlaváč, Holubek, Henig, Hrbáček, Chytík, Chromčík, Chontanina, Ivanek, Janušek, Jedlička, Jandík, Janota, Jeřábek, Janošek, Janoušek, Janotka, Ječmínek, Justian, Jalčík, Kopečný, Kuřelík, Kubík, Komárek, Kaplánek, Kavalír, Konečný, Kuřelka, Kuřil, Kovařík, Klusek, Kouřil, Klásek, Koňárek, Klapka, Košal (z Vyškova), Kubiček (textor), Kopřiva (vilicus - Šafář), Kolář, Kovář, Kokorský, Kelčák, Kršlovič, Krbel,

Kadlčík, Kerner (pravděpodobně Těšetice), Kauřil, Lukavecký, Letocha, Laštovica, Lukáš, Látal, Mrkta, Minařík (objevuje se i varianta s ypsilonem), Měchura, Matocha, Michálek, Němec, Nesrovnal, Novotný, Němeček, Novák, Němý, Navrátil, Nesrovnal Obzyna, Okes, Ohnosko, Ostrnul, Pospíšil, Pelikán, Předstupil, Pavlíček, Pastor, Paseka, Pleva, Přemyslovský, Přikryl, Palát, Pozderák (patrně zkomolené Pazderák), Přidal, Pittermann, Prechtl, Prosil, Paráček, Püsch, Pazdera, Parák, Přídálek, Puda, Přestupil, Procházka, Pavlík, Polášek, Podhorný, Penížil, Roháček, Růžička, Rivula (také Rivola), Rozehnal, Roček, Rivola, Rada, Řešito, Sušek, Skupil, Staněk, Smutný, Sedláček, Springer, Sedlák, Smělý, Sedlař, Schmid, Skočovs, Spáčil, Stratil, Stupka, Soušek, Svozil, Salik (famulus dominicalis), Skokánek, Saganek, Štěpánek, Šulánek, Špaček, Švábenský, Ševčík, Šafář, Škulbal, Šmukař, Tichý, Těšínský, Tirmal (zkomolenina od Trmal), Tkalcík, Uhlíř, Uhřický, Vanča, Věrný, Vitásek, Vitáček, Veselý, Vybíral, Vrbecký, Vitman (caupo), Vymlátil, Vyslužil, Vrzal, Večerek, Večeřa, Valentín, Vidner, Vyslužil, Věrovský, Vodička, Zapletal, Zahradník, Zavadil, Zlámal, Zárecký, Zezula, Zapletalík, Zatloukal, Zdražil, Zahrádka.

Bylo dbána na to, aby se žádné jméno nevyskytovalo dvakrát s vyjímkou případů, kdy šlo prokazatelně o dva rody. Je zde hodně zkomolenin, ale těžko určitelné, kdy se jedná o zkomoleninu zaužívanou a kdy jen přechodnou. 12)

Hrubčice - Apolinář (vilicus - Šafář), Absolon, Babérád, Barták, Bazák, Bečel (Bečal), Bečelík, Berga, Böhm, Borek, Brzokoupil, Cufal, Celler, Caufal (lanio - řezník), Čonoch (Čunoch), Čirottin, Doležel, Dokupil, Dudek, Dokoupil, Dostál, Daněk, Dienstl, (patrini militares), Fenter, Foldyna, Gretzmann, Horáček, Hruda, Hluchý, Horák, Hradil, Hoch, Hubka, Hrabal, Haviel, Hudeček, Hájek, Janáček, Jeřábek, Ječmínek, Košík, Konečný, Klabal, Kožušek, Krejčířík, Kišák, Kautný, Kučera, Kapaunek, Kotalek, Kovařík, Kruppa, Kraupa, Kutálek, Kracík, Karbaník, Langer, Levák, Mynárek, Malík,

Mrázek, Maličký, Mlčoch, Menek, Mader, Nesvadba, Navrátil, Novák, Němec, Novotný, Ovcák, Opavský, Pospíšil, Přikryl, Ponižil, Polášek, Pastor, Překoupil, Přenošek, Prusek, Pěček, Proskovský, Rosypal, Rosný, Ryšánek, Reichel, Řehák, Skácel, Suchonský, Stavěl, Skalil, Sedlář, Skopal, Skopalík, Studený, Smička (Smyčka), Staněk, Stopka, Slanina, Stupka, Stařecký, Spáčil, Strouhal, Sahanek (možná zkomolenina Sagunek), Spáclík, Soška, Skacil (mendicus - žebrák), Šafář, Škroníček, Štěvka, Špaček, Šabata, Tichý, Trefil, Tesař, Vymlátil, Vláčil, Výmlátilík, Vrzal, Večeřa, Vrána, Vyslužil, Vskočil, Virsal (Vrzal), Vyraubal, Zbořil, Zavadil, Zapletal, Zatlukal, Zdařil, Zatlukalík, Zlámalík, Zahradka, Zemlík, Zhřival, Zlámal, Zatloukal, Zářil, Zatloukal, Zaorál, Zábranský, Zedník (molitor - mlynář, snad z Prostějova).

Bedihošt - Bartoník, Bubeník, Benia, Buček, Borotínský, Boček, Bernátek, Cetkovský, Čečman, Čtvrtníček, Divílek, Doležel, Dočkal, Dokupil, Dokoupil, Dopita, Fux, Hrachovina, Hoffer, Hradil, Hranický, Hranický, Hošek, Horák, Hoch, Hladký, Harkman (sartor - krejčí), Heel, Jokl, Juraček, Kovář, Kasal, Kuchta, Koutný, Koptík, Karhanek, Krupa, Kalnor, Mlčoch, Malík, Maličký, Mališek, Mlčoch, Mrázek, Němec, Novotný, Neoral, Osecký, Ostrnul, Olšanský, Oklešek, Paseka, Přemyšlovský, Pospíšil, Pastor, Pima (asi Bíma), Rohánek, Skácel, Spalovský, Sobota, Skácelík, Spurný, Schmid, Svozil, Sedláček, Svozilík, Sedláček, Svozílek, Strnadl, Strouhal, Spáčil, Struhal, Sochan, Sedáček, Skacil, Ševčík, Šafář, Tešař, Trtěl, Veselý, Vláčil, Vaněk, Vývoda, Vyslužil, Valenta, Vilček, Vislužil, Vláčilík, Waldsteiner, Zavadil, Zapletal, Zdrahal.

Hrdiborice - Čech, Dostál, Dronil, Dubský, Drkula, Dohnal, Drkola, Dařílek, Dražil, Drahanovský, Gajdoš, Hradečný, Horák, Hofer, Hrobánek, Holomek (peregrinus - cingarus, cizí cikán), Holásek, Chromeček, Chore, Jurásek, Jedlička, Jurášek, Indra, Klásek, Kubiček, Klabauk, Korábek, Klobouk, Kořávčík, Kučín, Lenoch, Maštala, Mráček (faber - kovář), Malen-

da (asi z Tovačova), Nevyzla, Navrátil, Nevirla (patrně zkomolené Nevrla), Novák (asi z Cetovic), Přidal, Pospíšil, Prásek, Požárek, Popelka, Perka, Rubal, Sakunek, Starý, Sagunek (mlýn Svárov), Smolka, Sotorník, Šimek, Tkadlec, Vojáčik, Vršíl, Vrbka, Valentá, Vojančík, Vysekal, Vysloužil, Vrtěl, Vymlátil, Zdařil, Zdražilík, Začek, Zavadil, Zapletal, Zdražil, Ulrich (faber - kovář).

Biskupice - Bartošek, Bařina, Bělinka, Bartošek, Brázda, Bělin, Biskovský, Čech, Čelechovský, Došla, Durst, Dokupil, Dostál, Drahanovský (sartor - krejčí), Golda, Galíček, Galeček, Konza, Huvránek, Havelka, Kolda, Koutný, Koňař, Klukáček, Kluka, Kučera, Kubina, Kavka, Klusáček, Kovařík, Kučbena, Kyselka, Chodský, Chrobák, Janošek, Lhotský, Lhotecký, Lavička, Magiar, Michálek, Melichar, Nohyl, Němec, Novák, Pelikánek, Pozdvihovský, Pospíšil, Pilátek, Polonský, Patrman, Pilát, Prášil, Říha, Sušek, Sotorník, Sekanina, Soušek, Slabý, Sedláček, Škroňák, Štětovský, Špaček, Šindrala, Šafařík, Štáva, Škultera, Škroňák, Tichý, Tupý, Tomča, Všetička, Voldán, Vachulka, Zdražil, Zařický, Zdařil, Zarovenšký.

Porovnáme-li jména osob uvedených v ž. lánském rejstříku se jmény osob z matričních excerptí zjištujeme, že se nám od časového rozhraní 2. lánského rejstříku, t.j. od roku 1679 až do zřejměného období vymezeného lety 1689 - 1760 zachovaly v Kralicích tyto rodiny: Běhal, Bláha, Brunovský, Černý, Dohnal, Janoušek, Kouřil, Kubík, Laštovice, Navrátil, Kěmec, Obzyna, Paseka, Pelikán, Pospíšil, Ponížil, Procházka, Ralička, Sedlák, Smělý, Škubal (Šklubal), Tichý, Vanča, Vanča, Veselý, Vybirál, Zapletal, Zavadil. Celkem 28 jmen rodin z 41 jmen v roce 1679, tedy poměrně vysoké procento.

V Hrubčicích se nám ze stejného období zachovaly tyto rodiny: Babérád, Bečel, Conoch, Doležel, Dostál, Janáček, Kautný, Malík, Mrázek, Nesvadba, Navrátil, Ponížil, Přikryl, Rosný, Skácel, Skalil, Skopal, Slanina, Spáčil, Stavěl, Škroňíček, Vláčil, Vrzal, Vymlátil, Vysloužil, Zapletal, Zatloukal, Zlámal, Zlámalík, Zahrádka. Celkem 30 jmen rodin z 39

jmen v roce 1679, tedy opět velmi vysoké procento.

V Bedihošti se nám ze stejného období zachovaly tyto rodiny: Cetkovský, Doležel, Němec, Osecký, Ostrnul, Přemyslovský (vyskytuje se i varianta Přemeslovský), Skácel, Spurný, Veselý, Vláčil, Zavadil. Celkem 11 jmen rodin z 22 jmen v roce 1679. Zde vidíme proti předchozím dvěma dědinách částečný pokles.

V Hrdibořicích se nám ze stejného období zachovaly tyto rodiny: Dostál, Drkula, Horák, Klásek, Navrátil, Nevrla, Požárek, Pridal, Sagunek (zamýšlená Svarova). Celkem 9 jmen rodin z 19 jmen v roce 1679, vůbec nejnižší počet původních jmen a poměrně výrazný pokles oproti předchozímu stavu.

V Biskupicích se nám ze stejného období zachovaly tyto rodiny: Bařina, Bělinka, Kluka, Kolda, Koutný, Kučera, Lhotský, Soušek, Škroňák, Škroňák, Štětovský, Zdražil. Celkem 12 jmen rodin z 16 původních v roce 1679, tedy opět velmi vysoké procento.

Začíná se nám také vyskytoval u všech dědin vyšší počet cizích jmen oproti stavu uvedenému v lánských rejstřících. Jen hamátkově uvádím jména Durst, Hofer, Chore, Magiar, Neimann, Patrman, Škultera, Ulrich. Vyskytuje se více tam, kde byla správa panství, jako je tomu v případě Kralic, ale i u ostatních dědin mají svůj percentuální podíl. Často tato jména souvisela s řemeslem nebo hostinskou živností.

Pravopis je velmi libovolný a poměrně dost ztěžuje určování a identifikování jmen patřících k sobě. Ke jménům lze říci následující postřeh. Při porovnání jmen z jednotlivých dědin navzájem bylo shledáno jejich promíchávání. Tak v jedné dědině se vyskytují v roce 1679 jména, která nejsou v jiné, ale za určitý počet let mizí a objevují se tam, kde nebyla. Je to dokladem šhatků v rámci celé farnosti.

Velmi důležitým pramenem, jímž bych uzavřel celé zkoumání období, jsou rektifikační akta z přelomu poloviny 18. století, jež nám udávají jednak počty rodin v příslušné farnosti a jednak pozemkovou držbu. Jejich porovnáním s předcháze-

jícím obdobím můžeme dobré postihnout jak demografické proměny, tak posuny v pozemkové držbě.

Všeobecně se dá konstatovat, že u všech pěti dědin, jak o tom už dříve byla zmínka, dochází ke zmenšování velkých usedlostí na určité, zřejmě hospodářsky optimální celky, přičemž ze "zbytkových" pozemků, z nichž by se nedal vytvořit větší celek, se vytváří menší pozemková držba v poněkud stereotypní poloze 5 měřic, což byla patrně v tehdejší době asi tak mezní hranice pro existenci rodiny při přivydělávání výpomoci na větších selských usedlostech. Tato rozloha není pochopitelně stálá a dozrává určitých posunů a odlišností u jednotlivých dědin, ale pokud se mění, pak přibližně v rozmezí 4,5 až 6,5 měřice.

Tento fakt již vzhledem ke své poměrné jednotnosti je zajímavý a je otázkou, zda nebyl určitým způsobem regulován ať už shora nebo i samými držiteli těchto malých usedlostí něchtějících připustit další drobení již tak malé držby a ohrožování existenční základny rodu.

Pro lepší ilustraci vývoje se zmíním o pozemkové držbě u jednotlivých dědin a provedu bližší rozbor u Kralic a Bedihoště.

V Kralicích podle 2. lánského rejstříku byli celkem 3 láničci: Jan Sapal, Šimek Obzyna a Ondřej Navrátil. Lán v Kralicích měl plochu 84 měřic. Tyto 3 usedlosti byly rozdeleny mezi 21 držitelů (13), takže nám z tří držeb vzniklo rázem 21 držeb.

Z držby Jana Sapala vzniklo 6 usedlostí (14), takže se nám původně jedna držba rozčlenila na 6 samostatných držeb, největší z nich o rozloze 42 měřic a 21 měřic, zbylé čtyři držby pak po 5 měřicích.

Z držby Šimka Obzyny vzniklo 9 usedlostí (15); původní držba se tedy rozčlenila na 9 samostatných držeb, největší z držitelů a také jediný velký držitel měl 41 měřic, ostatní po 5 měřicích.

Z držby Ondřeje Navrátila vzniklo 6 usedlostí (16), pů-

vodní držba se tak rozčlenila na 6 samostatných držeb, největší z držitelů měl pole o rozloze 41 měřic, druhý o rozloze 21 měřic, ostatní po pěti měřicích.

Obdobně "dopadli" i tříčtvrtělánici Jura Sedlák a Ondra Černý. Usedlost Jury Sedláka o rozloze 63 měřic byla rozdělena mezi 5 držitelů, z nich jeden držel 41 měřic a zbylí po 5 měřicích. Z jedné držby tak vzniklo držeb pět.

U Ondáry Černého nedošlo k tak velkému drobení majetku. Tříčtvrtělán se rozdělil "jen" na dvě usedlosti o rozloze 41 měřic a 21 měřic.

Další dělení pozorujeme u dvaapůlčtvrti lánu, který měl rozlohu 52 měřic a držel jej Matouš Vypleštíl. Jeho pole bylo rozděleno mezi 3 držitele. První měl 41 měřic a další dva po 5 měřicích.

Od pololánu nedochází k tříštění pozemkové držby a větosti usedlostí jsou zachovávány. Mění se pouze majitelé. Stejně je tak tomu u čtvrtláníků a nižších držeb půdy, kdy opravdu jen vyjímečně dochází k dělení, jako je tomu např. u jednapůlčtvrti lánu, kdy usedlost Josefa Zapletalá o rozloze 31 měřic byla rozdělena mezi tři držitele 17) o rozloze polí 21 měřic a dvakrát po pěti měřicích. Opět je dodržen limit 5 měřic. že by skutečně existenční minimum?

Vedle těchto majetkových změn se nám objevuje i případ převodu staré poustky, jedná se o pustý lán Jana Trmala do majetku světské vrchnosti, duchovní správa si zase zabrala půllán Šumvaldův, který byla jako poustka převeden do držení fary.

Obdobný vývoj nastal i v Bedihošti. Tříčtvrtělány byly rozděleny tak, že první z nich Havla Havelky a druhý Matěje Zdražila byly zmenšeny o čtvrtinu. Tyto čtvrtiny byly rozděleny mezi jiné pozemky a zahrady v roce 1721 18) (případně i v jiném časovém úseku). A především mezi chudé domkáře nevlastní žádný pozemek. Proto se nám objevují také původně domkáři 19) bez polí, kteří nyní vlastní po 5 měřicích, dokonce je zde i domkář, který při poslední visitaci neměl nic 20) a

jeho nástupce (vzhledem ke shodě jména zřejmě potomek) má usedlost o rozloze 23 měřic. Celkem bylo takto podělených domkářů či jejich nástupců 8, všici ní po 5 měřicích a jeden, devátý, dostal jak již bylo zmíněno 23 měřic, což je obdivuhodný vzestup. U větších držeb došlo k mírnému snížení rozlohy z 46 měřic na 44 měřic 4 osminy (možná vlivem přesnéjšího přeměřování). Podobný jako u Kralic se zde udržela stejná pozemková držba t.j. střední vrstvy pololáníci a čtvrtláníci přestali bez nehody změny doby, zatímco třičtvrtláníci zmizeli. Posílena byla původně nejchudší vrstva domkářů bez polí, jež obdržela aspoň malou část půdy. Tím se situace natolik změnila, že zde vlastně neexistovali domkáři bez polí. Podobný vývoj byl i u ostatních dědin, čímž se v této oblasti dospělo k jednočinnému systému rozlohy půdy. Domkáři respektive zahradníci od 5 do 6 měřic, čtvrtláníci a pololáníci a různí řemeslníci bez půdy.

A jaká byla situace v rodech a rodinách? Šťavnáváme-li jména excerptovaná z matrik se jmény rektifikačních akt, zjištujeme, že se s nimi částečně shodují. To odpovídá i závěrům, k nimž se došlo v předchozím výzkumu. Řada rodů se udržela, jiné byly zase vystřídány, ale šlo jen o vystřídání jmen, na majetkové podstatě to nic neměnilo. Statek zůstal a změnil se pouze majitel. Tak Jachana vystřídal Strahal, Doležela Spáčil, Němce zase Cetkovský. Rody zůstávaly, odcházely, míchaly se, ale podstata majetkové držby zůstávala táz.

V závěrečném hodnocení bych chtěl upozornit především na to, že práce si nekladla za cíl provést obsáhlé rozbory všech aspektů života na středomoravské dědině, ale soustředila se na vývoj osidlování, kontinuitu rodů a pozemkovou držbu, na kolik se projevila třicetiletá válka v životě venkovského lidu, jakým způsobem postupoval osidlovací proces a v souvislosti s tím problémy pozemkové držby, tříštění selských statků a vytváření nových usedlostí.

Při rozboru sloužily jako hlavní informativní prameny soupis usedlých, platících desátky králickému faráři, l. lán-

ský rejstřík z roku 1656, 2. lánský rejstřík z roku 1679, matriční záznamy z období 1689 až 1760 a rektifikační akta z přelomu poloviny 18. století.

Z rozborů všech těchto materiálů byly zjištěny následující okolnosti. Přestože třicetiletá válka zanechala výrazné stopy na osídlení a pozemkové držbě, přece jen již na začátku padesátých let dochází k určité konsolidaci. Vývoj však nepostupoval příliš rychle, takže ještě hluboko do sedmdesátých let, prakticky až do konce sedmdesátých let k roku 1679 nebyla držba ustálena a docházelo k častým přesunům. Během této doby se také vytvořil základní kádr obyvatelstva, který se udržel až do 18. století, tedy do klidnějších dob, kdy nic nebránilo pokojnému vývoji. Spřízněním rodů docházelo k přesunům (hodně i uvnitř farnosti), t kde rody, jež se v určitém místě nevyskytovaly se tam nečekaně objevují a naopak. Vcelku však můžeme pozorovat určitý konservativní rys a uzavřenosť doloženou i poměrně malým počtem cizích a pro farnost netypických jmen.

V držbě pak pozorujeme pokles a postupné vymizení velkých selských statků nad půl lánu. Tyto statky byly rozděleny mezi bezzemky, přičemž byla zachována určitá spodní hraničce rozlohy pozemků. Proč tomu tak bylo těžko říci, možná proto, aby bylo zachováno určité "existenční" minimum.

Tak se stává nejtypičtějším sedlákem co se týče velikosti selského statku půlláník a čtvrtláník. Zatímco v třetí čtvrtině 17. století se vyskytuje ještě v početné míře domkáři bez půdy, v 18. století tato vrstva prakticky mizí a postupuje mezi domkáře s výměrou půdy o velikosti 5 měřic, přičemž tato výměra u jednotlivých obcí mírně kolísá nad nebo pod. Je toho dosaženo rozdelením výměr půdy přesahujících půl lánu. Zbytek obyvatelstva pak tvorí řemeslníci a obecní sluhoté, případně sluhotové na statku, hospodáři a podružni. Taktéž vzniklá situace se udržuje dost dlouho a je pak částečně ovlivněna až josefinskými reformami, které vytvořily podmínky pro změny ve vývoji i na venkově.

1. Zdroje mýty:

- 1) Obce řadím podle jejich důležitosti v rámci obvodu farnosti.
- 2) Státní oblastní archiv Brno, fond E 67 - Matriky, matrika narození, sňatků a úmrtí farního úřadu Kralice na Hané z let 1652-1707 č.1425.
- 3) SOA Brno, E 67 - Matriky, matrika narození, sňatků a úmrtí farního úřadu Kralice na Hané z let 1708-1760 č.1426.
- 4) SOA Brno, fond D 1 - Lánové rejstříky, Kralice 1a, Hrubčice 237, Bedihošť 182, Biskupice a Hrdibořice 62.
- 5) Dtto
- 6) SOA Brno, fond D 2 - Rektifikační akta (RA), Přiznávací tabeleta (Befundts-Tabellen), Poddanské přiznávací výtahy (Bekanntnis-Extract) z obcí Kralice, Hrubčice, Bedihošť, Hrdibořice a Biskupice z let 1749 a 1753-1754.
- 7) viz poznámka 2, pag. 642-648.
- 8) Byl hotov pro tuto část olomouckého kraje již v roku 1656.
- 9) Příjmení jsou často zkromolená. Objevují se nářeční tvary jmen, u nichž zaměněno písmeno g v k, š v č, el v il, o v a, m v n a další. Rovněž se přidávaly hlásky a komolily koncovky. Aby byla zřejmá identita zde uvedené osoby, uvádím v některých případech i křestní jména.
- 10) V soupisu desátků z roku 1652 je uveden Nejzechleba, který drží 1 a 1/4 lánu. Je to však nepravděpodobné, neboť se od lánu nahoru udávala celá míra.
- 11) Zkomoleniny přežívaly až do 18. století.
- 12) Soušek, Minařík, Látal, Kuřil, Mates, Šimon Kuřil, Roháček, Chytík, Večeřa, Letocha, Špaček, Kelčák, Hřešito, Okřenek, Vrbecký, Novák, Dofek, Sekanina, Rada, Grejcar, Zářecký, Přidal. U výměry polí jsem provedl zaokrouhlení.
- 13) Soušek, Minařík, Látal, Kuřil, Mates, Šimon Kuřil, Roháček.
- 14) Chytík, Večeřa, Letocha, Špaček, Kelčák, Hřešito, Okřenek, Vrbecký, Novák.

- 15) Dofek, Sekanina, Rada, Grejcar, Zářecký, Přidal
- 16) Sedláček, Jeřábek, Pospíšil
- 17) Stručná poznámka u Matěje Zdražila nám uvádí, že zbylá rozloha byla rozdělena mezi jiné pozemky a zahrady roku 1721, především mezi chudé domkáře. Nic bližšího se nedává. Zde se jednalo o obecný jev první čtvrtiny 18. století odstraňující nespokojenost nejchudších vrstev, lze těžko říci. Možná že tato akce neměla nějakou širší souvislost a byla omezena jen na Bedihošť, respektive statek Březnici, pod něžž Bedihošť spadal.
- 18) Novák, Žalovský, Kadlec, Dokoupil, Dočkal, Vejvoda, Švec
- 19) Vyslužil.

Literatura:

- 1) Matějek Fr., Moravské lánové rejstříky, Sborník archivních prací 1, roč. XXIX, Praha 1979, str. 117-154
- 2) Matějek Fr., Lánové rejstříky Brněnského kraje z let 1673 až 1675, Knižnice Jižní Moravy svazek 7, Praha 1981, str. 9-15
- 3) Matějek Fr., Lánová soustava na jižní Moravě, k činnosti lánové komise na Moravském lánovém rejstříku 1669-1679, Jižní Morava 1982
- 4) Radimský Jiří, První lánová visitace moravská, Slezský sborník, Acta Silesiaca, roč. 51(11), Opava 1953, str. 498-502
- 5) Vlastivěda moravská, II, Místopis, Dějiny Prostějova, Prostějovský okres, Brno 1938, str. 229 - 244 (Kralice), 347 - 352 (Hrubčice), 270 - 274 (Bedihošť), 210 - 213 (Hrdibořice), 202 - 205 (Biskupice).

Očista názvosloví v české heraldice.

Jiří Louda

Několikrát jsem si přečetl takto nadepsané resumé přednášky v č. 4/1983 GH-Informací a výsledek jsou velké rozpaky, které se ještě zvětšují, když beru pero, abych se k tomu vyjádřil. Z duše jsou mi tříšti protivné polemiky, neboli, jak jim vtipně říká Karel Čapek, "souboje perem". Jenže mlčet by snad bylo horší než vzít na sebe roli Dona Quijota. Můj konečný dojem z této zprávy tedy je, že vlastně jde o dnes už celonárodní hnutí "reformy pro reformu", tentokrát na poli heraldiky. Jenže už v tolika případech jsme se přesvědčili o tom, že "nové" neznamená vždy a samo o sobě "lepší".

V naší heraldice ovšem panují často dost podivné názory a souhlasím s každým, že ty je třeba korigovat a uvádět na pravou míru. Česká heraldická terminologie 16. a 17. století trpěla bohužel (ve srovnání s podobnou terminologií v cizině) mnohomluvností, aniž se dosáhlo větší přesnosti a jasnosti. Pozdější literatury je sice málo, ale přece jen existuje a přehlížet ji by bylo jen říkáním si o to, aby jednou i dnešní reformy byly přehlíženy. Mezi autory naší heraldické literatury jsou jména, která něco znamenají, nejen u nás: Sedláček, Kolář, Schwarzenberg. Proč měnit něco, co u nich bylo už ustáleno?

Podívejme se však na některé návrhy takových změn. Jednouché "čtvrcení" má být nahrazeno složitějším "dělením na čtyři části"; "kůl" nahrazen "kolmým pruhem". Proč nestačí jedno jasné slovo, myslím jasné heraldikovi? Jistě, o čtvrcení lze mluvit jen tehdy, je-li štít rozdělen na čtyři pole; je-li jich např. sedm (jako u Auerspergů), je vhodnější říci "dělen do sedmi polí". Avšak pole čtyři jsou čtvrti a štít je jedním slovem čtvrcen, anglicky quartered, francouzsky écartelé, německy geviert, italsky inquartato atd. Autor návrhů dokonce poznamenává, že "pole" je jen v přírodě, ne v heraldice.

dice. Řeknu-li však, že Auerspergové mají v sedmém poli býka, nikdo si přece nebude myslit, že piší o nějakém JZD. Český jednoslovny "kůl" je německy rovněž jednoslovny Pfahl, anglicky pale, francouzsky pal atd. Heraldické terminologie je přece vlastní snaha po úspornosti. A ještě jedna připomínka k tomu kůlu: kůl nevzniká dvojím štípením štítu, tím je jen plocha v jedné rovině rozdělena na tři části, jako v dnešním rodovém znaku Habsburků. Kůl je však heroldské znamení, které je na plochu štítu položeno, jako v erbu Skrbeňských, a je tedy plastické.

Za chybné je považováno popisování "ve štítě", má být nahrazeno výrazem "na štítě". Dejme tomu, že by si nějaký naivka myslel, že "ve štítě" znamená opravdu "v nádobě různého tvaru". Jenže: znakem města Jílové je štít s českým lvem a nahore na tom štítě stojí písmeno W. Bude-li "na štítě" znamenat v poli štítu, kde pak je ono písmeno W?

Autor článku hodlá nahradit pegasa "okřídleným koněm básníků" - proč tak složitě? Pegas je přece dávno vžitý termín! To bychom pak automobilu, je-li ve znaku (a on je) měli snad česky říkat v tomto duchu "posada na kolečkách s výbušným motorem". Rovněž odsuzovaného gryfa znají jak Sedláček, tak Schwarzenberg; ovšemže "pták noh" je češtější a chce-li kdo, ať mu tak i dále říká, nic se nestane, ale gryfa uvádí i Encyklopedický slovník (1980).

Chybné prý je nazývat znamení ve znaku Chotků korbelem, což prý je jen nádoba na pivo a víno. Inu je, či spíše byla, ale máme-li přjmout navrhovaný termín "čtvrt vozového kola", budeme muset Korbelům z Bukové začít říkat Čtvrtkoloví Vozové z Bukové, aby jejich erb zůstal mluvívím! Česká, ale nejenom česká heraldická terminologie často užívá terminy archaické, nadnesené a někdy až poetické. Snad jen naivka (anebo zlomyslník?) by pod pojmem "břevno" čekal ve znaku "otesanou kládu dřeva", jak se obává navrhovatel reformy.

Napaden je i termín "routa", navrhuje se "kosočtverec", což je bezesporu geometricky přesné. Jenže - heraldika není

geometrie a když už někomu routa zavání germanismem, proč ne-vzít staročeskou "caltu"? Ale co s routovaným štitem Grimaldiů, anebo s routovou korunou? Ostatně všem nám je jasné, že heraldika nezobrazuje vždy věci a zvířata tak, jak je znají jiné vědní obory a příroda. Připomínat, že lev, tak jako všechny kočkovité šelmy, má mít pět prstů na noze a kárat heraldické, obvykle čtyřprsté lvy, znamená kárat z nedostatku heraldického citu např. Petra Parléře - jeho lvi mají dokonce jen tři prsty! Že by byli ve 14. století heraldice špatně rozuměli a měli špatný vkus? A vůbec - on přece český, finský, anglický či lucemburský lev není jako by z oka vypadl šelmě v pražské zoologické zahradě. Na rozpacích jsem u navrhovaného označení "lvice" pro krácejícího lva. Je to bezesporu staré označení, jenže i ta "lvice" se zobrazuje vždy se zřetelnými maskulinními orgány!

Za poněkud nejasnou považuji připomíinku k orlům a orlicím. Podle mě je moravská orlice rozkrídlená (je-li to třeba vůbec popisovat, poněvadž jde o obvyklé zobrazení), tedy ne v letu, ani - jak se navrhuje - v přípravě k němu; taková by byla z profilu, vsedě se zdviženými křídly, jak ji heraldika skutečně také zná. Pravdu má naopak autor, že supů u nás nebylo, ti že mají krk holý. Jenže stačí se podívat do Schwarzenbergovy Heraldiky a dovíme se, že "supem starí Čechové nazývali ptáka orlici zcela podobného" a víme tedy, jak podle blazonu erbu pánu z Vlašimi a z Jenštejna správně kreslit. Ostatně heraldika, jak znova připomínám, není ilustrovaná učebnice přírodopisu: v anglické heraldice má tygr dračí hlavu a i v naší heraldice panterovi šlehají z tlamy a z uší plameny a navíc má orlí spáry, což člověk v zoologické zahradě sotva uvidí.

Zda říkat ocas či ohon nepovažuji za tak závažné, ale předepíšeme-li ohon místo ocasu, budeme u orla mluvit o ohorných perech místo ocasních? Ovšem i heraldickým orlům rostou tato péra jinak než jejich kolegům v Tatrách.

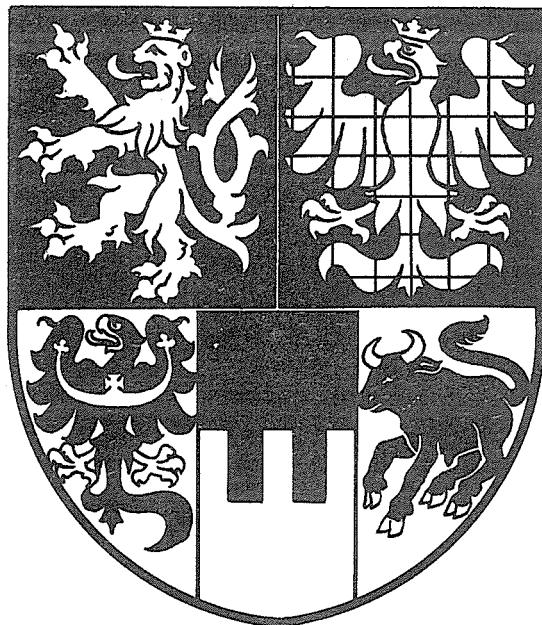
Zbytečné jsou, myslím obavy, že by někdo považoval ter-

šín "sviní hlava" v heraldice za nadávku. Navrhovaná "hlava divokého vepře" se mi zdá být nemotorná a zbavená právě té heraldické poezie. Kančí hlava se, tuším, neužívá, ale i kdyby to někdo napsal - kanec není jen nadávka: Encyklopedický slovník nás poučí, že to je "samec všech druhů prasat". Erbovní patent pro městečko Třebovice (1532) říká že "ve štítu (nikoli na) je půl kapra hubou vzhůru" což jistě nikdo nemyšlel jako urážku Třebovic, Čistému všechno čisté.

Souhlasím s termínem řádový řetěz a ne zbytečně nečešká colana. Naproti tomu nevím, proč měnit ustálený termín "štítornoš" a zavádět "strážce". Schwarzenberg v citovaném díle správně rozlišuje: štítnoš štit skutečně drží, strážce jen volně stojí stranou štítu (např. lososi ve znaku Glasgowa). U nás přirozeně bývali štítnoši vzácní a poučení najdeeme spíše v zahraničí; německy jsou to Schildhalter, anglicky supporters, ve starém Skotsku to byli bearers, francouzsky tenants, holandsky schieldhouders atd., vždy to slovo naznačuje držení, nikoli jen střežení, hlídání. Ostatně podle jednoho francouzského výkladu se snad dají spojovat právě s o-němi panoši při turnajích, o nichž autor reformy hovoří: ti bývali často fantasticky oblékáni, když nesli pánuv štit.

Co tedy říci závěrem? Snad lépe procít, promyslet a strávit existující díla: naše i cizí. Opravit a napravit jejich případné omyly, ale nepouštět se do samoúčelných reforem tam, kde jich není třeba, poněvadž starší autoři už jednou terminy použili, jsou většinou dostatečně přesné, navazuji na staré české výrazy a myslím, že se vžily. Přinejmenší mezi těmi, kdo v heraldice tvoří a vidí ji živou. Nemám nic proti navrhovaným "pokryvadlům", ale Sedláček i Schwarzenberg jim říkají "přikryvadla" - nevím, proč to měnit, nové označení není o nic lepší. A nemyslím, že je třeba brát heraldice to, co je na ní okouzlující - totiž poetickou mluvu zasvěcených, a nahrazovat ji pedantickou terminologií, umělou a bez vzletu a navíc ještě neúspornou. Jak je snad některým čtenářům známo, anglická terminologie je z velké části

normanské - francouzská a nikomu to tam nevadí. Piše-li pak někdo pro oprádové laiky a bojí se, že by příliš archaickým termínům nerozuměli, "překládá" je do soudobé angličtiny. Žádný neroldský král proti tomu nikdy nic nenamítl, naopak i oni se k této praxi uchylují. V odborných dílech však zůstává terminologie ověřená staletími. A tak i pro mě zůstane ve 4. poli čtvrceného štítu Schwarzenbergů turčí hlava a ne snad případná hlava tureckého vojána s copem.

LOUDA : Ukázka z tvorby . znak českého státu za Fridricha Falckého

Dalečínští z Bezděkova.

Ivan Štarha

Podle Bezděkova u Velké Bíteše se psalo, jak víme z do-savadní literatury, 1) několik vladických a zemanských rodů. Jedním z nich byl i rod Jíry z Bezděkova či z Dalečína, jehož erb není znám, 2) neboť se nedochoval originál žádné z listin, na něž Jíra z Bezděkova zavěsil svou pečeť. Poprvé je tento vladicka uváděn spolu s manželkou Kateřinou (z Janovic) v roce 1437, kdy společně kupil od Martina a Aleše z Drahanovic vesnice Dolní Čepí a Malý Ujčůvek. 3) V téže roce připsala Dorothea, vdova po Janu Žáčkovi z Janovic, Jírovi z Bezděkova, manželu své sestry Kateřiny, ves Janovice se dvorem. 4)

Další dva zápis, vztahující se k Jírovi z Bezděkova, byly v zemských deskách zapsány o deset let později - v roce 1447. Byl to zápis o prodeji Malého Ujčůvka za 25 kop pražských Maškovi z Drnovic 5) a přípis věna 60 kop gr. ročního důchodu na Velkých Janovicích a Malém Ujčůvku manželce Kateřině. 6) Zápis věna na Ujčůvku je mladší než zápis o jeho prodeji, v dochovaném opisu listiny se však o nějakém závazku na Ujčůvku nehovoří.

Držel tedy Jíra z Bezděkova statky v Dolním Čepí a v Janovicích. Jeho sídlem však byl v roce 1460 Dalečín, neboť ve sporu se sestrou své manželky Dorotou byl nazván Jiříkem z Dalečína. Dorota z Janovic ho totiž v tomto roce pohnala před zemský soud ze 100 hřiven grošů, že pobral její dědictví po otci - totiž hotové peníze a další majetek v Janovicích, poddané ve Zvoli a oddané se dvorem ve Skoroticích. 7) Spor byl zřejmě v následujících letech uzavřen dohodou, na jejímž základě Dorota v r. 1464 připsala Jírovi z Bezděkova dvůr a tři lány ve Zvoli a mlýn pod Zvolí. 8) O dva roky později přijala Kateřina svého manžela Jíru z Bezděkova na spolek na svůj majetek ve Skoroticích a Jíra přijal své dědice na spolek na všechn svůj majetek. 9)

Když 22. února 1462 svědčil Jiřík z Bezděkova na listině

Adama z Blažejovic, byl rovněž uveden "seděním na Dalečíně".
10) Jde o další doklad, že jeho sídlem byl Dalečín. Ačkoliv
o nemovitostech v Dolním Čepí, v Ujčívkou, v Janovicích, ve
Zvoli i ve Skoroticích se v zemských deskách i v půhonech
objevuje řada zpráv, marně pátráme o jakékoliv bližší zprávě
o Jírově dalečínském zboží. Majitelem dalečínské tvrze a dvou
dvorů v Dalečíně byli již v roce 1390 Pernštejnove. 11) Zdá
se, že Jíra z Bezděkova zde nevlastnil žádný svobodný statek.
S největší pravděpodobností zde hospodařil na některém ze
dvorů Jana z Pernštejna, který mu byl poskytnut za nějaké
služby pernštejnským pánum. 12)

Naposledy je Jíra z Bezděkova uváděn v roce 1481, kdy
nechal připsat Čeňkovi ze Zvole dva purkcrechty, mlýn, řeku a
další majetek ve Zvoli. 13) O rok později byl zřejmě mrtev,
neboť jeho manželka Kateřina z Dalečína přijala na spolek na
své věno 80 kop v Čepí a ve Skoroticích svého syna Martina z
Dalečína s podmírkou, že po její smrti vyplatí jejím dcerám
Kateřině, Martě, Dorotě a Aničce po dvacet kopách. 14) Mart-
in je poprvé uváděn v půhonech z roku 1481, kdy jej (Martina z Dalečína, syna Jíry z Dalečína) pohnal Matěj z Březníku
a z Náchoda ze 137 zlatých uherských, že mu odkoupil jeho zá-
klad - Pozovice a Smilov. 15)

Zařadit Jíru Dalečínského z Bezděkova k některému z ro-
dů, které se podle Bezděkova v této době psaly, nám nedovolu-
je nejen neznalost jeho pečeti, ale ani návaznosti majetkové.
Přichází na Pernštejnsko v roce 1437 jako nová blíže neznámá
osoba a ani pozdější zprávy neprozrázují nic o jeho původu.
V roce 1460 je sice uváděn biskupský man Jan z Bezděkova a
a jeho bratří Matouš, Hynek a Jiří, 16) nějaké bližší souvi-
stosti však nejsou ani z této zprávy patrné. Mnohem více nám
může říci několik listin Archivu města Znojma z let 1472-94.

Dne 25. dubna 1472 daroval Jan z Pernštejna bratřím Jano-
vi, Jiříkovi a Václavovi Komoňům z Bezděkova pustou tvrz a
ves Plenkovice 17), 11. srpna 1475 však byl tento majetek
darován králem Matyášem městu Znojmu, které se ujalo jeho

správy. Vzniklý spor byl rozřešen 21. března 1481 tak, že se bratří z Bezděkova zavázali postoupit Plenkovice a Němcický zámek Znojmu za 226 zl. uherských. 18) Na základě tohoto rozsudku vydali ještě týž rok bratří Jan, Jiřík a Václav Komoňové z Bezděkova listinu, kterou postoupili Plenkovice a Němcický městu Znojmu. 19) Bratří Jan a Václav Komoňové jsou uváděni ještě v roce 1494 20) a Jan i později. Jiřík Komoň však již v dalších letech jmenován není. Mízí nám tedy ve stejném roce jako Jíra Dalečínský. Jiřík Komoň a Jíra Dalečínský měli blízko k Janovi z Pernštejna. Je tedy možné, ač to nelze pramenně doložit, že jde o jednu a tutéž osobu, že tedy rod Jíry Dalečínského z Bezděkova byl jednou z odnoží vladického rodu Komoňů z Bezděkova.

Vraťme se však k dalším osudům Jírova rodu. Manželka Kateřina zřejmě zemřela před rokem 1492, kdy prodal Martin Dalečínský z Bezděkova svému újci Janovi Ronycharovi z Ronychu ves Čepí s kostelním podacím a 5 poddanými ve Skoroticích a přijal ho na spolek na Janovice. 21) Po tomto roce zprávy o Martinovi Dalečínském i o rodě Dalečínských z Bezděkova mízí. Nezáležely-li ovšem do tohoto rodu Anna a Dorota z Ujčívka, uváděné po roce 1490 na dvoře v Ujčívkách. Křestní jména naznačují, že může jít o nahoře zmíněné dcery Kateřiny, tedy sestry Martina Dalečínského.

Poznámky:

- 1) Srovn. Josef Pilnáček, Staromoravští rodové, s.201-202.
- 2) Tamtéž, s.442. Moravský a slezský genealogický slovník, Heraldické a genealogické vývody A - Be, Brno 1983, s.83 odkazuje na heslo Dalečínští z Bezděkova, některé údaje o nich však řadí pod heslo z Bezděkova.
- 3) ZDB XII, č.220
- 4) ZDB XIII, č. 235
- 5) ZDB XX, č. 636, opis podstatné části prodejní smlouvy je ve Státním oblastním archivu v Brně, G 10 - Sbírka rukopisů, č.894, fol. 271 v. Srovn. I.Štarha, Mašek z Drnovic a

Ujčůvka, Vlastivědná ročenka Okresního archivu Blansko,
1983, s. 41-42.

- 6) ZDB XII, č. 659
- 7) P IV, str. 53
- 8) ZDB XIII, č. 146
- 9) ZDB XIV, č. 88 a 89
- 10) SOA Brno, B 1, F 52.
- 11) ZDB VII, č. 809
- 12) Publikace Hrady, zámky a tvrze v Čechách, na Moravě a ve
Slezsku, I., s. 87, předpokládá, že Dalečínští z Bezděkova
byli v letech 1437 - 1482 majiteli tamní tvrze.
- 13) ZDV XV, č. 145
- 14) ZDB XV, č. 247
- 15) P V, str. 346, č. 463
- 16) Lechner, Die ältesten Belehnungsbücher, str. 76
- 17) OA Znojmo, Archiv města Znojma, listiny, č. 136
- 18) Tamtéž, č. 145 a
- 19) Tamtéž, č. 145 b
- 20) Tamtéž, č. 165
- 21) ZDB XVI, č. 103 a 104.

Písemny heraldiky - II.část.

Tomáš Krejčík

Písemné prameny heraldiky.

Rozsáhlou skupinu písemných pramenů jak diplomatické, tak narativní povahy, členíme do čtyř základních skupin.

1. Šracvní role a knihy.

Jsou to kodexy nebo pergamenové svitky různého textového obsahu, v nichž jsou namalovány větší soubory erbů.

Jak je z definice patrné, určitější vymezení tohoto pramene v literatuře stěží najdeme. Přitom dosavadní literatura se věnovala středověkým erbovníkům. Důraz v definici by měl být kladen na výraz "větší". Je přece jasné, že ne každý rukopis, který je vyzdoben heraldickými kompozicemi, patří do této skupiny. Jistě sem nebudeme řadit rukopisy z doby Václava IV. s bohatou heraldickou výzdobou, ani zpěvácké kancionály 15. a 16. století. Pro tyto rukopisy užíváme dále termín rukopisy s heraldickou výzdobou a pojednáme o nich odděleně.

Erbovníky můžeme podle zpracování rozdělit do tří skupin. Do prve řadíme takové, které přináší pouze popisy erbů, do druhé jen vyobrazení a do třetí exempláře, které přináší jak popisy, tak vyobrazení. Pro oblast Německa a rakouských zemí jsou charakteristické spíše erbovníky druhé, zatímco v Anglii a Francii najdeme častěji erbovníky prve a třetí skupiny. Existence erbovníků prve a třetí skupiny vyžadovala neustálé udržování znalosti blasonování a to se příznivě odrazilo v úrovni heraldické terminologie.

Publikované přehledy erbovních knih a rolí řadí jednotlivé rukopisy spíše chronologicky, v našem příspěvků jsme se je pokusili rozčlenit do několika skupin podle toho, jakému účelu rukopis sloužil. Takové rozčlenění by bylo výhodné, protože by z něj vyplnula funkce erbovníku ve své době. Skutečnost je poněkud jiná, protože velká část konkrétních rukopi-

sú stojí na rozmezí jednotlivých typů.

I. Na prvém místě stojí erbovní knihy a role, které si zřizovali heroldi jako praktické pomůcky pro vykonávání svého úřadu. Nedá se ovšem říci, že by heroldům založení takové knihy ukládala nějaká úřední povinnost v dnešním slova smyslu. Pořízení takové knihy bylo spíše osobní záležitostí určitého herolda, jeho přístupu k celé problematice. Jistě že mnozí vystačili jen s poznámkovými přehledy, jiní zase cílevědomě přistoupili k sestavení velkých přehledů, které přerostly ryzce utilitární podobu.

V německé oblasti je asi nejstarším dokladem tohoto typu Curyšská erbovní role, jejíž vznik je kladen do let 1335-45. Snad nejznámější je asi erbovník, nazvaný podle herolda Gerleho. Obsahuje přes 1800 erbů z celé Evropy a vznikl v letech 1369-96. V Gelreho díle se završilo úsilí o univerzální erbovník, který by zachytil mocensko-politické struktury tehdejšího světa. Je rozdelen do menších oddílů, které vždy zahajuje erb vrchního lenního pána, pak následují erby jeho vasalů. Ke Gelreho erbovníku mají ještě úzký vztah rukopisy Bellenville a codex Bergshammar, který přináší dokonce více bohemik než Gelre.

V těchto erbovnících nebyly ovšem zachycovány jen erby existujících států, rodů nebo osob. Středověk byl přesvědčen o tom, že erby vznikly již při stvoření světa, a tak byly do těchto prací zařazovány i erby biblických osob, ale i erby mimoevropských panovníků a zemí.

Z 15. století můžeme připomenout ještě velký erbovník C. Grünenberga, který ač byl heroldem, sestavil velký univerzální erbovník, později často kopírován.

Z oblasti Francie a Anglie známe mnohem větší počet erbovníků, které sestavili heroldi. Vyplývá to ovšem ze známé skutečnosti, že v oblasti Německa heroldům příslušely spíše reprezentační funkce a většina z nich se na rozvoji heraldiky aktivně nepodílela. V Anglii ovšem heroldi získali úřední oprávnění v registraci šlechty, byla vytvořena jejich pevná

organizace a konečně začali vydávat i erbovní listiny.

Jejich erbovní knihy jsou mnohdy zběžně psané, byly to zřejmě běžné užívané pomůcky, spíše jen podporující majiteľovu paměť. Zvláštním typem jsou tzv. Ordinary, v nichž byly erby sestaveny podle figur, což umožňovalo rychlé určování neznámých erbů. Nejstarší vznikly již ve 13. století.

Ve střední Evropě přešla iniciativa při udělování nových erbů na panovníkovu kancelář. Je pro pojetí erbovníků v německé heraldické literatuře typické, že se v jejich přehledech uvádí dvě knihy říšské kanceláře z 16. století, v nichž se dochovaly malby udělovaných erbů. Tato pomůcka vznikla ovšem spíše ze soukromé iniciativy příslušného úředníka než z úřední povinnosti.

Ovšem říšská kancelář zanechala ze své činnosti souvislé řady tzv. salbuchů, v nichž byly opisovány celé erbovní listiny, nebo jen jejich regesty, ale blasony takřka vždy. V rukopisech byla dokonce vynechána místa pro vymalování erbů, k tomu však v drtivé většině nedošlo. I když nobilitační a erbovní listiny nejsou jedinou náplní salbuchů, zřetelně zde převládají.

Ještě později, po vydání Obnoveného zřízení zemského, byla při moravském tribunálu zřízena zvláštní řada knih královských majestátů. Jejich obsahem jsou kromě jednotlivin nobilitace a reversy k zemi. U části listin je příslušný erb vlepen.

Zcela vyjimečná je též starší kniha přijímání do stavu rytířského markrabství moravského, ukončená v roce 1618. Zde kromě data přijetí jsou převážnou obsahovou náplní blasony erbů.

Je otázka, zda bychom tyto rukopisy neměli řadit mezi erbovníky vzniklé z úřední činnosti bez ohledu na to, že heraldi se na jejich vzniku nepodíleli. Jsou ovšem mladší, proto unikaly pozornosti. Také jejich organické spojení s erbovními listinami brání jejich zařazení mezi erbovníky, kam by ovšem formálně patřily.

Když překročíme pomyslnou hranici středověku, můžeme připomenout knihu panského stavu z roku 1670 a knihu rytířstva z roku 1671, kterými chtěli moravští stavové uctít císaře Leopolda I. A ještě za vlády Františka Josefa I. nechali morevští Čechtici vymalovat erbovník k jednomu panovníkovu jubileu.

II. V dalším typu erbovních knih jsou erby již jen doprovodnou součástí textu, přičemž závažnost heraldické výzdoby může být různá. Např. ve skupině právních rukopisů Sachsenpiegelu, v některých německých lenních knihách neb ve známém Balduineu (1540-50) erby dokreslují existující právní a lenní vztahy, případně jsou odrazem určité mocensko-politické situace.

III. Třetí skupina rukopisů má reprezentační funkci a snahu zdůraznit zařazení určitého jednotlivce do určitého okruhu vybraných osob. Tuto skupinu dokládají erby v erbovnících některých řádů, např. kniha bavorského řádu sv. Huberta (posl. třetina 15. stol.), bratrstev a turnajových společenství. Jedním z nejvýznamnějších rukopisů této skupiny je Arlberský rukopis, přinášející erby členů bratrstva, které pečovalo o přechod přes Alpy, jenž obsahuje i řadu bohemik. Tento výčet může pokračovat heraldickou výzdobou některých klášterních nekrologií, např. vídeňských minoritů, které bylo pořízeno v 14. století, ale byly do něj zaneseny i erby starších dobrdinců; i v něm jsou některá bohemika. Stejně tak zdobí erby některé matriky západoevropských univerzit. Známe rovněž obdobné erbovníky z městského prostředí, které obsahovaly erby (znamení) členů městských rad, měšťanů a příslušníků cechů.

IV. Skupina obsahuje heraldickou výzdobu, která je k textu dodaňa jen jako ilustrace, tvoří však její podstatnou část. Toto vymezení ovšem nikterak nesnižuje význam této skupiny. Sem můžeme řadit např. kroniku kostnického sněmu Ulricha Richentála, jejíž ztracený originál vznikl asi v letech 1420 až 1430. Heraldická výzdoba tohoto rukopisu je jedinečným pramenem pro starší církevní heraldiku. Slavné sbírky německého minessangu, rukopis Heidelbergský a Weingartnerův ze

14. století, přinášejí nejen řadu jedinečných erbů (mezi nimi i českého krále a moravského markraběte Václava II.), ale ukazují v řadě konkrétních situací, jak byly erby užívány v životě rytířských kruhů.

Z našich příruček heraldiky se dovidáme, že tento pramen u nás vlastně chybí. Pravděpodobně jediným představitelem této skupiny byla tzv. Aula Caroli IV, dochovaná v opisu ze 17. století, jejíž ztracený originál vznikl asi v době Václava IV. Byla to jistě doba Lucemburků, kdy živý zájem o heraldiku mohl dát vzniknout této jedinečné heraldické památce, v dalších obdobích již byly předpoklady, které by daly vzniknout podobnému dílu, mnohem menší.

Bylo proto již několikrát konstatováno, že pro naši heraldiku je prvořadou záležitostí výzkum bohemik v cizích erbovních knihách.

Neméně zajímavou prací by bylo podchycení opisů cizích erbovníků v našich knihovnách, archivech a muzeích.

Kromě toho existuje i u nás velká skupina rukopisů, které se samy označují jako erbovníky. Vždyť již od 17. století si heraldici sestavovali své knihy erbů, své erbovníky. Sloužily jim jako interní pomůcky nebo jako příprava pro pozdější publikování, případně se na ně může dívat jako na projev určitého sběratelství. A jako takové vznikají i dnes. Tako-vou byla i již zmíněná kopie Crugeriovy a Balbínovy Aula Caroli IV.

Bohužel, ani tyto rukopisy nemáme dosud podchyceny. V řadě z nich se ovšem setkáváme s erby, které známe ze starších pramenů, ale mezi nimi se mohou skrývat dosud chybějící doklady.

Sestavování heraldických souborů mohlo mít i jiné podoby. Jako příklad mohou sloužit dřevěné desky na statuta soukenického cechu v Brně z počátku 15. století, na nichž jsou vyobrazeny erby, osobní znamení a značky členů cechu.

Erbovníky s erby členů městských rad mohly u nás nahrazovat nástěnné obrazy s touž náplní, které zřejmě zdobily

nejednu naši radnici.

J. Čárek, K Balbínově a Crugeriově Aule Caroli IV., Erbovní knížka 1937, s.56-68. - V. Růžek, Znakové soubory v Evropě, Heraldická ročenka 1979, s.68-93. - I. Hlaváček, Bohemika insbruckého rukopisu bratrstva sv. Kryštofa na Arlberku, ČNM - hist. muzeum 147, 1978, č.1-2, s.20-28. - P.R.Pokorný, MS 5330 - ŽNB, český stavovský erbovník 16. stol, Sborník z II. setkání genealogů a heraldiků, Ostrava 1983. - E.Berchem D.L.Galbreath - O.Hupp, Die Wappenbücher des deutschen Mittelalters, V: Beiträge zur Geschichte der Heraldik, Berlin 1939, s.1-114. - Některá bohemika a moravika viz S.Mikucki, Rycerstwo słowiańskie w Wapenboek Gelrego, Studia zródłoznawcze 3, 1958, s.103-123. - A.Heymowski, Herby polskie w sztokholmskim Codex Bergshammar, Studia zródłoznawcze 12, 1967, s.73-111.

2. Památníky.

Památníky (štambuchy) jsou velmi důležitým pramenem. Začaly se objevovat v průběhu 16. století, jejich obliba kulminovala na přelomu 16. a 17. století, jejich výskyt velmi omezila třicetiletá válka, ale vlastně nevymizely dodnes, protože památníčky dětí jsou jejich, byť velmi pozměněným, pokračováním.

Byly to drobné knihy, do nichž si převážně šlechtičtí studenti, studující obvykle na několika místech, nechali podepsovat své přátele, studenty a učitele. Prostý podpis ovšem nestačil, byl zpravidla doprovázen nějakou průpovídou, aforismem. Rovněž často byl provázen malbou symbolického emblému, ale např. i pohledem na město, alegorií štastného putování a podobně. Ovšem nejčastější výzdobou je erb.

Památníky jsou proto důležitým pramenem nejen pro heraldiku, ale i pro poznání dobového kulturního prostředí. Již

prosté sledování dat nám umožní sledovat průběh cesty majitele památníku, často zde najdeme i jiné biografické zmínky, takže je využívá i genealogie.

Heraldik v nich najde řadu erbů z celé Evropy, přičemž se jedná nejčastěji o erby osob, které patřily ke spíše společnosti. Platí to zejména pro erby humanistických učenců, spisovatelů a básníků, kterou jsou mnohdy právě jen zde doloženy v tinkturách.

Erby do památníku mohl přirozeně malovat kdokoliv, přesto většina z nich nemí dílem amatérů, ale specializovaných malířů, tzv. brýmálerů, které máme doloženy v celé řadě univerzitních měst. Srovnání erbů v památnících umožnuje tyto jednotlivé malíře nebo dílny identifikovat. Většina z nich nezapře jen řemeslnou úroveň, z jednoho českého památníku však víme, že skrývá malbu mladého Václava Hollara.

Robert a Richard Keilové, *Die deutschen Stammbücher des XVI. bis XIX. Jahrhunderts*, Berlin 1893. - Karl Gladt, *Stammbuchblätter aus Wien, Wien-München* 1967. - Božena Hertlová, Úvod do problematiky památníků raného novověku, *Acta Universitatis Carolinae - Philosophica et Historica* 5, 1975 (Z pomocných věd historických 3), s.117-146 (přehled naší i zahraniční starší literatury, soupis památníků v pražských knihovnách a archivech). - Josef Pilnáček, *Erbovník Jana Jiřího Chánovského*, ČRSČ 13, 1943, s.92. - Týž, *Památník Ezeiáše Jesenského z Velké Jeseně*, ČRSČ 14, 1942, s.11-15. - Týž, *Památník Samuelu Jordána ze Starého Plačkova*, *Slezský sborník* 46, 1948, s.346-347. - Jindřich Šebánek a Zdeněk Kudělka, *Památník Odolena Přetipeského z let 1557-1615*, *Umění* 3, 1955, s. 353-354. - Vladimír Denkstein, *K prvním počátkům Hollarova uměleckého růstu*, *Umění* 29, 1981, s.377-394. - B. Černau, *Stammbuch Mírků ze Solopisk*, ČSPSČ 6, 1898, s.160-170. - Hruší Fr., *Moravské památníky z doby předbělohorské*, ČMÚ 49, 1925, s.196-223.

3. Erbovní listiny.

Erbovní listiny jsou jedním z mála heraldických pramenů, který kvůli erbům vznikl, vždyť i pečeti nebo válečné štíty byly známy mnohem dříve, než prvé erby.

Hovořit o nich můžeme v užším slova smyslu, kdy totiž udělení, potvrzení nebo polepšení erbu tvořilo hlavní náplň listiny, jednak v širším smyslu, kdy rozhodnutí o erbu bylo jen jedním z udělovaných práv, např. nobilitace všech stupňů, znaková privilegia pro města a městečka, listiny pro cechy, církevní instituce a pod.

Erbovními listinami se kromě heraldiky zabývá i diplomacie. Podle ní řadíme erbovní listiny mezi iluminované listiny, které jsou jednou z podskupin slavnostních privilegií.

Erbovní listiny nevznikly naráz, jejich forma vykrystalizovala postupně. Pro jejich vznik a rozšíření byly ovšem nutné některé společenské předpoklady, když totiž panovník se začal obklopovat osobami, které ke šlechtě nepatřily.

Vlastní kolébkou erbovních listin se však stala Itálie, přesněji papežský stát (1319). Ale již z 30. let 14. století známe prvé bezpečně pravé originály erbovních listin, které vyšly z císařské kanceláře. První erbovní listinu, kterou vydal český král, známe z kanceláře Jana Lucemburského. Roku 1339 udělil tento panovník erb sv. Václava, tzv. plamenou orlici, tridentskému biskupu Mikuláši.

Od čtrnáctého století známe pak souvislou řadu nobilitací, jednak vydaných českými panovníky, jednak vydaných cizími vládci pro obyvatele Čech, Moravy a Slezska (zde ovšem platilo, že takový erb, udělený cizím vladařem, mohl obdarovaný užívat jen se souhlasem českého krále). Známý je případ listiny z roku 1462, jíž byl polepšen erb Moravy, což český král nikdy nepotvrdil. Dokonce i Habsburkové v 16. - 18. století, když udělili určité osobě říšskou nobilitaci, nechali vyhotovit příslušné potvrzení, které vydala česká dvorská

kancelář. Věnujme pozornost proto nejdříve panovnickým erbovním listinám.

Stálou součástí erbovních listin byly údaje o erbě. Zprvu jejich forma mírně kolísala. Známe listiny, kde byl erb jen vyobrazen, ale popis (blason) chyběl. Vyskytuje se ovšem i případy opačné, kdy je udán popis erbu, ale jeho vyobrazení schází. Ovšem toto kolísání se ztrácí již v průběhu 14. století a pravidlem se stává i vyobrazení i popis. Z rozboru listin víme, že obrázek erbu byl v malování až na úplný konec, dokonc až poté, kdy listinu podepsal panovník. Pokud se vyskytuje drobné odchylky mezi textem a vyobrazem, je tedy právoplatnější text.

Na samých počátcích vydávání erbovních listů byl erb malován bez všech příkras a ozdob. Ale již ve 14. století se erb maloval do ohrazené a vyzdobené plošky, vznikla erbovní miniatURA.

Erbovní miniatury byly podle zvyklostí určité kanceláře umisťovány do středu textu (česká a říšská kancelář), před něj (Uhry, některé italské státy) nebo nad něj (Anglie). Od 17. století, kdy se množí erbovní listiny, které byly vydány ve formě knihy, tvořila erbovní miniatURA jednu stránku (česká a říšská kancelář) nebo byla umisťována na první list (Uhry).

Výtvarný vývoj erbovních miniatur je velmi bohatý a umožňuje sledovat řadu dílčích problémů vývoje ornamentu ve 14. až 19. století.

Miniatury byly pracemi specializovaných malířů nebo cílen. Tito malíři byli najímáni příležitostně, teprve koncem 17. století máme doloženy v říšské kanceláři stále zaměstnané malíře. Většina tvůrců erbovních miniatur je dnes neznámá, jen ojediněle se setkáváme s podepsanými či signovanými pracemi. Proto při urcování určitých mistrů nebo dílen musí být oporu jen umělecko-historický rozbor.

Vedle panovníků vydávali erbovní listiny i palatinové, jejich listiny jsou ve své výzdobě často prostější než listi-

ny panovnické. Ojediněle vydávali erbovní listiny i vrchnosti pro svá města, městečka nebo vsi.

Vyhodovení erbovní listiny v kanceláři dalo vzniknout některým dalším pramenům.

Zprvu bylo ovšem napsání listiny snadnou záležitostí. Na základě ústní žádosti či na základě přímluvy vlivné osoby (ta je pak v listině jmenována), byla přímo napsána listina, oporou pro napsání byla jen formulářová sbírka. Většina listin zřejmě vyšla z iniciativy panovníka.

Postupující byrokratizace ovšem vše zkomplikovala. V archivu české dvorské kanceláře máme z poslední čtvrti 16. století dochovány koncepty příslušných listin. Jsou silně zkrácené, vypsána je jen dispozice s popisem erbu.

Z mladší doby se v téžem fondu dochovaly i písemné žádosti. Jejich přílohu mohou tvořit potvrzení o dobrém původu, doporučení nebo různá dobrozdání o schopnostech žadatele. V této spisech také můžeme najít náčrtky erbů, ovšem to až ve větší míře ve století osmnáctém.

Kancelář na základě téhoto materiálu vyhotovila koncept listiny, tentokrát úplný text. Panovník schvaloval jen rezoličku, která je příliš stručná a ani se v ní nepopisuje erb. Příjemce po zaplacení taxy obdržel originál. Kancelář ještě panovníkovým intimátem oznámila příslušnou nobilitaci příslušnému zemskému úřadu, např. moravskému tribunálu.

Kancelář si pochopitelně musela vést evidenci o vydaných listinách. Z doby císaře Zikmunda a Bedřicha III. najdeme erbovní listiny zapsány v říšských registrech. Pro českou kancelář do roku 1526 je postrádáme.

Po roce 1526 dochází ke změně, nobilitace (a ještě některé jiné druhy privilegií) jsou zapsány do tzv. salbuchů, které jsou proto jedinečným pramenem.

Příjemce byl povinen předložit svou listinu zemskému úřadu. Např. moravský tribunál v takovém případě příkazoval zapsat listinu do zemských desk, což vedlo na Moravě po roce 1650 k zřízení zvláštní rady knih. Starší obdotné knihy jsou

knihami přijímání do stavu rytířského. Tato součást zemských desk je tedy důležitým pramenem heraldiky.

K počátkům erbovních listin: Fr. Bock, Der Älteste kaiserliche Wappenbrief, Archivalische Zeitschrift 41 (N.F.8), 1932, s.44-55. - R. Holinka, O formulích erbovních listin z kanceláře císaře Karla IV., Erbovní knížka 1939, s.15-23. - W.Goldinger, Die Standesernhöhungsdiplome unter König und Kaiser Sigmund. MIÜG 78, 1970, s.323-337. - T.Krejčík, K studiu erbovních listin, Archivní časopis 1977, s.145-150, též Sborník I. setkání, s.38-40.

K výtvarné stránce: L. Santifaller, Über illuminierten Urkunden, V: Kunstgeschichtlichen Studien (Festschrift Dagobert Frey), Breslau 1943, s.218-233. - T. Krejčík, K soupisu malířů erbovních listin I., Heraldická ročenka 1978, s.49-50. - P.R.Pokorný, Opomenuté erbovní listiny, Heraldická ročenka 1978, s.44-48. - T.Krejčík, K typologii miniatyr erbovních listin 18. století, Heraldická ročenka 1982, s.31-39 a 1983 s.47-57.

4. Ostatní písemné heraldické prameny.

Do této skupiny můžeme zařadit především rukopisy s heraldickou výzdobou, tedy takové, kde je erb jen součástí výzdy.

Z nich se nám vyděluje skupina rukopisů úřední povahy. Nejznámějším představitelem je asi výzdoba desk zemských na Moravě a ve Slezsku. Na Moravě od 14. a ve Slezsku od 15. století byly jednotlivé kvaterny zdobeny erby nejvyšších zemských komorníků, okrajově i jiných zemských úředníků. Na Moravě trval tento zvyk až do konce 18. století. V průběhu 19. století, když byly po roce 1848 zřízeny pro jednotlivé deskové statky zvláštní knihy, bylo i několik desítek těchto svazků vyzdobeno erby majitelů.

Pod vlivem desk zemských se s obdobnou výzdobou setkáváme

i v některých svazcích manských knih olomouckého biskupství, do nichž býval vmalován erb příslušného hofrychtáře.

V rukopise nejstarších olomouckých berňových register z r. 1516 je vpredu vymalován erb Viléma Kuny z Kunštátu a na Lukové a vzadu Václava Pavlovského z Vidpachu, příslušných výběrčích berně. V mladších berních registrech erby chybějí. Z Čech známe takovou výzdobu z jednoho svazku desk dvorských.

Obdobnou výzdobu rukopisu známe i z prostředí některých českých a moravských měst, jejichž úřední knihy nesly erb města. A odtud zase pronikla heraldická výzdoba i do některých cecovních památek.

Všechny tyto dosud jmenované prameny mají společný rys v tom, že erb zachycuje příslušného úředníka, který byl za vedení knihy zodpověden nebo erb instituce, která knihu zřídila.

Obdobně se v některých starých tiscích setkáváme s podobnými případy, např. Obnovené zřízení zemské nebo erby příslušného biskupa v kníkách agend.

Mnohem početnější bylo ovšem užití erbu v rukopise, kde erb označoval majitele, případně objednatele kodexu.

U nás se s takovými erby setkáváme sporadicky již na konci 13. století, největší doba jejich rozkvetu nastala ve 14. a 15. století; jistě nemusíme připomínat rukopisy Václava IV. neto dalšího bibliofila na královském trůnu Matyáše Korvína. Ale to již se setkáváme s erby vyšší a nižší šlechty, církevních institucí a hóhostářů a posléze i měst. Právě v městském prostředí se v 15. století rozšířila móda nákladních rukopisů. Ještě v 16. století neváhala literátská bratrstva vynakládat mnohé kopy grošů na výzdobu svých rukopisů a všude se v nich uplatnily erby.

Erby v rukopisech jsou vítaným pramenem pro své tinkerky. Při jejich posuzování musíme mít na zřeteli, že mnohdy se stříbro oxydaci změnilo na čern. Po odloupaném plátkovém zlatu zase někdy zbyla jen červená podkladová barva.

Určení erbu pořizovatele či majitele rukopisu je jistě vítanou pomůckou při rozboru, ale nemusí být vždy lehkou záležitostí, vždyť kolik umu bylo již vynaloženo na rozluštění erbů v tzv. Boskovské bibli. Rovněž mnohý pozdější majitel rukopisu neváhal přemalovat erb původní, což ovšem identifikaci ztěžuje.

Doba odzvonila rukopisům a rozšířil se knihtisk. K jeho výzdobě ovšem erby též patřily, vzpomeňme např. erby autorů v Hádání Pravdy a Lži Ctibora Tovačovského z Cimburka z r. 1539, Brikcího z Licka v jeho Knihách městských práv a další. Připomenutý musí být i erby tiskařů v knihách, které vydali.

Erb majitele vmalovaný do rukopisu nahradilo pohlednější ex libris, vlastně malý grafický list, opět často s heraldickou výzdobou. Jinde byl erb vtlačen do vazby knihy jako součást supralibros.

Svou důležitost má i další typ malovaného pramene - vývod. Zde ovšem malba nebyla podmínkou, známe vývody jen psané, ale častěji doplňovala text. Vývody jsou jistě důležitým pramenem pro genealogii, ovšem ani je nemáme dosud dostatečně podchyceny.

V. Houdek, Drobnomalby moravských desk zemských, ČMMor 39, 1915, s. 77-97. - Fr. Hrubý, Moravské zemské desky z let 1348-1642, Brno 1931. - P. Burdová, Zemský soud v malbách na Pražském hradě a v rukopisu stavovského archivu SAP 31, 1981, s. 207-226. - J. Krásá, Rukopisy Václava IV., Praha 1971, 2.vyd. 1974. - Týž, Knižní malířství, V: Poz iě gotické umění v Čechách (1471-1526), Praha 1978, s.387-457. - Týž, Nástenní a knižní malba 13. století v českých zemích, V: Umění doty posledních Přemyslovců, Praha 1982, s.23-68. Příspěvky k heraldické knižní vazbě a k exlibris viz časopis Historická knižní vazba a zejména články P.R. Pokorného v Heraldických ročenkách.

R.Chadraba, Živé erby Albrechta Dürera, Heraldika 5, 1972,
č.l., s.1-17. - J.Vysloužil, Z heraldické tvorby malíře Luca-
se Cranacha st., Heraldika 11, 1978, s.86-91. - K.Turnwald,
Heraldika na Alšových kresbách, Rodokmen 2, 1947, s.65-67.
E.Kuttelvašerová, Metternišské rodové vývody z let 1620 až
1787, Listy GHSP 1970, č.9, s.7-17. - V.Kozák, Příspěvky ke
genealogii šlechtických rodů v Muzeu pro Železnici a okolí
v Železnici, ČRSČ 12, 1940, s.70.

HERALDICA BRUNENSIS I.

Znaky významných brněnských osobností (7).

Jan Křtitel Erna (doplňek).

Kolem života a činnosti členů stavitelské rodiny Ernů se v umělecko-historické literatuře vyskytla celá řada neprécnosti a omylů, které byly přejaty do našeho článku. Z těchto důvodů se znova vracíme k objasnění genealogie rodiny s doplnky o stavitelské činnosti jejich členů a znaku.

Zatím nejstarším zjištěným předkem rodu je Ondřej starší Erna, který přišel do Brna v době po Bílé Hoře. První zmínka o něm v brněnských archivních pramenech je z roku 1625 kdy koupil dům na Dolním trhu (dnešní náměstí Svobody).¹⁾ Narodil se v Itálii, v tehdejším Milánsku, před rokem 1600. Místo narození, Lantium, uvedené v knize přijatých měšťanů ztotožnil Jindřich Noll²⁾ s dnešním městečkem Lanzo d'Intelvi ležící při švýcarských hranicích. Z tohoto městečka pocházelo více stavitelů, zedníků a kameníků. Příjmení Erna a jeho tvar v starších pramenech "de Erna" nasvědčuje tomu, že bylo odvozeno od nějaké nám neznámé lokality.

Příchod Ondřeje st. Erny bývá často spojován se staviteckou činností architekta Giovanniho Giacoma Tencally. Je ovšem možné, že zde svoji roli sekrály i jiné okolnosti. Nezřídka se usazují v Brně cizí tovaryši, kteří mají v městě nějaké příbuzné. V této souvislosti je zajímavá zpráva, kterou nalezl Petr Kroupa³⁾, že se v Brně již v roce 1600 uvádí Helena vdova po Valentinu Ernovi, který byl sklenářským mistrem.

V době, kdy Ondřej Erna přišel do Brna, musel být nejméně jednou ženat a jeho starší děti se bezpochyby narodily v cizině. Původně zeďnický tovaryš získává v Brně dobré majetko-

vé a společenské postavení. Roku 1626 koupil dům na Horním náměstí (dnešní 25. února). Za brněnského měšťana byl přijat dne 22.2.1630⁴⁾. Téhož roku se stal mistrem brněnského cestu zedníků a kameníků.⁵⁾ Lze těžko říci, co umožnilo jeho majetkový a společenský vzestup. Zřejmě to byly výhodné sňatky. Jméno první manželky neznáme. Dne 12.7.1632 se oženil s Annou neznámého příjmení, vdovou po hofmistrovi u plukovníka Chiesa.⁶⁾ Ženil se ještě dvakrát. Dne 8.10.1640 s Magdalénou vdovou po brněnském měšťanu a pekařském mistru Mertu Nettovi.⁷⁾ Naposledy dva roky před svou smrtí dne 26.4.1650 s Oktávií vdovou po brněnském měšťanu Mikuláši Galligardovi (Calgarto, Kaligarda, Kilgarto apod.)⁸⁾ S poslední manželkou bezpochyby neměl děti. Dá se tak usuzovat z časových relací. Oktávie byla již před rokem 1621 provdána za Mikuláše a dne 11.4.1621 Křtila dceru Karlu Františku.⁹⁾

Rodinu Ondřeje st. Erny lze na základě dostupných pramenů rekonstruovat následovně:

Ondřej st. Erna nar. Lantium (zřejmě Lanzo d'Intelvi) před rokem 1600 - zemř. Brno 22.2.1652, zednický mistr, brněnský měšťan

- I. manželka neznámého jména
- II. Anna vdova po hofmistrovi u plukovníka Chiesa, sňatek Brno 12.7.1632
- III. Magdalena vdova po Mertu Nettovi, sňatek Brno 8.10.1640
- IV. Oktávie vdova po Mikuláši Galigardovi, sňatek Brno 26.4.1650
  1. Lukrécie Ernová nar. ?? - zemř. ?? odd. Brno 13.7. 1632 s Janem Mariem Würmerem (snad totožný s Janem Mariem Zanatto) komínickým mistrem a brněnským měšťanem.¹⁰⁾
  2. Ondřej ml. Erna (z Ernau) nar. ? mezi 1615-25 - zemř. Brno 26.1.1690, obchodník, brněnský měšťan
  3. Jan Křtitel Erna nar. Brno mezi 1615-25 - zemř. Brno 24.2.1698, stavitec a brněnský měšťan

4. Marie Magdalana Ernová nar. ?? - zemř. ?? odd. Brno 21.5.1640 s Janem Kellерem, obchodníkem a brněnským měšťanem 11)
5. Marie Alžběta Ernová pokř. Brno 2.3.1634 - zemř.? před rokem 1684, odd. Brno 29.6. 649 s Janem Etgensem, kordovánikem a brněnským měšťanem 12)
6. Jan Karel Erna pokř. Brno 18.11.1635 - zemř. mladý 13)

I genealogický přehled svědčí o zámožnosti Ondřeje st. Erny. Dcery se provdaly za bohaté měšťany. Například Jan Kellér vlastnil velký dům vedle staré radnice, pozdější sídlo městského syndika.

Ondřej st. Erna jako zednický mistr byl často vyhledáván ke stavbám podle cizích plánů a menším opravám. K vlastním projektovaným stavbám neměl zřejmě potřebnou erudici i technickou invenci. Tomu nasvědčují i některé jeho nezdary. Z jeho stavební činnosti víme, že v roce 1629 odevzdával jezuitům práci v brněnské koleji. Podílel se asi na stavbě lodžie v brněnském biskupském dvoře. Nelze vyloučit jeho účast při stavbě paulánského komplexu ve Vranově u Brna. Zřejmě se podílel na stavbě lichtenštejnské hrobky v přilehlém poutním kostele. 14)

V roce 1634 prováděl stavební úpravy v augustiniánském kostele sv. Tomáše v Brně, které pro něho neskončily štastně. Vichřice brzy po ukončení prací utrhla špatně uložený krov. Souční spor mezi ním a augustiniány trval až do roku 1641. V tomto roce ho povolal kníže Lichtenštejn, aby vedl dostavbu valtického kostela. Do roku 1648 pracoval Ondřej Erna pro Lichtenštejny ve valticko-lednickém areálu. Postavil letohrádek před lednickým zámkem, který se nezachoval. Dále bažantnici a vodárnu. Ve valtickém zámku patrně dokončil stavbu zámeckých stájí.

V době ohrožení Brna Švédy byl povolán, aby opravil opevnění Špilberku. Neodvedl však kvalitní práci, neboť byl na

základě dekretu moravského tribunálu zatčen. Současně byl z Vídni povolán ing. Pironi, aby posouval kvalitu jím provedených prací na Špilberských baštách a ravelinech.¹⁵⁾ Zdá se, že mu z této prekární situace pomohla pouze profesní kolegialita. Dne 7.8.1648 se za něho zaručili brněnští zedničtí mistři a uvěznený Ondřej byl propuštěn na svobodu.¹⁶⁾ I když v pamětním spisu se mluví o jeho zásluhách na záchrana církevního majetku¹⁷⁾, bylo jeho působení i syna Jana Křtitele v době obléžení dosti rozporuplné. O tom též svědčí text erbovní listiny vydané jeho vnukovi, Františku Antonínovi. V listině jsou zdůrazňovány zásluhy děda z matčiny strany na obraně Brna před Švédůmi, avšak o ném zde není ani zmínka.

Po skončení třicelité války se opět věnoval civilnímu stavitelství. Do své smrti pokračoval v dostavbě valtického kostela. Také v Brně se objevují stavby blízké jeho slohovému pojetí. Je to novostavba kostela sv. Maří Magdaleny s přilehlým františkánským klášterem a kostel sv. Josefa při klášteře františkánek. Nemá vyloučeno, že stavěl farní kostel v Bojkovicích u Uherského Brodu. Ve Vranově u Brna byl v roce 1652 postaven farní kostel sv. Barbory podle jeho plánů. Taťto stavba zanikla v josefínské době.

V průběhu roku 1651 sepsal testament¹⁸⁾ a dne 22.2.1652 zemřel. V testamechtech vyslovil přání, aby byl pochřben v kostele sv. Tomáše v Brně.

Zřejmě nejstarším synem, který ho přežil, byl Ondřej mladší Erna. Usuzujeme tak podle zápisu do knihy přijatých měšťanů, kde nemá na rozdíl od svého bratra, Jana Křtitele, uveden jako "zde narozené dítě". Tedy narodil se dříve než jeho otec přišel do Brna. Neznáme datum jeho narození. Předpokládáme, že se narodil v letech 1615-25. I když někdy bývá uváděn jako zednický mistr, jedná se bezpochyby o myl. Ondřej ml. Erna se zabýval obchodem.

Za svůj společenský vzestup vděčil nejen svým schopnostem, ale též výhodnému sňatku s mladou vdovou Sybilou Hanlovou (Heinlovou). Nejenže byla ženou významného brněnského

obchodníka, ale dcerou c.k. rychtáře v Brně Demetria Reicha z Reichenau. Tímto sňatkem se stal Ondřej příbuzný s předními brněnskými erbovníky. Dne 20.4.1646 získal měšťanské právo v Brně ¹⁹⁾ a již v roce 1655 se s ním setkáváme v městské radě. V letech 1657, 1673, 1674, 1683, 1685, 1688 byl brněnským primátorem. Svoji veřejnou kariéru zakončil jako císařský a královský rychtář v Brně. Zde vlastnil dům na Dolním náměstí (dnešní náměstí Svobody).

Za svoji veřejnou činnost a za zásluhy otce v době obležení byl dne 8.3.1669 povýšen do šlechtického stavu ²⁰⁾ s predikátem z Ernau (von Ehrnau). Zemřel v Brně dne 26.1.1690 ²¹⁾. Podle dispozic testamentu měl být pohřben před oltářem v kostele sv. Jakuba v Brně. ²²⁾

Jeho rodinu lze zatím rekonstruovat takto:

Ondřej ml. Erna z Ernau nar. ? asi mezi léty 1615-25 - zemř. Brno 26.1.1690, obchodník a brněnský měšťan manželka Sybila Reichová z Reichenau, nar. ?? - zemř. Brno 16.5.1687 ²³⁾ dcera Demetria Reicha z Reichenau (+ Brno 17.1.1645), sňatek 1.5.1646. I. manžel Jan Hanel (Hanl, Heinel) nar. ?? - zemř. před 21.12.1644 ²⁴⁾ brněnský měšťan a obchodník, sňatek Brno 3.8.1638. ²⁵⁾

1. Jana Sybila Ernová pokř. 21.10.1646 ²⁶⁾ - zemř. ?
2. Marie Barbora Ernová z Ernau pokř. Brno 26.11.1647 ²⁷⁾ - zemř. Brno 6.9.1718 ²⁸⁾ odd. Brno 1663 s Martinem Bedřichem Pruskauerem z Freienfelsu nar. ?? - zemř. 26.8.1695. ²⁹⁾
3. Ondřej Demetrius Erna pokř. Brno .1.1649 ³⁰⁾ - zemř. ??
4. Sybila Františka Ernová pokř. Brno 22.9.1650 ³¹⁾ zemř. ??
5. František Antonín Erna z Ernau (psal se jen von Ehrnau) pokř. Brno 4.3.1652 ³²⁾ - zemř. Brno před rokem 1690 ³³⁾, právník, rytířský stav 2.3.1686 ³⁴⁾

6. Klára Kateřina Ernová pokř. Brno 6.6.1654 35) - zemř. ??
7. Žofie Ernová pokř. Brno 15.5.1656 36) - zemř. ??
8. Regina Ernová z Ernau nar. ?? - zemř. Brno 9.4. 1671 37)

Z dětí Ondřejem ml. Erny z Ernau se dospělosti dožily jen dvě. Marie Barbora se vdala za nově povyšeného šlechtice Martina Bedřicha Pruskauera z Freienfelsu, moravského vicekomorníka a majitele panství Lišeň. Měla s ním, pokud víme, čtrnáct dětí a stala se tím pramátí všech Freienfelsů vymřelých na počátku 19. století. 38)

O Františku Antonínu Ernovi z Ernau víme, že vystudoval práva někde v cizině. Poté působil ve správě různých měst. V roce 1686 byl členem brněnské městské rady. Rozhodnutím panovníka ze dne 2.3.1686 byl za zásluhy svého děda z matčiny strany - Demetria Reicha z Reichenau - při obraně Brna před Švédy v roce 1643 povyšen do rytířského stavu a přijat mezi moravské stavy. 39) Někdy v letech 1686 - 1690 umírá. Bohužel, matrika zemřelých z tohoto období se nám nezachovala. Z testamentu jeho otce se dovídáme, že si přeje být pochován vedle svého syna (zřejmě Františka Antonína) v kostele sv. Jakuba. Šlechtická rodina Ernů z Ernau vymírá po meči již jeho zakladatelem. 40)

Další syn Ondřeje staršího Erny, Jan Křtitel, se narodil v Brně 41) někdy v letech 1615-1625. 42) Křestní zápis se nám zatím nepodařilo nalézt. První zmínky o něm jsou z počátku 40. let 17. století, kdy je uváděn společně s otcem při stavbě zámeckých stájí ve Valticích jako tovaryš. Z toho se dá usuzovat, že tovaryšská léta prodělal u svého otce. Dne 30.10. 1646 získal měšťanské právo v Brně 43), když předtím dne 24.9.1646 se oženil s Marií Travenskou dcerou brněnského měšťana a řeznického mistra Jakuba Travenského. 44)

V této době ještě na brněnské měšťany doléhají válečné trampoty a zhroucení městských financí. Roztpčení cítíme i ze

stížnosti Jana K. Erny z roku 1647, v níž se brání ubytování devíti vojáků a důstojníka ve svém domě. Uvádí v ní, že je tak vyčerpán, že zamýšlí opustit s rodinou město. 45) V době, kdy mělo město malý počet měšťanů k plnění vojenských, strážnických a daňových povinností, znamenalo toto sdělení nepokrytý nátlak na městskou radu. Snad nedostatek loyalty byl jedním z důvodů, že nebyl nobilitován společně s bratrem. 46)

Po otcově smrti jako stavitec převzal jeho zakázky a rozšířil činnost hutě. V průběhu 60. let 17. století byl zvolen cechmistrem cechu zedníků a kameníků. I když byl schopen pracovat současně na několika stavbách, nebyl nikdy městským stavitelem. 47) Jan K. Erna měl ve městě nepochybně významné postavení, avšak nepatřil mezi městskou honoraci (Ringsleute). Nikdy nebyl členem městské rady. V roce 1671 byl navržen na kassistu, ale nebyl zvolen. Umístil se až na čtvrtém místě. V letech 1672 a 1679 byl opět cechmistrem. Je též uveden na předním místě při vypsání válečné půjčky v roce 1679. 48)

Jak jsme již uvedli, vlastnil Jan Křtitel v Brně dva domy. Bydlel v otcovském domě na dnešním náměstí 25. února. Další dům měl v Židlochovicích na Nosislavské ulici. 49) Dne 10.2.1676 se znova oženil s Annou Marií Corneliovou dcerou zemřelého Mikuláše Corneliusa, obchodníka s kůžemi z Nisy ve Slezsku. 50) Z dalších zpráv o něm víme, že v roce 1676 nárokuje u městské rady pivo za sníženou cenu. O rok později vystupuje jménem cechu před městskou radou. Dne 14.7.1679 mu brněnská obec přiznala osobní ocenění námahy při dostavění náročného úseku silnice v mokřinách u Bobravy v podobě jednorázové diskrece ve výši 12 říšských tolářů.

Vedle toho je Jan K. Erna poměrně často napadán za spátně odvedenou práci. Roku 1669 ho žaluje brněnský konšel Martin Augustin Teutschmann (Deutschmann), že mu spátně postavil dům. 51) Ještě v roce 1681 se jeden z jeho zákazníků velmi neutativě vyjádřil o jeho odborných znalostech. 52)

Jak je vidět, tyto spory mu v podnikatelské činnosti neuško-

dily a Jan Křtitel byl zámožným brněnským měšťanem.

O to zajímavější je skutečnost, že Jan Křtitel dne 1.11.1688 převedl celý svůj majetek na druhou manželku. Zmínka o převáděcí smlouvě se nalézá v jeho testamentu.⁵³⁾ Jindřich Noll se domnívá, že Jan Křtitel byl již v roce 1688 těžce nemocen. Je těžké z kusých archivních pramenů vysvetlit motivy jeho jednání. Podle našeho názoru převáděcí smlouva spíše souvisí se sňatkem Jana Křtitele již v pokročilém věku a neutěšenými vztahy mezi macehou a dospělými dětmi. Jednalo se asi o spory o majetek.. Leccos se dá vytušit ze stížnosti jeho snachy Roziny Ernové, o niž se později zmíníme.

Jan Křtitel Erna zemřel dne 24.2.1698 ve věku kolem 80 let. V poslední vůli vyslovil přání, aby byl pochován v hrobce kapucínského kostela společně s řádovými bratry. Tuto hrobku dal svým nákladem upravit. V testamentu jsou dispozice k majetku, který nabyl po roce 1688. Zbyly po něm pohledávky, které vymáhala vdova. Majetkové záležitosti spojené s přepisem domu se protáhly do roku 1713.

Z díla Jana Křtitele Erny bychom ještě jmenovali úpravy Lichtenštejnského paláce na Velkém náměstí (dnešní náměstí Svobody) v roce 1660. V roce 1659 uzavřel s Eleonorou z Kounic smlouvu o postavení kostela sv. Michala v Brně. Při stavbě se ve špatně založených zdech objevily trhliny, jak bylo zjištěno v roce 1677 vídeňským odborníkem a kostel byl dokončen teprve v roce 1679. V roce 1660 postavil kapli sv. Ondřeje v kostele rajhradského kláštera. Od roku 1662 pracoval pro brněnské augustiniány na kostele sv. Tomáše. Stavba trvala šest let (dokončeno 1668).

Olomoucký biskup Karel Lichtenštejn-Kastelkorno ho pověřil stavebními úpravami biskupského dvora v Brně. Na staré brněnské radnici upravil průčelí. Sjednotil ho s nově přikoupeným domem. Adaptoval dům městského syndika. Úpravy byly dokončeny v roce 1669.

V letech 1670-73 postupně postavil zámeckou rezidenci pro hr. Jana Adama Questenberka v Jaroměřicích nad Rokytnou.

V roce 1670 navrhoval pro brněnské jezuitky rezidenci v Tuřanech. V letech 1674-79 Jan K. Erna postavil palác nadace "Mariánská škola" a projekt doplnil podle svého návrhu arkýrovou věžičkou, kterou můžeme vidět dodnes. Roku 1675 stavěl dvoupatrovou budovu dominikánského kláštera. V roce 1679 postavil sokl na mariánský sloup na dnešním náměstí Svobody. Nejzdářilejším Ernovým dílem byl velký portál jezuitské koleje v Brně, dnes umístěný na Mozartově ulici⁵⁴⁾. Projekt pocházel ze 70. let 17. stol. Vytesán a osazen byl v letech 1687-1690. Posledním velkým dílem Erny byla novostavba kostela sv. Anny v Tuřanech v letech 1693-98. K vysvěcení kostela dochází až po jeho smrti.

Rodinu Jana Křtitelka Erny lze zatím rekonstruovat následovně:

Jan Křtitel Erna nar. Brno mezi rokem 1615-1625 - zemř. Brno 24.2.1698, stavitel a brněnský měšťan.

I. manželka Marie Travenská, sňatek Brno 24.9.1646

II. manželka Anna Marie Corneliová, sňatek 10.2.1676

1. Jan Jakub Erna pokř. Brno 30.12.1647 - zemř. ? před rokem 1687, zednický mistr a brněnský měšťan, odd.

Brno 20.5.1675 s Rozinou Reifenbergovou dcerou bývalého fénricha (praporečníka) vlašského pluku Jana Reifenberga, druhý manžel Jiří Heger, mýtní zřízenec, sňatek Brno 22.1.1690.

2. Veronika Ernová nar. ?? - zemř. ??, odd. Brno 9.5.1672⁵⁵⁾ s Janem Langem pokř. Brno 18.2.1649 - zemř. Brno 1.3.1680, jirchář a brněnský měšťan

3. Anna Marie Ernová pokř. Brno 3.4.1650⁵⁶⁾ - zemř. ??

4. Alžběta Ernová pokř. Brno 5.8.1655⁵⁷⁾ - zemř. po 1697

5. nepojmenované dítě pokř. Brno 29.4.1658⁵⁸⁾ - zemř. ??

6. Zofie Polyxena Ernová nar. ?? - 1697 již mrtvá, odd. Brno 25.11.1685⁵⁹⁾ s Antonínem Bandiserem obchodníkem a brněnským měšťanem.

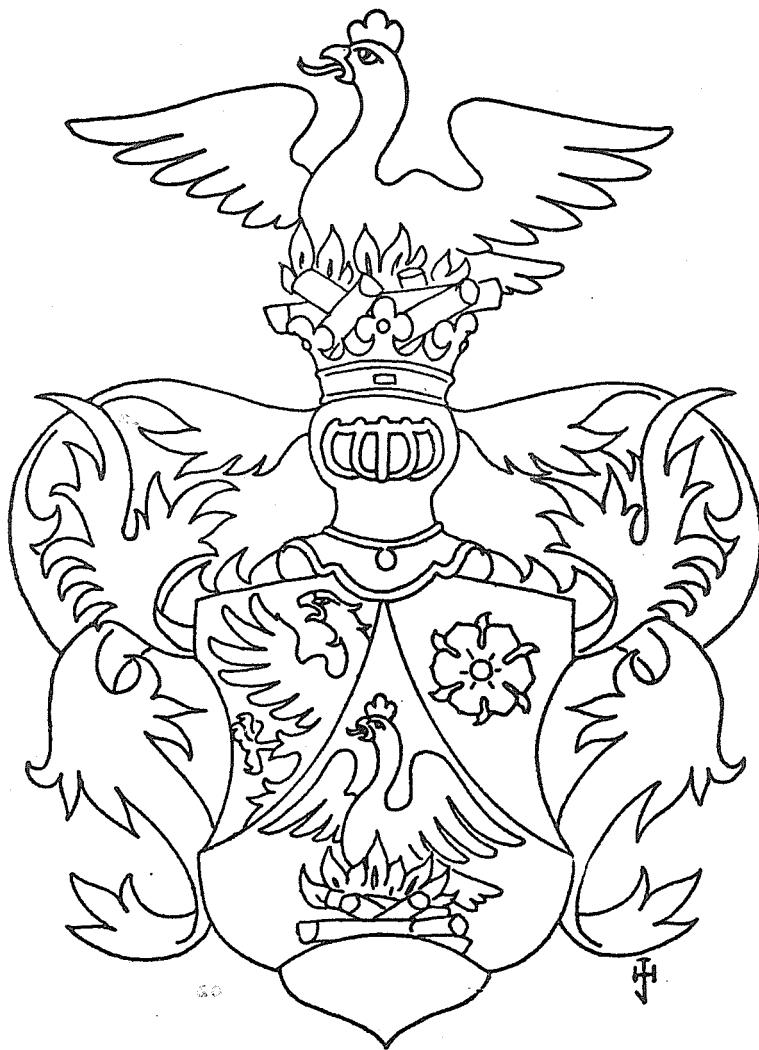
Z uvedeného přehledu je zřejmé, že Jan Křtitel měl pouze jednoho syna, Jana Jakuba Ernu, který byl pokřtěn v Brně dne 30.12.1647⁶⁰⁾. Dne 20.4.1675 se oženil v Brně s Rozinou Reifenbergovou⁶¹⁾. O rok později, přesně 22.11.1676, byl přijat za mistra cechu zedníků a kameníků⁶²⁾ a dne 13.12.1676 získal v Brně měšťanské právo.⁶³⁾ Z genealogických dat víme, že dne 2.5.1677 křtil dceru Kateřinu.⁶⁴⁾

Vyučil se pravděpodobně u otce. O jeho stavitelské činnosti nemáme informace. Všechny vyslovené domněnky Václavem Richtrem⁶⁵⁾ a Cecílií Hállovou-Jahodovou⁶⁶⁾ o účasti na do stavbě kostela sv. Anny v Tuřanech, adaptačních pracích v brněnských šlechtických domech na počátku 18. století, padají zjištěním, že Jan Jakub byl již před rokem 1687 mrtev. V tomto roce vdova Rozina Ernová prosila rychtáře a městskou radu, aby se přimluvili u jejího tchána Jana K. Erny o příspěvek na její výživu a sirotka (asi Kateřiny). Dále v žádosti uvádí, že je obecně známá její chudoba, neboť jí obchod s rybami málo vynáší.⁶⁷⁾ O Rozině máme ještě další méně významné zprávy.⁶⁸⁾ Rozina Ernová se dne 22.1.1690 provdala za Jiřího Hegera, který byl mýtným zřízencem (Über Ritter).⁶⁹⁾ Tímto končí dějiny nešlechtické větve Ernů.

Šlechtický znak Ernů známe z neúplného a nepřesného blasonu z Pilnáčkova díla.⁷⁰⁾ Při udělení rytířského stavu zůstal znak nezměněn. V opisu erbovní listiny je popsán a vyobrazen.⁷¹⁾ Podle něho přinášíme následující popis. Doplňky podle kresby pro lepsí přehlednost podtrhujeme. (Obr.1).

Znak se skládá z červeného štítu rozdeleného prohnutou modrou špicí, v níž na zeleném pahorku z planoucích hnědých větví⁷²⁾ vzlétá vpravo otočený fénix se zlatou hlavou a červeným hřebínekem⁷³⁾ a též zlatým krkem. (Tělo a křídla fénixe jsou fialové barvy). Vpravo z dělící čáry vyrůstá polovina černého orla se zlatou zbrojí, vlevo kvete stříbrná šestilistá růže se zlatým semeníkem a zelenými okvětními lístky.

Na štít je postavena korunovaná turnajská přilbice,

50

H

Obr.1

vpravo s červenostříbrnými, vlevo černozlatými přikryvadly. Za klenot je z planoucích větví vzlétající fénix jako na štíte.

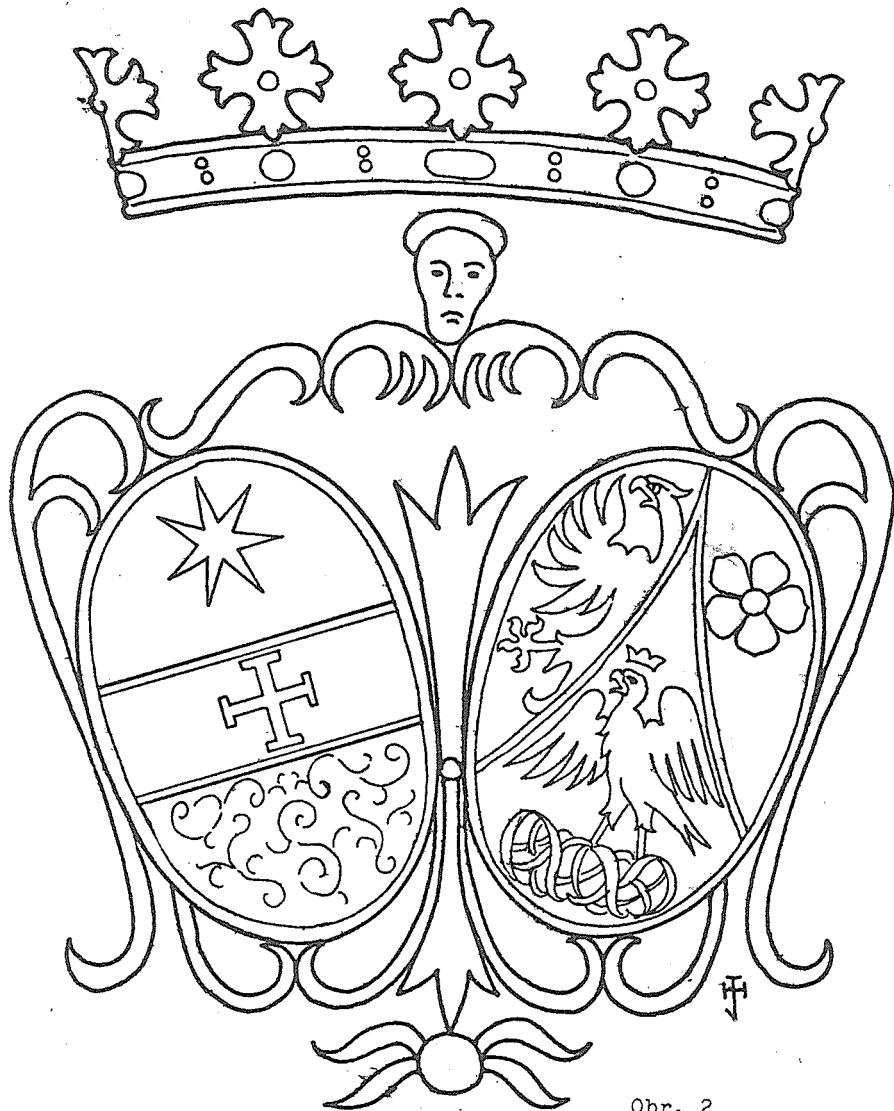
Užití znaku máme doloženo na pečeti Marie Barbory Ernové z Ernau provdané z Freienfelsu ze dne 8.10.1717. 74) Pečeť je přitištěná, červená, oválného tvaru o rozměrech 15 krát 14 mm. V pečetním poli ohrazeném linkou se nachází alianční znak skládající se ze dvou vedle sebe postavených oválných štítů (obr.2). Pravý štít je dělen na tři pole, nahoru svítí sedmihradní hvězda (sic!), v prostředním se nalézá berliškový kříž 75) a dole je prázdné damaskované pole (Pruskauerové z Freienfelsu).

Levý štít je rozdělen prohnutou špicí, v níž je na (planoucím) hnizdě stojící rozkřídlený fénix s korunkou nad hlavou (snad je to hřebínek). Vpravo z dělicí čáry vyrůstá orel, vlevo kvete pětilistá růže (Ernové z Ernau).

Štíty jsou zasazeny do rozvilinové kartuše. Nad nimi se vznáší pětilistá korunka, pod níž je vyrtá hlavička chlapce.

Jak porovnáním zjištujeme, šlechtický znak Ernů si po-držel původní měšťanské znamení, které bylo vloženo do špice štítu a je též v klenotu. Naopak z blasonu známe figuru měšťanského znaku jinak těžko určitelnou. Fénix jako bájní pták býval totiž různě zobrazován. Zpravidla měl podobu orlice. Tak ho vidíme na pečeti Barbory. Ovšem v erbovní miniatuře má podobu páva. Někdy podle tvaru zobáku vypadá jako pelikán či labuť. Na základě těchto poznatků můžeme přistoupit k nové interpretaci pečeti Jana Křtitele Erny z roku 1697 a doplnit pravděpodobné tinctury.

V oválném štítu zasazeném do kartuše je v modři na třech kamenech postavené (hořící) hnizdo, z něhož vzlétá zlatý zlacený fénix. Tento pták je chápán jako symbol znovuzrození a věčného mládí. Egyptská legenda hovoří o tom, že jednou za pětset let shoří ve svém hnizdě, aby z plamenů opět vzlétl. 76) Do znaku

Obr. 2

Ernů byl dán zřejmě jako mluvící znamení (věčný = ital. eterno).

Jiří L.Bílý

Poznámky:

- 1) Archiv města Brna, Gödel. Sbírka výpisů k jednotlivým domům, fascikl 6/1 (Grosser Platz)
- 2) Jindřich Noll, Architektonické dílo Jana Křtitele Erny, strojopis diplomní práce obhájené na oddělení dějin umění filosofické fakulty UJEP v Brně v roce 1977.
- 3) Za uvedený údaj z rychtářských knih děkuji PhDr. Petru Kroupovi, který další podrobnosti uvede v práci o zednických mistrech a stavitelech v Brně z přelomu 16. a 17. století.
- 4) AMB, Sbírka rukopisů, rkp. 75 (kniha přijatých měšťanů) 1630
- 5) AMB, Čechy, sign. 1/1, f.40 (kniha cechu kamenického a zednického z let 1582-1871), stará signatura SR, rkp.2773.
- 6) AMB, fara sv. Jakuba, inv.č. 5 /Maurus Simonis, Auszug allen Adelichen, Graduirten und Vorzüglicheren Getrauten von Jahre 1600-1808).
- 7) AMB, Sbírka matrik, oddací matrika farního úřadu sv. Jakuba v Brně z let 1634-1647, sign. 1/38 (C), p.98.
- 8) AMB, SM, oddací matrika far. úř. sv. Jakuba v Brně z let 1643-1729, sign. 1/39 (D), p.76.
- 9) AMB, SM, křestní matrika far. úř. sv. Jakuba v Brně z let 1619-1625, sign. 1/4, nepaginováno. V Brně se též uvádí Karel Kaligarda, který dne 8.11.1631 získal v Brně měšťanské právo.
- 10) viz pozn. 6.
- 11) AMB, SM, matrika sign. 1/38, p.94.
- 12) AMB, SM, matrika sign. 1/39, p.61 ; křest. matrika sign. 1/8 nepaginováno.

- 13) AMB, SM, křestní matrika far. úř. sv. Jakuba v Brně z let 1634-1643, sign. 1/8, nepaginováno.
- 14) Adolf B. Král, Objev původního vstupu do Liechtenstein-ské hrobky na Vranově u Brna, In: Vlastivědný věstník moravský, roč. XXXVI, 1984, č.1, s.69-72. Ímto opravuji předchozí mylný údaj, že autorem hrobky byl Jan Křtitel Erna. Tento údaj do umělecko-historické literatury vnesl prof. Václav Richter. Jan K. Erna pouze v r.1654 provedl opravu a odvodnění hrobky. Za upozornění na tento omyl děkuji dr. A.B.Královi, CSc.
- 15) AMB, Akta purkmistrovská, stará signatura 1648, 3/201, nová sign. k 2 f 3/20-24.
- 16) AMB, AP, star.sign. 1648, 5/221; nová sign. k 2 f 5/47-48.
- 17) Státní oblastní archiv v Brně, G 12 - Cerroniho sbírka II (Švábský 1973) č.169 (Řehoř Ignác Košínský "Pars Historiae Brunensis etc"). "Constantia et fidelitas D. Andreae Ernae (marginální glosa uvádějící tento odstavec). Nec non Andreas Erna celebris in provincia ac primarius Architectus, quem cum scientiam abscudití thesauri ecclesiasticolligate SS Petri et Pauli nec mensis et ipso etiam suplicis ultimo eam a sed extorquare coneabantur animum tamen inconcussum et interrepidum inque mortem quam violationem sacramenti parationem advertentes. Deo utique etiam volenta destiterunt."
- 18) AMB, SR, rkp. 53 f. 240 (kniha testamentů).
- 19) AMB, SR, rkp. 75 (kniha přijatých měšťanů) r. 1646
- 20) August von Doerr, Der Adel der Böhmischen Kronländer, Prag 1900, s.153
- 21) AMB, fara sv. Jakuba, inv.č. 6 (Maurus Simonis, Auszug, aller Adelichen, Graduirten und Vorzüglichien Verstorbenen von Jahre 1500 bis 1810).
- 22) AMB, SR, rkp. 55, f.217 (kniha testamentů).
- 23) viz pozn. 21. Datum úmrtí si nelze podle matrik ověřit, neboť úmrtní matrika z tohoto období je nezvěstná.

- 24) AMB, SM, křestní matrika far. úřadu sv. Jakuba v Brně z let 1643-1678, p.70. "(Pater) herr Johannes Heinel ist aber schon gestorben, mater Sibilla reichin von Reichenau, infans Antonius Dominicus (20.12.1644)."
- 25) AMB, SM, matrika sign. 1/38, p.63.
- 26) AMB, SM, matrika sign. 1/9, p.177.
- 27) tatáž, pag. 218.
- 28) SOAB, C 2 - Tribunál (pozůstalosti), F 23
- 29) viz pozn. 21.
- 30) AMB, SM, matrika sign. 1/9, p. 248
- 31) tatáž, pag. 297
- 32) tatáž, pag. 360
- 33) viz pozn. 22
- 34) SOAB, A 3 - stavovské rukopisy, č.50, D-F, f.59 (šlechtická matrika)
- 35) AMB, SM, matrika sign. 1/9, p.466
- 36) tatáž, pag. 522
- 37) viz pozn. 21
- 38) genealogické údaje viz pozn. 21
- 39) SOAB, A 3 - stavovské rukopisy (Urbánková 1966), rkp.č. 62, p.28-29. (Královský zemský kvatern majestátu, stará sign. 48, lit. C z let 1686-1699).
- 40) V Siebmachrově erbovníku jsou podle indexu sice zmínky o rodu z Ernau či Ehrnau v Dolních Rakousích a jinde. Bohužel mi zatím nejsou tyto svazky dostupné, abych posoudil, zda se jedná o stejný či rozdílný rod téhož predikátu.
- 41) AMB, SR, rkp. 75, rok 1646 "A^o ut s-a den 30. Octobris Joannes Erna alhiesigen Khindt vorweisung seiner Ehelichen Geburts Urkundt ist zu einen Mitbürger aufgenommen und das BurgerRecht wego Belägerung..."
- 42) Tímto opravuji převzatý chybný údaj. V literatuře bývá omylém uváděno u jeho osoby datum narození jeho syna Jana Jakuba Erny.
- 43) viz pozn. 41
- 44) AMB, SM, matrika sign. 1/38, p.213

- 45) AMB, AP, star.sign. 1647, ll; nov.sign. k 1 f 11/596-597
- 46) Když byl jeho bratr nobilitován, přizpůsobil si své příjmení jeho predikátu. Podepisoval se - Ehrna, Ernau, Ehrnau. Jindřich Noll (viz pozn.2) uvádí, že v jednom případě se podepsal jako Ernauer.
- 47) viz pozn. 2
- 48) AMB, SR, rkp. 1267 (Zápisy o schůzích městské rady z roku 1675).
- 49) Jan Burk, Historie židlochovických domů a jejich držitelů za léta 1609-1791, Židlochovice 1936, s.368
- 50) AMB, SM, matrika sign. 1/39 p.466. V roce 1655 se uvádí důstojník Jakub Cornelius, který zde křtí svoji dceru. Snad se jednalo o příbuzného Anny Marie.
- 51) AMB, AP, star. sign. 1671 1/1669, nov.sign. k 22 f 1/ 20-23
- 52) AMB, SR, rkp. 1273 (Zápisy ze schůzí městské rady z roku 1681).
- 53) AMB, Zbytky registratur - testamenty, testament Jana Křtitelého Erny z roku 1697.
- 54) Dokumentační archiv GHK Brno, ev.č. 36
- 55) AMB, SM, matrika sign. 1/39, p.436
- 56) AMB, SM, matrika sign. 1/9, p.283. V úmrtní matrice far. úř. sv.Jakuba v Brně z let 1655-1680 (sign.1/6) jsem našel zápis, který se zřejmě týká této dcery. "Ist den Han3 Erna ein Tochterlein begr." (18.5.1657).
- 57) AMB, SM, matrika sign. 1/9, p.489
- 58) tatáž, p.598
- 59) AMB, SM, matrika sign. 1/39, p.661
- 60) AMB, SM, matrika sign. 1/9, p.222
- 61) AMB, SM, matrika sign. 1/39, p.471
- 62) viz pozn. 5, f 41 v
- 63) AMB, SR, rkp. 75 (rok 1676)
- 64) AMB, SM, matrika 1/9, p.1424. V křestním zápisu je omylně uvedena jako matka Kateřina

- 65) Archiv UJEP, pozůstalost Václava Richtra, karton 11/2,
11/25
- 66) Cecilia Jahodová-Hálová, Brno (Stavební a umělecký vývoj)
Praha 1947 (rejstřík).
- 67) AMB, AP, sign. 1c87, M 13, N 6, k 58.
- 68) AMB, AP, sign. 1688, M 12, N 20, k 60. Rozina Ernová zde
uplatňuje pohledávku 9 říšských tolarů za vratislavským
měšťanem Jakubem Petzke.
- 69) AMB, SM, matrika sign. 1/39, p.719
- 70) Josef Pilnáček, Neznámé rody a znaky staré Moravy, Brno
1983, s.37, rod č.116. Blason podle salbuchu 79 fol.587.
- 71) viz pozn. 39, kresba znaku f. 30v.
- 72) z textu Zimmetholtz = skořicové dřevo, v kresbě jsou dře-
va černá
- 73) v kresbě fialový
- 74) AMB, Velkostatek Lišeň - rodinný archiv Belcrediů, sign.
H2, listina inv. č. 15
- 75) kolektiv, Slovník antické kultury, Praha 1974 s.211.

HOVORY G + H

Dnešním hostem naší rubriky je prof. Pavel Palát, člen redakční rady Heraldické ročenky, kterou vydává ČNS - pobočka Heraldika. Mnozí z nás si vzpomenou na jeho působení v redakční radě jílovské Heraldiky, do níž přišel v roce 1972. Vydal rovněž Heraldika - suplement k bulletinu pro základní historické vědy, roč.l - 5. V letech 1975-1977 vydával Heraldiku, zpravodaj námětové sekce při námětové komisi Svazu českých filatelistů v Praze. Také ediční řada Documenta heraldica byla do života uvedena zejména jeho zásluhou.

V poslední době se jeho jméno spojuje s jednou důležitou pomůckou našich heraldiků. A na ni jsme se zeptali v prvé otázce.

1. V knihovnách našich heraldiků si našla pevné místo bibliografie, jejíž dosud zpracovanou část sestavil kolektiv pracovníků pod Vaším vedením. Jaké jsou plány Vašeho týmu do budoucna?

Do první věty bych si dovolil vsunout slůvko "snad" - tedy...našla snad pevné místo..., neboť si já ani kolegové spoluavtoři neděláme iluse, že by všichni heraldici na bibliografii nedočkavě čekali. Pravdou je, že skutečně malý kolektiv pracovníků se na vytvoření Bibliografie podílel a pravdou také je, že dík odvaze ostravských kolegů spatřila Bibliografie světlo světa v mimořádně krátkém čase; excerpte byla ukončena rokem 1980 a první sešit byl vydán již v roce 1983. Pravdou také je, že mnohým se zdála Bibliografie finančně náročná. To však je úděl většiny malotirážních nákladů. Pracovní plán autorského kolektivu byl naznačen již v úvodní části Bibliografie; konkrétně v současné době provádime excerpti literatury z let 1951 - 1975, tedy z období, které je bibli-

ograficky téměř nezpracováno. Podle přijatého schématu bude představovat toto období IV. díl Bibliografie. Koncem letošního roku budeme musit zahájit práci na prvním suplementu k I. dílu, který bude obsahovat záznamy z oborové literatury za léta 1981-1985.

2. Násli bychom v Bibliografii řadu anotací, v níž se kriticky pozustavujete nad úrovní terminologie. Jisté jste si při zpracování naší heraldické produkce udělal představu o úrovni naší heraldické terminologie. Jaký je Váš názor na její stav?

Nejprve bych měl vůbec pohovořit o anotacích, avšak pro abonenty Bibliografie by to bylo nošení sov do Athén, neboť o způsobu anotace jsem napsal v úvodní části Bibliografie a pro ty, kteří úvody ze zásady nečtou, jsem to zopakoval v doslovu k I. dílu. Mohu tedy přejít k druhé části otázky.

První díl Bibliografie obsahuje zhruba 3 900 analyticky rozepsaných a anotovaných záznamů. Mohu s klidným svědomím prohlásit, že jsem skutečně prostudoval 80 - 85 % veškeré literární produkce, která je v Bibliografii podchycena. Je samozřejmé, že ani tato skutečnost mne neopravňuje k tomu, abych se vydával za arbitra české heraldiky, na druhé straně však je pravdou, že mám patrně nejúplnejší přehled o největší části české heraldické literatury za posledních 80 let. Některé poznatky z této práce získané jsem se pokusil stručně formulovat na loňském ostravském setkání; mimo jiné jsem se dotkl i problematiky české heraldické terminologie. Podle mého názoru je současný stav výsledkem toho, že česká heraldika není v plné míře konstituována jako vědní disciplina, že nemá své odborné centrum a že úzká vrstva profesních historiků, kteří se při své práci setkají s heraldickou problematikou, si zachovává - z pochopitelných důvodů - značný odstup od laické heraldické veřejnosti. Heraldika je dnes pěstována jako módní záliba a nikoli jako vědní disciplina.

Výsledky bibliografické excerptce hovoří zcela výmluvně a na této situaci nezmění nic ani rozsáhlé plány a programy aktivity či obrody české heraldiky, neboť chybí základní faktor, totiž odborně zdatní jedinci, kteří by se stali vůdčími osobnostmi navrhovaných pracovních týmů.

Jedním ze základních kamenů každého oboru je odborná terminologie. Její sestavení, uspořádání a pravidelné doplňování o nově získané poznatky - a sem patří i faktor vývoje jazyka - je nesmírně obtížnou z ležitostí; taková práce nemůže být dílem jednotlivce či osamoceného pracovního týmu. Dosavadní pokusy o kodifikaci české heraldické terminologie skončily neúspěšně. Nemohu zde pochopitelně obšírně rozebírat příčiny dosažených neúspěchů, avšak lze označit společného jmenovatele, jímž je nedostatečná teoretická připravenost. Jedním z posledních příspěvků k otázkám české heraldické terminologie je resumé přednášky V.J. Pelikána "Očista názvosloví v české heraldice", publikovaný v GHI 1983, č.4. Právě na tomto případě je možno dokumentovat naprostoto laický přístup jednotlivce k tak závažným otázkám. Pelikán se naprostoto mylně domnívá, že veškeré odborné termíny, které byly do české terminologie přejaty z cizích jazyků - převážně z němčiny, ale též z francouzštiny či dokonce z angličtiny - je nutné vymýtit a nahradit termíny českými, byť by jejich verbální krkolomnost byla očividná. Pelikán ve svém purismu zcela zanedbal, že český jazyk byl po staletí vystaven vlivům západního kulturního okruhu a tento vliv nelze jednostranným rozehnutím zrušit. Navrhované terminologické usance v mnoha případech hraničí až s komičností a doufejme, že zejména začínající heraldici nebudou vycházet z obdobných prací, které v této podobě by snad ani neměly být publikovány.

Kodifikace české heraldické terminologie je v současné době dlouhodobou záležitostí. Domnívám se, že k prospěchu věci samé by bylo vhodné uskutečnit řadu speciálně zaměřených porad odpovědných zástupců jednotlivých heraldických pracovišť, která v nynější době vyvíjejí zejména publikační čin-

nost a na těchto poradách vzájemně dchodnout závazný a jednotný přístup alespoň v základní problematice popisu erbů. Moderní českou heraldickou terminologii je nutné vytvářet z konkrétní práce s živým materiálem; teoretickými spekulacemi se dostáváme do situace osamělého běžce.

3. Poslední otázka je vyzvědačská, co si budeme moci přečíst v příští Heraldické ročence?

Předně bych rád poznamenal, že příští Heraldická ročenka bude mít - vzhledem k nově upraveným předpisům o interních tiskovinách - opět standarbních 104 stran textu a ilustrací, což se ovšem projeví i finančně.

Heraldická ročenka na rok 1984 přinese především tři ob-sáhlější regionální studie o heraldických památkách z Litoměřicka, z Brna a z Prahy. Všechny studie jsou bohatě ilustro-vány, přičemž ilustrace mají dokumentární ho notu. Po nich následují drobnější materiálové příspěvky - např. o valdštejn-ském erbu v místnosti desk zemských na Pražském hradě, o ne-známé listině známého palatina Jiřího Bartholda Pontana z Braitenberka aj. Závěrečná část Ročenky je opět vyhrazena re-ferátům a recensím o heraldickém písemnictví a zprávě o čin-nosti pobočky Heraldika ČNS za uplynulý rok.

Jak jsme již psali v jednom z posledních informačních letáků, budeme v Ročence tisknout přednostně práce původní, které vycházejí z písemných nebo hmotných pramenů a které - byť i jako jednotlivosti - přinášejí nové poznatky, či alespoň doplňují a upřesňují starší údaje. Nevydáváme Heraldickou ročenku za sborník vědeckých prací, avšak budeme dbát toho, aby v ní publikované materiály měly nadprůměrnou odbornou úroveň.

ZPRÁVY O LITERATUŘE

Dobrava Moldanová:

NAŠE PŘÍJMENÍ, vyd. Mladá fronta, Praha 1983, 290 s.

Antroponomastika jako speciální součást onomastiky zaujímá v okruhu společenských věd významné místo. Nenavykli jsme si ji tímto cizím a poněkud dlouhým jménem nazývat tak, jako genealogii, heraldiku, sfragistiku. Patří do oblasti jazykovědy a rodopiscům je známa jako nauka o jménech, příjmeních. Těmto se věnovali a podali jejich index Antonín Kotík, Josef Beneš a Jan Svoboda. Zvláště doc. dr. Josef Beneš zveřejnil ve své práci O českých příjmeních (1962) obsáhlý přehled a přeče ještě nedokončený. Díla se ujala jeho dcera dr. Dobrava Moldanová a předkládá abecední slovník asi o 12 000 záznamech příjmení, zrevidovaný prof. dr. V. Šmilauerem. Nasníká se tak možnost nahlédnout do široké a složité problematiky vzniku příjmení od středověku až po jejich ustálení na konci 18. století. Ukazuje i způsob odvozování příjmení z různých druhů slov, nejen ze jmen osobních a místních, ale i apelativ, slov obecného významu. Vychází z historického materiálu a vývoje jazyka, soustřeďuje se na příjmení etymologicky složitější, zajímavá z hlediska svého vzniku nebo i na příjmení tvořená ze slov, která z živého jazyka již vymizela.

Obsáhlému slovníku jmen předchází zasvěcená studie Jak vznikala naše příjmení, která uvádí dalších 1 100 jmen jako příklady k výkladu. Už samo prohlížení těchto jmen je pro rodopisce velmi zajímavé a poučné. Setkává se tu se jmény známými, ale často i expresivními, metaforistickými, k nimž výklad motivů, jak vznikla, je obtížnější. Správně se autorka odvolává na matriky a rodopisný výzkum, ale připouští, že ani zde nemusí být jedině správná možnost výkladu. Často jsou tu

citovány informace o prvním nositeli jména s použitím rodo-
pisných pramenů, urbářů, katastrů, gruntovních knih s původ-
ním pravopisem, takže mnohdy překvapí svou explikací. Tím
vším se zdá, že toto dílo bude dojista používanou příručkou
v knihovnách genealogů, právě tak jako v roce 1978 vyšlé dí-
lo Miloslavy Knappové o českých rodinách jménech a nesporně
může dopovědět mnohé k vývoji českého jazyka a společnosti
vůbec.

Viktor Palivec

Metoděj Zemek, Adolf Turek

REGESTA LISTIN Z LICHTENŠTEJNSKÉHO ARCHIVU VE VADUZU Z LET
1173-1526, In: Sborník archivních prací, 33, 1983, s.149-296
a 483-27.

Regesta zachycují 609 listin z časového období 1173-1526, zachovaných v lichtenštejnském archivu ve Vaduzu a majících vztah k českým zemím. Jde nejen o listiny dochované v originálech, nýbrž i o listiny inzerované v listinách mladších, pozdější ověřené i neověřené opisy a konečně i o dnes nezvěstné listiny, dochované pouze ve fotokopiích. Provenienčně jde především o listiny vztahující se k rodu Lichtenštejnů, ale je zde též téměř celé listinné bohatství zaniklého kláštera v Dolních Kounicích, listiny významného rodu pánů z Boskovic a dalších moravských rodů. Většina těchto listin přešla do lichtenštejnského archivu po roce 1597 prostřednictvím Marie Anny z Boskovic, provdané za Karla z Lichtenštejna.

Soubor, vztahující se především k Moravě a ke Slezsku, má z hlediska genealogie a heraldiky význam především pro studium rodů i erbů moravské předbělohorské šlechty. Jako takový byl využit především Josefem Pilnáčkem v jeho práci Staromoravští rodové (Vídeň 1930). Nemenší význam však má i pro starší dějiny řady jihomoravských a severomoravských měst a obcí. Ten však snižuje skutečnost, že z technických důvodů nemohl být k regestům otiskněn rejstřík. Jsou tedy zájemci nu-

cení, stejně jako tomu bylo při vydání listin vztahujících se pouze k jihomoravským okresům v letech 1978-1980 ve vlastivědném sborníku Jižní Morava, odkázání na náročné procházení celého souboru.

Některé nové poznatky přináší soubor lichtenštejnských listin i pro studium městské heraldiky. Dokazuje například, že nejstarší pečeť města Mikulova, doložená v našich archivech k roku 1583, byla používána již v roce 1509. Jen jako poznámku uvádíme, že lichtenštejnský archiv ve Vaduzu chová i znakovou listinu Ferdinanda I. z 10. prosince 1538 pro městečko Tvrdonice, která objasňuje správnou podobu původního tvrdonického znaku (Jižní Morava 1979, vlastivědný sborník, fotopříloha č. 13), když se původní pečeť nedochovala. Ta však již - podobně jako ostatní listiny mladší roku 1526 - není v souboru zachycena.

Š-n

VLASTIVĚDNÁ ROČENKA OKRESNÍHO ARCHIVU BLANSKO 1983, 75 s.

Stejně jako předešlé svazky obsahuje ročenka informativní zprávu o činnosti okresního archivu v roce 1982, studie, drobnosti, zprávy a recenze a pravidelnou přílohu, v níž Jan Skutil otiskuje 8. část Katalogu moravských a slezských zemskodeskovních držitelů, sestavený podle Hosákova Historického místopisu země Moravskoslezské z r. 1938. Osmá část katalogu obsahuje rody z Radňova až z Řuchova, tedy písmena R a Ř. Ze studií upozorňujeme na práci Vratislava Grolicha z dějin městečka Lomnice od nejstarších dob do roku 1850. V drobnostech soustřeďuje Ivan Štarha dostupné prameny o jednom z členů rodu z Drnovic - Maškovi, doloženém v letech 1447 až 1467 a klade si otázku, do kterého ze dvou stějnojmenných rodů náležel. Mojmír Švábenský se zamyslel nad vztahem moravského genealoga a heraldika Josefa Pilnáčka, rodáka z Černé Hory, k Blanensku. Řadu genealogických dokladů přináší i Jan Skutil v biografické studii o MUDr. Josefу Fleischerovi,

rodáku z Rovečného.

S-n

PRŮVODCE PO OKRESNÍM ARCHIVU BRNO-VENKOV V RAJHRADE, vyd.
Teps Praha 1983, 278 s.

Jako třetí z průvodců po jihomoravských okresních archivech (po okrese Břeclav a Blansko) byl vydán Průvodce po archivních fonduch a sbírkách Okresního archivu Brno-venkov se sídlem v Rajhradě. Vedle stručných dějin archivu, badatelského řádu a historicko-správního vývoje okresu obsahuje průvodce popisy všech v archivu chovaných archivních fondů okresní politické správy, finanční a justiční správy, okresní ~~sa-~~ mosprávy, archivů obcí, národních výborů, fondů škol a školských úřadů, zdravotnických a sociálních zařízení, cechů a společenstev, družstevních a hospodářských organizací, spolků a společenských organizací, církevních institucí v okrese, písemných pozůstatků a sbírek. Průvodce uzavírá stručná informace o knihovně okresního archivu, regionální badatelé jistě uvítají přehled archivních fondů podle míst a místní i osobní rejstřík. Vhodným doplňkem je obrazová příloha, přibližující zájemcům nejcennější materiály archivu.

Jako každý okresní archiv, chová i Okresní archiv Brno-venkov v Rajhradě řadu archiválií, které mohou posloužit genealogům, případně i heraldikům. Vedle archiválií okresních úřadů, jejichž součástí jsou i operáty sčítání lidu z let 1857-1910, okresních soudů, v nichž jsou uloženy i pozůstatkovní spisy a některé doklady agendy pozemkových knih po roce 1850, nutno upozornit především na archivy měst, některých městeček a obcí, které měly před rokem 1850 právo vést pozemkové knihy, tedy z hlediska genealogů a regionálních historiků základní materiál k vývoji držitelů jednotlivých usedlostí. V okrese Brno-venkov to byla města, městečka a obce: Blučina (má zachovány pozemkové knihy od r. 1558), Dolní Kounice (od 1578), Hrušovany u Brna (od 1556), Ivan-

žice (od 1442), Malešovice (od 1781), Modřice (od 1514),
Jdrouvice (od 1687), Pravlov (od 1816), Rajhrad (od 1570),
Šiapanice (od 1593), Tišnov (od 1550), Veverská Bitýška (od
1e35) a Židlochovice (od 1570). Většina obecních fondů chová
knihy evidence obyvatelstva po roce 1850. Stejně mohou zá-
jemcům o rodopis posloužit katalogy a matriky žáků národních
a středních škol. Zájemci o městskou heraldiku naleznou v
rajhradském archivu originály znakových privilegií Rosic a
Újezda u Brna a poměrně rozsáhlý soubor městských a obecních
pečetidel.

Š-n

GENEALOGIE A HERALDIKA V REGIONÁLNÍM TISKU JIHMORAVSKÉHO KRAJE ZA ROK 1982. (Výběr)

Jedním z úkolů Státní vědecké knihovny v Brně je průběž-
né zpracování regionální bibliografie. Její význam pro gene-
alogika a heraldika byl již zdůrazněn (viz Božena Kyjovská,
Využití souběžné regionální bibliografie v rodopisu a heraldi-
ce, In: Zpravodaj Genealogické a heraldické společnosti v
Praze, 1979, č.1-2, s.61-64).

Uvedený výběr prací s heraldickou a genealogickou téma-
tikou sestavila naše členka Dr. Božena Kyjovská a má pouze
sloužit potřebám našich členů. Proto zde nebyly zahrnuty prá-
ce, které jsou genealogum a heraldikum obecně známy, např.
práce ze sborníku I. setkání genealogů a heraldiků v Ostravě
v roce 1980. Též nejsou uvedeny články uveřejněné v našem
zpravodaji a práce, o nichž jsme přinesli zprávu.

Redakce doufá, že bude moci vydávat za přispění autorky
v GHI genealogicko-heraldické rešerše na další roky a bude
vděčna za každé doplnění.

Dacík, Tomáš: Antropologické posouzení tělesných pozůstatků
Kouniců z hrobky ve Slavkově.= Vlastivědný
věstník moravský, 34.1982, č.2, s.151-152.
Dostál, Miroslav: Kádě nebo poháry? (Polemika s článkem

- Oty Doubka "Ivančický městský znak..." Ivančický zpravodaj, prosinec 1981). = Ivančický zpravodaj, červenec-srpen 1982, s.7-9, 2 obr.
- Grolich, Vratislav - Skutil, Jan: Náhrobní desky v Boskovicích. = Sborník Okresního muzea v Blansku, 13- až 14.1981-82, s. 50-61, obr. Pozn.
- Juran, Viktor: Poslední člen rosické větve Žerotínů. (Karel Bruntálský z Vrbna 1612-1638). = Rosický zpravodaj, březen 1982, nestr.; květen 1982 nestr.
- Kordiovský, Emil: Nález plný otazníků. O historii hovoří i pečetidla našich obcí. (Nález pečeti obce Bulhar). = Nový život (Břeclav), 18.11.1982, s.4, 1 obr.
- Kračmar, Jindřich: Povídání o rodině Urbánkových - a o něčem jiném. (Z dějin hudebně-nakladatelského rodu z Moravských Budějovic). = Zpravodaj Moravské Budějovice, září 1982, s.11-14.
- Král, A.B.: Vzácný nález v Medlově. (Heraldický náhrobní kámen Bránických z Maršovic). = Jižní Morava, 17.1981, s.242-244, obr. Pozn.
- JK -(Kropáč, Jan): Jak vznikla píseň Javorinko šedá. (Zbojnická rodina Tučků u Lubinských kopanic, okr. Uh. Hradiště). = Slovácko, 17.2.1982, s.2
- Libor, Jan: Dvě neznámé pečetě. (Na listině templářského komtura Ekka v Čejkovicích z r. 1303). = Malovaný kraj, 18.1982, č.2, s.6-7, obr.
- LŠ (= Liška, J.): 350 let rodu Lišků v Třešti. = Naše město (Třešt), červenec-srpen 1982, s.41.
- Perna, Kl.: První střelická razítka. = Střelický zpravodaj, 1982, č.6, nestr., obr.
- Perna, Kl.: Z historie obce Střelic. (Pečeť). = Střelický zpravodaj duben 1982, nestr., obr.
- Pernička, Jan: Otevření hrobky moravských a českých Kouniců ve Slavkově u Brna. = Vlastivědný věstník moravský, 14.1982, č.2, s.43-151, 7 obr.

Pešká, Bořivoj: Schrammové z Deblína. (Šlechtický rod 1573 až 1784) = Tišnovsko, listopad 1982, s.206 až 207.

Sedlák, V.: Železné krávy. (Peněžní povinnost na gruntě rodiny Toulových, Borotín, okr. Blansko).= Organizační zprávy Historicko-vlastivědného kroužku při ZV ROH MŠLZ Velké Opatovice, 1982, č.2, s.6-7. Pozn.

Stojan, Zdeněk: Černá kaple - klenot vrcholného baroka (hrobka hrabat Rottalů, Holešov). = Zpravodaj města Holešova, 1982, č.4, s.17-18.

Štarha, Ivan: Nové znaky Blanska a Dubňan. = Rovnost, 23.7. 1982, s.5.

Šťastná, Bohuslava: Lékař Olgy Janáčkové a jeho příbuzenské vztahy. (MUDr. Jan Šantrůček, pův. v Újezdě u Sokolnic).= Zpravodaj Kruhu přátel hudby při PKO v Brně, leden 1982, č.1, nestr.

Veselský, Josef: Historie znaku města Brna. = Lidová demokracie, 10.2.1982, s.5.

--
Jaroslav Křička (27.8.1882 - 23.1.1969). Úplná bibliografie skladatelského díla k stejnemu výročí skladatelova narození. Sestavil F.M. Hradil, redigoval, upravil, doplnil a k tisku připravil dr. Aleš Křička. (Též o rodičovém původu).= Praha, Městská knihovna 1982, 186 s.

--
Nález pečetě krakovské univerzity. (Na železniční trati Telč-Mysliboř). = Zprávy (Telč), 1982, č.2, s.4, 1 obr.

--
O znaku Drnholce. = Drnholický zpravodaj, duben 1982, nestr.

František Sedlák:

GENÉZIA, ROZVOJ A ÚPADOK SLOVENSKÉHO ZEMIANSTVA, In: Slovenská archivistika, vyd. Archívna správa MV SSR v Bratislavě, roč. XVIII/1983 č.2 s.44-65.

Nadepsaná práce je konečnou podobou příspěvku, který František Sedlák přednesl na sympoziu o slovenské heraldice a genealogii v Trenčíně v roce 1982 (viz GHI 1982 č.4 s.104 až 105).

V prologu práce autor poukazuje na pozitivní přínos šlechty slovenského původu k formování slovenské národnosti v 18. a 19. století. Ta skutečnost ho vede k zamýšlení, jak vznikla uherská šlechta slovenského (slovanského) původu. Sedlák v podstatě rozeznává tři prameny.

Za prvé jsou to početné rodiny vzniklé rozvětvením starých velmožských rodů slovenského (slovanského) původu, které udržely své mocenské postavení po pádu Velké Moravy. Sedlák sem zařazuje velmožský rod Diviackých, erbu medvěda se stromem, z kterého se rodovým a majetkovým dělením vytvořily samostatné rody: Ružňanský z Rudna (Rudnai), Bošianský z Bošian (Bošáni), Novanský z Diviackej Nové Vsi (Ujfalusi), Motěšický z Motěšic (Majténi), Kostolianský ze Zemianských Kostolian (Kostoláni), Žabokrecký z Žabokrieck (Žambokréty), Besnák z Besnakovej a z Diviak, Trstianský z Trstian s větví užívající jméno Turčány, Čermedy a Jokúty. Většina těchto rodů přešla majetkovým dělením mezi zemanskou šlechtu. Jen některé rody si zachovaly své společenské postavení nebo se opět dostaly mezi střední (baronát) či vysokou (knížecí a hraběcí stav) šlechtu.

Další velmožský rod Hunt Poznan, erbu měsice a hvězdy, který vznikl spojením dvou původních rodů, je podle většiny

badatelů slovenského (slovanského) původu. Nejstarší předci (duces) Hunt a Poznan pomáhali v letech 997-998 Štěpánu I. V době vrcholného feudalismu se tento rod rozvětvil na dvacet jedna samostatných rodů. Mezi ně patřili Forgáčové, Pongrácové, hrabata z Pezinku, rod Čeri, Derš, Födemeši, Jánoki a Kovari.

Uvedené rody si ve většině uchovávaly slovenský etnický původ, což autor dokazuje na křestních jménech i na užívání slovenštiny (slovakizované češtiny) v osobní korespondenci a ve správě statků.

Druhým pramenem šlechty slovenského původu byla vrstva iabbagionů a hradčanů. Jednalo se o osobně svobodné obyvatelstvo plnící důležité funkce ve správě státu, avšak bez výsad šlechty. Tito, jak se nazývali condicionales, se dělili na iabbagiones regni (regis) držící donační majetky a podléhající králi brannou povinností. Dále na iabbagiones castri, kteří patřili ke komitátním hradům. Drželi půdu, ke které měli pouze užitkové právo a byli přímo podřízeni županu. K této skupině lze přiřadit další hradčany, což byli vojáci a "techničtí" pracovníci na hradech. V procesu postupné přeměny královských komitátů na samostatné administrativní celky na rozhraní 13. a 14. století zanikla tato vrstva tím způsobem, že část získala výsady šlechty a větší část klesla mezi poddané. Jak Sedlák uvádí, iabbagionové vznikli z domácího obyvatelstva, tedy na etnický slovenském území byli většinou slovenského původu.

Za třetí k posilování slovenského etnického prvku přispívaly novodobé nobilitace. Od 16. století panovník většinou za vojenské zásluhy v boji proti Turkům uděluje poddaným osobám šlechtický erb, ovšem bez jakéhokoliv pozemkového majetku. Mezi šlechtou slovenského původu tito armalisté tj. pouze vlastníci (nositelé) erbu měli nejmenší význam.

Sedlák konstatuje, že šlechta v Uhrách nebyla nikdy etnický jednotná a větším pojítkem než etnický původ byly spojené třídní zájmy. Vývoj uherské šlechty autor rozděluje

na období, kdy se zřetelně projevuje hegemonie šlechty maďarského původu. Toto první období je ohrazeno vládou arpákovské dynastie. Naopak za krále Ludvíka Velkého, Zikmunda, a Matyáše Korvína nastává příliv moravských, českých a polských šlechticů, kteří v horních Uhrách významně posilují slovanský etnický prvek v uverské šlechtě. Od 16. století postupně narůstá význam maďarštiny mezi šlechtou. Je to dáno též okupací dolních Uher Turky, kdy na Slovensko se stěhuje ve větší míře šlechta maďarského původu. Vznikem novodobých národů dochází k maďarizaci velké části uverské šlechty slovenského původu.

Sedlákovo práci lze pozitivně hodnotit, jako první syntetický pohled na uvedenou problematiku. Její závěry jsou limitovány současným stavem genealogického bádání na Slovensku, kdy práce analytického zaměření teprve vznikají. Nutno však autoru vytknout některá pochybení. Jedná se zejména o pojmovou nepřesnost. Šlechta jako vladoucí třída uplatňuje svoje panství prostřednictvím feudálního státu. Proto mluvit přímo o slovenské šlechtě je nejen nepřesné, ale neodpovídá marxistickému pohledu na dějiny. Sedlák se ve svých závěrech až příliš často odvolává na křestní jména. I když nemáme detailní znalost materie, chtěli bychom upozornit, že křestní jména nemusejí být spolehlivým indikátorem etnické příslušnosti.

Uvedená práce se závažným způsobem dotkla významné problematiky feudálního období a proto doufáme, že v slovenské historiografii nezůstane bez odezvy.

jlb

Václav Měřička:

ZLATÝ ROUNO VE FALERISTICE A NUMISMATICE. In: Numismatické listy - 38, 1983, č.3,4,5-6.

Pokračování seriálu V. Měřičky, na jehož první dvě části upozornil St. Keršner v č.2/1983 našich GH informací. Další tři pokračování věnuje V. Měřička především historii řádu

a řádovým insigniím.

Třetí díl cyklu pojednává o původních řádových stano-vách a upozorňuje na funkce čtyř stálých řádových úředníků. Měřička zde nastínil i politickou situaci, která vedla kol roku 1701 k rozdělení řádu Zlatého rouna na řád španělský a rakouský. Při této příležitosti je popsána řádová kolana, která zůstala beze změny pro oba řády a je upozorněno na rozdíly mezi vlastními dekoracemi rakouskými a španělskými. Domnívám se, že by měl autor v českém odborném, památkářském a umělecko-historickém tisku znova popsat a upozornit na rozdíly mezi řádem rakouským a španělským. Dosavadní praxe totiž ukazuje, že tento rozdíl není mezi vlastivědnými pracovníky a památkáři, ale i jinde dostatečně znám, a lze říci, že spíše než by docházelo k zaměňování obou dekorací řádu, bývají všechny vesměs určovány jako rakouské verze řádu Zlatého rou-na. Proto se třeba řada lidí diví, jak mohl obdržet výhradně katolický řád (rakouský) nějaký význačný nekatolík a příkladem uvedu anglického vévodu Arthura Wellingtona. Ten ovšem roku 1812 dostal Zlaté rouno ne rakouské, ale španělské, jak se dodnes můžeme přesvědčit z vyobrazení třeba na současných anglických bankovkách (5 £). Tedy španělský řád byl a je udělo-ván i nekatolíkům. Známe i osobnosti, které obdržely řády oba, rakouský i španělský.

Čtvrtá část seriálu popisuje řádové insignie. Je zde po-psán řádový řetěz - kolana, náhrdelní dekorace erbovního krá-le - herolda Zlatého rouna zvaná Potence neb Carcan. Řádoví úředníci nosí zvláště odznaky, které vznikly až ve 20. stole-tí a jsou zde rovněž popsány.

Páté a poslední pokračování je otištěno ve dvojčísle 5 až 6 NL. Je věnováno řádovému kroji a španělské verzi řádu. Zde jsou některé odstavce doslovne shodné s částí, která by-la otištěna v č. 3 NL. Poslední odstavce patří Zlatému rounu ve sbírkách. Je zde popsáno několik exemplářů uložených v cizích sbírkách a také ve sbírkách našich muzeí a zámků. Škoda, že autor neuveřejnil úplný soupis všech exemplářů

Zlatého rouna na našem území. Byl by to výčet jistě zajímavý (i se jmény nositelů) i když ne moc početný. Seznam použité literatury je obsáhlý, českých autorů, co psali o Zlatém rou- ně je zde uvedeno pět. Proč se autor vyhýbá českým pracem otištěným v současně vycházejících heraldických časopisech je nám však záhadou. I když nemusí být tyto práce ve všem no-vým přínosem k dané problematice, za zaznamenání přece stojí. Celý seriál je průběžně doplněn srozumitelnými fotografiemi vlastních insignií, tak i některých nositelů řádu.

V. Walter

Jana Kalesná:

PREHĽAD MATRÍK NA SLOVENSKU DO ZOŠTÁTNENIA MATRIČNEJ AGENDY,
vyd. Archívna správa Ministerstva vnútra SSR 1982, 525 s.

Vzrůstající zájem o genealogii na Slovensku i mnohostran-nost využití matrik jako historického pramene podnítily Ar-chivní správu MV SSR k vydání seznamu všech matrik na území Slovenské socialistické republiky. Uvedená práce se skládá z úvodní části, která obsahuje statě o počátcích vedení matrik, vývoji matriční agendy a přebírání církevním matrik státem. Dále zde najdeme informace o současném uložení matrik.

Těžiště práce spočívá v přehledu matrik, které autorka roztrídila podle jednotlivých archivů a v rámci nich podle sídel farních úřadů. Zde výčet matrik počíná matrikami narozených, pak oddaných a zemřelých, vždy s uvedením časového rozpětí. Hledání velmi ulehčuje rejstřík obsahující všechny lokality, názvy obcí matričních obvodů i názvy obcí, které se sloučily s jinými.

S podivem musíme konstatovat, že tato výborná badatelská pomůcka vyšla v nákladu (1500 exemplářů), který zdaleka neu-spokojí všechny zájemce.

jlb

Pavel R. Pokorný:

SUPRALIBROS KNIHOVNY JANA HODĚJOVSKÉHO Z HODĚJOVA, In: Pocta Dr. Emmě Urbánkové, Praha, Státní knihovna ČSR 1979, s. 459 až 473 (též separát).

Autor podává přehled všech známých knižních značek významného českého humanisty Jana staršího Hodějovského z Hodějova, které obsahují bez výjimky heraldickou výzdobu.

Pokorný při interpretaci čtyřkoutního erbovního vývodu zachovaného na jeho ex libris dospěl vcelku k stejným závěrům jako August Sedláček (Pýcha urozenosti a vývody u starých Čechů a Moravanů, Praha 1914, s. 38-39). Zhá však řadu nových exemplářů Hodějovského ex libris, jejichž varianty odráží jednotlivé etapy z jeho života. Zde třeba připomenout též kolorované ex libris, které snad můžeme považovat za autentický doklad tinktur jednotlivých znaků.

Těžiště práce spočívá v objasnění erbovního souboru užitého na supralibros Jana Hodějovského. Jedná se o znaky Jana Hodějovského a jeho dvou manželek a Jindřicha Berky z Dubé a též jeho dvou manželek. Supralibros vzniklo v souvislosti s jeho výkonem funkce místosudího království českého. Proto je zde též užit znak nejvyššího soudího Jindřicha Berky. Doklady tohoto supralibros na soukromých knihách svědčí o bližším vztahu uvedených osob.

Práce přináší celou řadu cenných poznatků o společenské funkci znaku v 16. století. Nelze též pominout přínos k poznání znaků sledovaných rodů, jimž jsou: Berkové z Dubé, Hodějovští z Hodějova, z Kadova, Korkynové z Drahkova, z Kraselova, Malovcové z Malovic, z Šumburka, z Vratišova a Žabkové z Limberka.

Jlb

Marie Langrová, Jiří Martinek:
CÍN (katalog výstavy). Vyd. Karlovarské muzeum, Karlovy Vary 1982. Nestránkováno.

Graficky zdařilá obsáhlá publikace na kvalitním papíře a s kvalitní fotografickou přílohou je katalogem k výstavě cínu, kterou uspořádalo Chebské muzeum v Chebu a Karlovarské muzeum v K. Varech v roce 1982 v prostorách muzea v Chebu.

Úvodní kapitola katalogu nás seznamuje s historií cínařského řemesla, s organizací a technologií výroby. Je zde vzpomenuto cínařských cechů na Chebsku a Karlovarsku a podán výklad o značení cínových výrobků.

Dále následuje celkem 307 katalogových čísel s odborným popisem vystavených předmětů, z nichž některé význačnější exponáty jsou zobrazeny na fotografických přílohách. Řada výrobků je zdobena znaky jak šlechtickými a měšťanskými, tak i cechovními. Za povšimnutí heraldikovi stojí vlastní značky cínařských mistrů a městské značky.

Zde uvádíme páry pro nás nejzajímavějších exponátů:
kat. číslo:

2. Typář cínařského cechu v Chebu
3. Typář cínařského mistra J.B. (J. Beckera 1. pol. 19.st.)
7. Konvička s reliefním znakem Chebu
8. Konvice s reliefním znakem Chebu
9. - 12. Různé nádobí se znakem Chebu
24. Cechovní holba chebských kovářů 1730
26. Cechovní znak tesařů
31. Cechovní holba řezníků 1822
52. Cechovní holba řezníků 1790
73. Konvička tzv. Sterneckovská - znak a nápis "Ritter von Sternbeck 1769"
82. Rakevní štítek chebského rodu Bruschů se znakem
83. Rakevní štítek Johana Adama Junckera, zemř. 16.12.1732
104. Cechovní holba punčochářů se znakem
106. Misa a věnec křtitelnice - Jáchymov - znak Hanse Rotha

1575

101. Typář cínařského cechu v Karlových Varech ø 38 mm 1733
122. Typář cínařského cechu v K. Varech ø 31 mm 1733
123. Znak cínařského cechu v K. Varech 1761
124. Cechovní znak cínařů v rámu
127. Cechovní konvice puškařů 1674
150. Nísa talířová - znak tepelského opata s iniciálami
RC/AST 1. pol. 18. stol.

217. Taliř s reliefním znakem K. Varu

227. Cechovní holba bednářů z Hofu 1725

259. Cechovní konvice ševců a krejčích 1740

Tento uvedený výčet není zdaleka úplný zejména v oblasti cechovních znaků na Chebsku, Karlovarsku, Ašsku a Jáchymovsku. Za nějaký čas se exponáty vrátí zpět do depozitářů muzeí. Buď tento seznam příkladem toho, co mohou skrývat zaprášené police depozitářů, kde řada heraldických památek čeká na své objevení a zpracování.

Vilém Walter

Dana Stehlíková:

ZNOVU NALEZENÉ NÁHROBKY V ANEŽSKÉM KLÁŠTERE V PRAZE. In: Památky a příroda 8/1983 č. 9, s.525-529.

"V rámci probíhající památkové obnovy Anežského kláštera v Praze zde byly na jaře r. 1983 při rekonstrukčních pracích znova objeveny tři desítky kamenných fragmentů pocházejících z různých archeologických a stavebně historických průzkumů z let 1690-1962. Jsou to náhrobní kameny a architektonické články ze 13. až 17. století."

Tolik z úvodu D. Stehlíkové k nadepsanému článku v časopise Památky a příroda. Našim čtenářům zde vyjmenujeme v časopise publikované náhrobky, z nichž některé jsou doplněny kvalitními fotografiemi.

- 1) tři úlomky z náhrobníku královny Kunhuty Uherské + 1285
- 2) náhrobník s křížem.
- 3) náhrobník církevního hónostáře se znakem. Autorka se do-

mniává, že by mohlo jít o náhrobek biskupa Jaroslava z Bezměře nebo sekretáře pražského arcibiskupství Mikuláše z Valečova. Foto znaku.

- 4) náhrobek či zakládací deska oltáře. Vznik asi v 15. stol. Nápis nelze rekonstruovat.
- 5) náhrobek rodiny Steinpochovy. Týká se rodiny staroměstského mosazníka a zvonaře Jiřího Steinpocha (1514-1599). Foto znaku.
- 6) náhrobek s erbem. Čtyři navazující části opukové desky s tesaným čtyřlaločným erbovním štítem, na němž lze rozoznat jen stojící doprava otočenou lví figurou mezi haluzemi. Bez foto - doslovny popis dle textu autorky.
- 7) náhrobník Joanny Le Bonin + 1712. Mramorová deska s erbem a nápisem.
- 8) náhrobník Anny Kateřiny Kottwické + 1707. Mramorová deska podélně prasklá s erbem a nápisem. Foto.
- 9) náhrobník Kateřiny Kierové + 1708. Mramorová deska s lebkou se zkříženými hnáty, z níž vyrůstá patriarchální kříž s nápisem. Bez foto.
- 10) náhrobník Antonie de Novellin + 1716. Mramorová deska s tesaným rovnoramenným křížem a lebkou se zkříženými hnáty. Nápis. Bez foto.
- 11) náhrobník Anny Kateřiny Přenaorovské + 1715? Mramorová deska s rovnoramenným křížem, lebkou se zkříženými hnáty a nápisem. Bez foto.
- 12) náhrobník paní D.K. +1715. Mramorová deska s tesaným rovnoramenným křížem se čtyřlistem a nápisem.
Dále jsou součástí nálezu dvě pískovcové desky s texty o zařazení oltářů z let 1751 a 1753 a na dvacet opukových fragmentů různých stavebních článků ze 13. - 17. století. Všechny nálezy budou konzervovány a stanou se součástí expozice NG v Anežském klášteře v Praze.

V.W.

Jiří Januš:

PRASLOVANSKÉ A STAROČESKÉ VEXILOLOGICKÉ OBJEKTY. In: Vexilogie č. 46, s. 891-930 (1982), č. 48, s. 963-1002 (1982), č. 49, s. 1003-1030 (1982), č. 50, s. 1031-1066 (1983).

Těžištěm publikační činnosti Vexilologického klubu v Praze, sdružujícího zájemce o studium vlajek a praporů, je vydávání klubového zpravodaje Vexilogie. Z více než 10 let činnosti klubu byl na jeho stránkách publikován již úctyhodný soubor prací a informací z oblasti vexilogie a státní heraldiky.

"nejvýznamnějším edičním počinem klubu se v poslední době stalo uveřejnění rozsáhlé studie Jiřího Januše "Praslovanské a staročeské vexilologické objekty". Autor si vytkl nelehký úkol: zpracovat v ucelené formě téma, které dosud odborná česká literatura, snad kromě několika pasáží v dílech Vojtíškových a Schwarzenbergových, neprávem opomíjela. Uvědomíme-li si, že heraldika a vexilogie mají v evropském měřítku shodné kořeny, je tato práce pro českou heraldiku více než potřebná.

Bez nadsázky lze říci, že se autor zhostil svého úkolu se cti. V jednotlivých kapitolách řeší otázku vzniku slovenského vexiloidu, přechází k jeho ideální podobě a významu, zabývá se praporem jako součástí odznaků panovníka a státní ideologie. Zvláštní pozornost věnuje českým posvěceným prapůrům, zejména praporu sv. Václava a svoji studii uzavírá statí o lenních praporech, v časovém měřítku tedy na prahu doby, která je po stránce heraldické již poměrně dobře zpracována. Při své práci Januš kriticky posoudil úctyhodné množství dostupného materiálu, ať již nálezy archeologické, písemné prameny, v pozdějších kapitolách i materiál ikonografický, numismatický a sfragistický a originálním způsobem využil zejména prostředků srovnávací filologie. I když se na několika místech neubránil snad až příliš odvážným dedukcím, své vývody a závěry předkládá seriózním způsobem, s kriticky in-

terpretovanými argumenty. Navíc celou studovanou problematiku zasazuje do širokého kontextu vexilologické situace tehdejší Evropy.

Význam Janušovy průkopnické studie pro vexilologické i heraldické bádání je zřejmý. Pro její zásadní heuristický přínos ji doporučujeme všem - nejen heraldikům, kteří se zabývají obdobím počátku českého státu. Upozorňujeme na ni s důvěrou, že její rozšíření mezi širší čtenářskou obec poskytne jak samému autorovi tak i všem ostatním zájemcům nové poznatky a argumenty a pomůže v jejich další práci.

RNDr. František Picha

Jiří Müller st.:

BYLA V HRADCI KRÁLOVÉ MINCOVNA ? In: Sběratelské zprávy č.37, vyd. ČNS - pobočka v Hr. Králové

Rostislav Nový:

JEŠTĚ JEDNOU O KRÁLOVÉHRADECKÉ MINCOVNĚ, In: Sběratelské zprávy č.38, vyd.ČNS - pobočka v Hr. Králové.

Z četné literatury o znaku města Hradce Králové, které se věnují jedinému problému - otázce písmene "G" v městském znaku, upozorňujeme na dva články, které přinásejí hradecké Sběratelské zprávy.

V prvním článku "Byla v Hradci Králové mincovna?" zpochybňuje Jiří Müller st. poslední tvrzení R. Nového o královéhradeckém znaku otištěné v práci "Počátky znaků českých měst" (In: SAP 24,1976,s.376-377). Jedná se zde o znak s písmenem "G" nad jednou ze šmiten ve Vlašském dvoře v Kutné Hoře.

R. Nový jej přisoudil Hradci Králové.

J. Müller st. tvrdí, že když v Hradci Králové nebyla ve 13. století mincovna, nemohl se znak města dostat do Vlašského dvora. Písmeno "G" nad šmitnou částečně vysvětluje autor článku začátečními písmeny jiných měst, např. ve Slezsku.

V odpovědi na tento článek v dalším čísle "Sběratelských zpráv" uvádí R. Nový následovně:

- 1) Znak nad šmitnou s písmenem "G" náleží Hr. Králové. J. Müllerem navržené alternativy jiných měst zde R. Nový kategoricky vylučuje
- 2) Vysevětuje spojení znaku s českým lvem a znaku s písmenem "G" v jeden znak, znak Hr. Králové, heraldickým dělením štítu
- 3) Písmeno "G" pochází z městské pečeti z r. 1362, kde dělený nápis nad štítem G/RE/TZ vedl k isolování litery G a její následné používání ve Vlašském dvoře a na další pečeti z r. 1454
- 4) Vyvrací heraldickou pověst přijetí písmene "G" do městského znaku na památku po králi Jiřím z Poděbrad (Georgius), jejímž autorem byl v 17. stol. B. Balbín, který ji uvedl ve svých "Epitome..." Praha 1677, díl V. s.517
- 5) Existence mincovny v Hr. Králové není zatím doložena, ale lze ji předpokládat, přičemž hradecký znak nad šmitnou ve Vlašském dvoře má význam tuto domněnku zvěrohodňující. A nám nezbývá než se k výkladu Rostislava Nového připojit.

V. Walter

Mojmír Krejčířík:

PODDANSKÉ POMĚRY NA LANŠKROUNSKU V POLOVINĚ 17. A 18. STOLETÍ,
vyd. Vlastivědný kroužek ZK ROH Ústí nad Orlicí 1983, 23 s.

Cyklostylem rozmnožená práce na 23 stranách formátu A4 je přetiskem stejné práce otištěné v Ústeckém kulturním zpravodaji v roce 1982. Přetisk vydal Vlastivědný kroužek ZK ROH v Ústí n.O. v roce 1983. Hutná práce si všímá poddanských poměrů na lichtensteinských panstvích ve východních Čechách. Ukažuje, že individuální odpor jednotlivců a některých vsí nebyl sto přinutit vrchnostenskou správu ke zlepšení podmínek poddaných na Lanškrounsku v 17. a 18. století. Publikaci si mohou případní zájemci vypůjčit z klubové knihovny.

V.W.

Jiří Kotyk:

JUDr. KAREL R. KRPATÁ A JEHO LITERÁRNÍ ODKAZ (18.10.1900 - až 27.9.1972), In: Zprávy klubu přátel Pardubicka, roč. XVI 1981, č.11-12, s.256-260.

Ve vzpomínkovém článku k 10. výročí úmrtí pardubického spisovatele, dramatika a historika JUDr. Karla Krpaty je připomenuta rodinná kronika Krpatů, z níž byly v následujících letech otištěny ve Zprávách Klubu přátel Pardubicka některé výňatky pod názvem "Výlety k pradědečkům". V nich je literární formou vykreslen politický a společenský život ve stářích Pardubicích.

Krpatové byli starým rodem. Autor článku uvádí, že jejich rodokmen sahá až k roku 1523. Z tohoto důvodu se domnívám, že by redakce mohla pokračovat ve vydávání kroniky, zejména zveřejněním jejího genealogického obsahu.

V.W.

Mojmír Švábenský:

STÉ VÝROČÍ NAROZENÍ JOSEFA PILNÁČKA. In: Vlastivědný věstník moravský, roč. XXXV/1983 č.1, s.107.

Vzpomínkový článek z pera archiváře PhDr. Mojmíra Švábenského připomíná životní osudy moravského genealoga a heraldika, který jako odborný spisovatel žil ve Vídni. Josef Pilnáček však na svou vlast nikdy nezapomněl, o čemž svědčí též skutečnost, že svoji písemnou a knižní pozůstatost odkázal Štátnímu oblastnímu archivu v Brně.

Švábenský v článku též upozorňuje na málo známou Pilnáčkovu práci z roku 1933 - Slaegten Schaffalitzky de Muckadel oprindelig Pšovlický z Mukoděl. Fra 12' til 19'aarhundrede, která vyšla v Dánsku a na nejasný osud díla Rycerstwo polskie na Morawie w XV. - XVII. wieku, jehož rukopis byl patrně za války ztracen na polském území.

V.W.

Irina Vasiljevna Sokolova:

MINCE I PEČATI VIZANTIJSKÉHO CHERSONA, izdatelstvo Iskustvo, Leningrad 1983, 176 s., 20 tabulek.

V první části knihy je pojednáno o mincích vydaných v byzantském Chersonu od konce 5. století do druhé poloviny 10. století, v druhé části pak o pečetích respektive olověných bulích z tohoto období Chersonu, blízkých míst, hodnostářů města a mocných rodů.

Přílivá práce z pohledu našeho sfragistika a heraldika má význam pro řešení některých otázek sfragistické ikonografie a ikonologie a sledování vývoje některých protoheraldických symbolů.

jlb

SBĚRATELSKÉ ZPRÁVY č. 42-43, vyd. pobočka ČNS v Hradci Králové, Hradec Králové 1983, s.33-96.

Z obsahu informačního bulletinu královéhradeckých numismatiků upozorňujeme na článek Jana Skutila "K pojmu kníže a král v raném středověku" (s.33-35), ke kterému se ještě vrátíme ve zvláštní zprávě.

V dalším článku "Neznámý jihlavský peníz z konce 14. století" se Jindřich Klečka snaží na základě ikonografického rozboru moravské orlice na nově určeném kruhovém penízi, který připisuje jihlavské mincovně, zjistit přibližné dobu jeho vzniku. Ke srovnání užívá moravské mince ražené čtyřrázem po roce 1391 a pečeť markraběte Jošta ze dne 13.6.1381 (SOA Brno, A1 - Stavovské listiny, č.173), u níž zejména nachází významné shodné rysy. Autor dochází k závěru, že peníz lze datovat do 90. let XIV. století nebo do doby krátce předtím.

Již prostým studiem připojené fotografie uvedené mince, její kresby a kresby Joštovy pečeti lze říci, že autor nepochopil výtvarné pojetí orlice. Ta má správné sice rozevřená křídla. První vnější pár lettek směruje šikmo vzhůru.

První čtyři letky jsou velmi krátké, aby adekvát. ~~ám~~ způsobem vyplňovaly kruhové pole, což je nejlépe vidět na levém křídle. Na Joštově pečeti vnější letky směřují šikmo dolů. Z hlediska heraldického umění je orlice na Joštově pečeti starým typem. Ovšem toto zjištění pro datování mince může mít cenu až po velmi podrobném studiu moravské numismatické a sfragistickej ikonografie.

Na článek Jaromíra Indry "Olomoucká medaile krále střelců" (s. 64-68) upozorňujeme z toho důvodu, že v širších souvislostech navazuje na práci téhož autora o pečetích střeleckých společností (Zpravodaj KGHO roč. IV/1981 č. 4 s.1-3).

jlb

Jan Pernička:

NEJSTARŠÍ ZNAKOVÉ PRIVILEGIUM V ČESKÝCH ZEMÍCH. Slavkovský zpravodaj. Slavkov 1984, č.1-2.

Perničkův článek ve Slavkovském zpravodaji seznamuje místní obyvatele se vznikem a vývojem městských znaků u nás. Při této příležitosti připomíná nejstarší známé erbovní privilegium na Moravě, které vydal r. 1416 římský a český král Václav IV. pro město Slavkov (tehdy ještě Novosedlice). Listina s kresbou znaku je uložena v Okresním archivu ve Vyškově na M. Článek doplňuje stručný popis literatury, heraldický popis slavkovského znaku a citace některých autorů, kteří různě vysvětlovali původ orlice v prvém poli slavkovského znaku.

V.W.

BYLA VOJNA U SLAVKOVA (sborník příspěvků k válečným událostem roku 1805 na Moravě). Vyd. Historické muzeum Slavkov, 1983, 66 s., brož.

Sborník příspěvků k válečným událostem na Moravě v r. 1805 přináší souhrn referátů pronesených na odborných seminářích

věnovaných různým aspektům slavkovské bitvy, které se uskutečnily ve Slavkově v letech 1981 a 1982.

Zde zvláště upozorníme na genealogický příspěvek J.K. Linharta "Několik biografických a genealogických poznámek k osobnosti carova křídelního pobočníka Ferdinanda v. Tiesenhausena (1782 - 1805)" na s.46-55. Tato práce, již jednou publikovaná, ukazuje na životní osudy modelu jedné z postav Tolstého románu Vojna a mír. Tiesenhausen byl smrtelně raněn ve slavkovské bitvě a zanedlouho umírá na samotě Silničná u Žarošic, kde byl i krátkou dobu pohřben. Práce je doplněna rodokmenem Tiesenhausenů a popisem jejich znaku (bez kresby). Sborník možno objednat na adresu: Historické muzeum, 684 01 Slavkov u Brna.

V.W.

ZPRAVODAJ VLASTIVĚDNÉ SPOLEČNOSTI MUZEJNÍ V OLOMOUCI, Olomouc
1982 č.17-18.

Poslední dvojčíslo Zpravodaje VSM v Olomouci vyšlo na sklonku roku 1983. Z bohaté řady zde uveřejněných materiálů upozorníme na některé, dotýkající se moravské heraldiky a genealogie.

Ze zprávy jednatele VSMO (s.16-17) vyplývá mimo jiné, že s námi spolupracující Genealogická a heraldická sekce VSMO měla 53 členů. Předsedou sekce byl s. Vl. Talanda. Sekce uspořádala řadu hodnotných přednášek, pracovní brigádu na archeologickém pracovišti v prostoru Václavského náměstí v Olomouci, autokarový zájezd a byla též vyhlášena soutěž na znak VSM a jejích sekcí. Další zpráva o GH sekci VSM je ve zprávě předsedy VSM v Olomouci prof. V.Stratila (s. 145).

Genealogie se dotýkají též dva články. První s názvem "Zastavení u jednoho náhrobníku" (s.28 zkratka II) píše o rodinné hrobce Fierlingerů v Olomouci a zaznamenává stručnou genealogii rodu, z něhož vyšel i významný československý diplomata Zdeněk Fierlinger. Následující článek J. Dvořáčka je

venován manželce Zdeňka Fierlingera - Olze - která zemřela 12.8.1982. Její urna je též uložena v rodinné hrobce na ústředním hřbitově v Olomouci.

V.W.

Jiří Hanáček:

HERALDICKÝ SOUBOR STAVOVSKÉHO DOMU V BRNĚ (ke 400. výročí vzniku). In: Zpravodaj klubu heraldiků a genealogů Ostrava 5/1983, č.4.

Brněnské historiky a heraldiky upozorňujeme na článek věnovaný souboru znaků v Rytířském sále (nyní obřadní síň ČNV Brno 1) v budově Nové radnice na nám. Družby národů v Brně. Článek doprovází 35 autorových kreseb znaků moravských zemských úředníků z konce 16. století, s heraldickým popisem znaků. Od prací Dřímalových z let 1935 a 1947 je to první souborná práce věnované této prvořadé heraldické a uměleckohistorické památce.

V.W.

VÁNOČNÍ ZPRAVODAJ RODU SEDLÁČKŮ Z NOVÉHO TELEČKOVA A JEHO RODOVÝCH VĚTVÍ, vydaný v prosinci 1983 ve Křtinách (okr. Blansko) J.D.

Sestý ročník tohoto ojedinělého rodového zpravodaje na Moravě, který vydávají bratří Drápelové ze Křtin, seznamuje rodové příslušníky s připravovanými akcemi na paměť 360. výročí rodu v roce 1985, kterými bude ražba pamětní medaille, zasazení pamětní desky na rodovém statku a zvláště II. rodový sjezd, který se bude konat ve Velkém Meziříčí v r. 1985.

Z rodové genealogie Sedláčků je v tomto čísle rozvedena větev Doležalů a Strádalů.

Informativní článek na s.13 stručně pojednává o různých rodových sjezdech v ČSR na základě zpráv v Listech GH.

Dalsí článek se věnuje starým rodům na Vysočině a jmenovitě jsou zde uváděni Vidlákové, Rohovští, Požárové a Peksové.

Zpravidla končí sdělením, že v letošní podobě vyjde naposled v r. 1984 a souhrn všech výzkumů o jednotlivých větvích rodu bude publikován v tištěném sborníku, na jehož vydání se bude podílet i Genealogický a heraldický klub při DK ROH KSB.

V.W.

Jiří Kroupa:

LÉKAŘSKÝ ROD RINCOLINI V OSVÍCENSKÉM BRNĚ. In: Časopis Lékařů českých, 121, 1982, č.46, s.1429-1430.

Tři generace rodu Rincolini - tři typy vzdělaných osvícenců, z nichž dva byli význační sběratelé uměleckých památek, je předmětem zmíněné studie. Autor jejich životní osudy líčí v souvislosti s vývojem osvícenství na Moravě. Jan Rincolini přišel na Moravu a působil jako hofmistr v šlechtických rodinách. Jeho syn, svobodný zednář Arnošt Samuel Rincolini, byl stoupencem josefínského osvícenství a vnuk, významný lékař Arnošt Karel, učil byl typickým liberálním měšťanem. Znak rodu jsme přinesli v GHI č.2, s.94-95.

jlb

Karel Odehnal:

JOSÉF PILNÁČEK. In: Černohorský zpravodaj, R.4, 1983, č.1.

Vzpomínkový článek černohorského kronikáře K.Odehnala připomíná sté výročí narození genealoga Josefa Pilnáčka, místního rodáka z č.p.73. Obsahem jsou stručné životní osudy a nejvýznačnější práce Josefa Pilnáčka.

V.W.

ZPRÁVY

Meč není naším symbolem...

Šrňenská Rovnost dne 20.1.1984 připomněla události před více než 60 lety, kdy předložili Leninovi k posouzení nový návrh státního znaku Sovětského svazu. Na některých z nich byl k srpu a kladivu přikreslen obrys meče. Navrhova-telé tak chtěli vyjádřit politickou jednotu sovětské moci - celníků, rolníků a vojáků rudoarmějců - kteří hájili existenci první země socialismu v těžkých bojích s bělogvardějci a zahraničními interventy. Lenin tehdy rezolutně vystoupil proti a řekl: "Ne, meč není naším symbolem...!" Tato mírová orientace sovětské zahraniční politiky trvá dodnes. Navíc, byla v SSSR, jako v první zemi světa, zakotvena i do ústavy.

V.W.

Uhliř s medvědem ve znaku Vysoké nad Jizerou.

Obhana lidu v č. 9 (roč. XLIII/1984) z 3.3.1984 přinesla erbovní pověst městečka Vysoké nad Jizerou, kterou známe z literárního zpracování Aloise Jiráska ve Starých pověstech českých. Článek doprovází snímek erbu ve dřevě, který zhotoval řezbář František Hanuš pro národopisnou výstavu v Praze v roce 1895. Dřevěný městský erb je nyní uložen ve vysockém vlastivědném muzeu.

jlb

Kalá sága velkého rodu.

Jihlavský týdeník Jiskra přináší 4.10.1983 článek Ondřicha Konopáska, který pod uvedeným nadpisem popisuje rodové setkání příslušníků rodu N o s k ú , které se uskuteč-

nilo po pětileté přestávce opět v roce 1983 v Kulturním domě v Sedlejově u Telče. Sešlo se zde 90 členů tohoto rodu. Celkem je Nosků po meči 161. Další genealogické údaje v článku nejsou uvedeny. O tomto setkání referoval i časopis Vlasta.

V.W.

Šíp má narozeniny.

Vzpomínkový článek k šedesátému výročí ochranné známky Škodových závodů v Plzni přinesla Mladá fronta dne 15.12.1983. Známka byla do rejstříku Obchodní a živnostenské komory v Plzni zapsána 15.12.1923. Dnes je tento znak evidován a chráněn ve 105 zemích světa.

Nynější symbolika značky je tato: Velký kruh představuje všeestrannost výroby, křídlo znamená rozmach technického pokroku, oko charakterisuje přesnost výroby a šíp symbolizuje pokrokové výrobní metody.

V.W.

8. konference vlastivědných kroužků Jihomoravského kraje.

Tradiční konference vlastivědných kroužků Jihomoravského kraje se konala 2.března 1984 v Modřicích u Brna. Organizátorem setkání bylo Sdružení rodáků a přátel starých Modřic a Muzejní a vlastivědná společnost v Brně. Zástupci jednotlivých vlastivědných kroužků a hosté (též zástupci našeho klubu) zde vyslechli referáty moravských historiků a dalších odborníků zaměřené na problematiku dějin okresu Brno-venkov.

Genealogie se dotýkal pouze jeden příspěvek. Ladislav Šebestík zde hovořil o původu, životě a díle moravského astronoma Christiana Mayera (1719-1783). Bohatou diskusi vyvolala otázka možnosti nalezení Mayerova křestního zápisu, který by nezvratelně potvrdil místo jeho narození. Dr. J. Obršlík (SOA Brno) poukázal na možnost židovského původu Mayera a v této souvislosti upozornil na židovské ghetto ve Velkém

Mecířicí. Domnívá se, že Mayer mohl v dospělosti přestoupit na katolické náboženství. Tuto hypotézu Obršlík opřel jednak o křestní jméno Christian, jednak o předpokládané zaměstnání jeho rodiců (nájemci radniční hospody). Br. Obršlík též připomněl zvyk v 18. století křtit v pouvních místech a z tohoto důvodu doporučuje prozkoumat tuřanské matriky.

K otázce Mayerova křestního zápisu vystoupil Dr. J. L. Bílý (FF UJEP), který poukázal na možnost znásobení příjmení u rodiny Mayerů a navrhl provést komplexní rozbor modřických matričních zápisů podle metody Vl. Rolince. S dalšími podněty v diskusi vystoupili: Dr. Vratislav Grolich, s. Vaněk z Kořetic a s. Bohuslava Šťastná z Brna-Tuřan.

Odpolední program konference byl věnován informacím o činnosti vlastivědných kroužků. V rámci něho vystoupil místopředseda našeho klubu Dr. J. L. Bílý, který přítomné seznámil s posláním a výsledky GHK DK ROH při Královopolských strojírnách v Brně a poukázal na úzkou souvislost mezi regionalistikou a heraldikou a genealogií jak je pěstována v našem klubu.

Zhodnocení celé konference provedl předsedající Dr. Jan Skutil CSc. Poděkoval všem badatelům, organizátorům a hostitelům z Jihomoravských drůbežářských závodů v Modřicích za zdárný průběh konference. Upozornil přítomné, že přednesené referáty budou otištěny ve Vlastivědném věstníku moravském. Jediným záměrem organizátorů, který se nepodařilo splnit, bylo vydání příležitostného tisku práce L. Šebestíka "Znak městečka Modřice", která však vyjde později.

V průběhu setkání byla dohodnuta spoluúčast našeho klubu na příští konferenci, která by se měla uskutečnit koncem tohoto roku v Brně. Setkání by bylo věnováno heraldice a genealogii ve vztahu k Moravě či Brnu.

V.W.

GENEALOGICKÉ A HERALDICKÉ INFORMACE

Vydává jako interní tisk pro potřebu členů v nepravidelných lhůtách Genealogický a heraldický klub při DK ROH Královopolských strojíren v Brně, Palackého 78

Odpovědný redaktor: František Špirk

Redakční rada:

JUDr. Jiří L. Bílý, Jiří Hanáček, PhDr. Adolf B. Král, CSc.,
PhDr. Tomáš Krejčík, PhDr. Ivan Starha, Vilém Walter.

Obálka:

Kresba znaku Jiří Louda, výtvarné řešení Jiří Hanáček

Bezplatný odběr vázán na zaplacení ročního členského
příspěvku.

Pevelene edberem kultury JmKHN č.j. kult. 271/84 - Dr. No
ze dne 9.7.1984